

SARMAȚII ÎN SPAȚIUL GETO-DACIC RĂSĂRITEAN *

DE

VASILE GROSU

Șapte secole la rând (sfârșitul secolului IV a.C. – finele secolului IV p.C.) forța dominantă în stepele euroasiatice au reprezentat-o numeroasele neamuri ale nomazilor, pe care autorii antici îi cunoșteau sub denumirea generală de sarmați sau sauromați. Cu o anumită regularitate, luând naștere undeva în adâncul Asiei, valorile mișcătoare ale acestor neamuri de origine iraniană, alcătuind diferite uniuni politice, se rostogoleau prin stepele nordpontice, împingând pe predecesorii-vecini tot mai departe spre apus, până când cei din urmă se pomeneau strămtorați pe malurile Dunării de Jos și de Mijloc, străjuite de legiunile romane. Ritmul acestei „pulsatii a stepei” determina în multe privințe întregul mers al istoriei Europei Răsăritene. Aceste valori succesive, mișcându-se spre apus, nu puteau ocoli teritoriul dacic est-carpatic și, după cum arată numărul crescând al vestigiilor sarmatice, din secolele I-II p.C., pe aceste pământuri, pătrund destul de frecvent grupuri de sarmați, încât s-ar putea vorbi despre o epocă sarmatică în istoria Moldovei.

Monumentele arheologice sarmatice din spațiul pruto-nistrean s-au cercetat în trecut mai ales în legătură cu studierea altor teme. Ele au devenit cunoscute odată cu rezultatele săpăturilor realizate de G. B. Feodorov, E. A. Rikman, I. A. Rafaloviči și V. L. Lăpușnean, V. A. Dergaciov, V. I. Markevici, S. M. Agulnikov, E. V. Iarovoi, precum și de către alți cercetători.

Primele săpături pe teritoriul menționat, efectuate cu scop arheologic, au fost începute de N. N. Moroșan. Concomitent cu monumentele altor epoci, el a cercetat și două monumente care pot fi atribuite culturii sarmaților¹. Astfel, în anul 1934, în satul Tețcani, el a descoperit o lespede de piatră funerară cu un semn hieroglific sarmatic², iar în 1937, lângă satul Chițcani, el a descoperit și a cercetat un mormânt sarmatic³. Însă din lipsă de materiale comparative, N. N. Moroșan deși a stabilit precis datarea acestor monumente (sfârșitul secolului III – începutul secolului IV p.C.); el n-a reușit să le dea o interpretare etnică.

Chiar în primul an postbelic (1946) arheologii moldoveni și colegii lor de la Kiev, în cadrul unei expediții condusă de T. G. Oboldueva, au cercetat două morminte sarmatice (9 și 21) aflate într-un tumul din epoca bronzului situat în apropierea satului Grădiște. Mormântul nr. 21 a fost plasat de către T. G. Oboldueva la începutul erei noi, fără a i se face o atribuire etnică⁴. Mai târziu, N. A. Chetraru și E. A. Rikman interpretează corect, ca fiind sarmatic acest mormânt, datându-l în primele secole ale erei noi⁵. Referitor la mormântul 9, nici autorii săpăturilor, nici cercetătorii de mai târziu n-au observat că și acesta este sarmatic și se datează la începutul erei creștine.

Monumentele culturii sarmaților din spațiul pruto-nistrean au devenit un obiect de cercetare sistematică abia din anul 1953, când sub conducerea lui G. B. Feodorov a fost cercetată în bazinul Prutului mijlociu necropola plană din apropierea satului Bocani, unde au fost descoperite 20 de morminte de înhumatie⁶.

* Autorul aduce cele mai sincere mulțumiri lui M. B. Șciukin pentru sprijinul acordat în vederea întocmirii acestui studiu.

¹ I. A. Rafalovič, N. A. Chetraru, *Iz istorij arheologij i kraevedenija Moldavij*, în *Problemy geografij Moldavij*, I, Chișinău, 1966, p. 106-108.

² N. N. Moroșan, *Semn ieroglific dintr-un kurgan din Basarabia*, Chișinău, 1938, p. 11-12.

³ N. N. Moroșan, *Geologia și preistoria regiunii Copanca*, Chișinău, 1939, p. 51-56.

⁴ T. G. Oboldueva, *Kurgan epochi bronzy na r. Kogylnik*, în *Izvestija-Chișinău*, 5(25), 1955, p. 48.

⁵ N. A. Chetraru, E. A. Rikman, *Novye dannye o pamjatnikach pervykh vekov nașej ery na territorij Moldavij*, în *Izvestija-Chișinău*, 4(70), 1960, p. 10.

⁶ G. B. Feodorov, *K voprosu o sarmatskoj kul'ture v Moldavij*, în *Izvestija-Chișinău*, 4(31), 1956, p. 49-65.

În decursul anilor '60-'70 procesul acumulării vestigiilor sarmatice continuă datorită, în principal, descoperirilor izolate, întâmplătoare. Astfel, pe teritoriul pruto-nistrean vestigii sarmatice au fost descoperite în apropierea satelor Bezeni⁷, Olănești⁸, Gotești și Zărnești⁹, Negureni¹⁰, Pervomaise¹¹, Seliște¹² și în multe alte locuri. Tot în decursul acelor ani a fost întreprinsă prima încercare de cartografiere a monumentelor sarmatice din primele secole ale erei noi¹³. Tot acum, E. A. Rikman, dă, pentru prima dată, o caracterizare generală culturii sarmaților apuseni¹⁴. În lucrările ulterioare s-a referit mai cu seamă la răspândirea largă a sarmaților în stepa și silvostepa Pontului de nord-vest și la rolul lor istoric în conflictele din vremea „mării migrații a popoarelor”¹⁵.

În ultimele decenii amploarea cercetărilor arheologice în zonele de noi construcții a crescut considerabil. Numărul descoperirilor s-a amplificat considerabil, fiind cercetate aproximativ 50 de noi monumente sarmatice. Printre ele se află morminte izolate din împrejurimile satelor Hâncăuți¹⁶, Pașcani, Budești, Cobusca Veche¹⁷, Hrușca¹⁸, necropolele de lângă satele Cuconeștii Vechi¹⁹, Brânzeni²⁰ și tumulii sarmatici din vecinătatea satelor Corpaci²¹, Ursoaia²², Cazaclia²³, Petrești²⁴, Cârnațeni, Opaci²⁵, ca și încă multe altele.

În prezent pe teritoriul dintre Prut și Nistru se cunosc 114 monumente sarmatice, care conțin 415 morminte, inclusiv alte 14, atestate prin vestigii descoperite întâmplător (fig. 1). Toate aceste morminte se împart în trei categorii de complexe: morminte secundare – 159 (38,81%), tumuli construiți de sarmați – 29 (7,14%) și necropole plane – 227 (54,05%).

Mormintele secundare au fost descoperite în 101 tumuli din epoca bronzului. Forma acestor tumuli se aseamănă cu o hemisferă și erau construite din pământ. Ele sunt stereotipe, cu un diametru de la 10-15 până la 30-40 m, având o înălțime de la 1 până la 3-4 m. Locul mormintelor sarmatice în tumulii din epoca bronzului este diferită. Cu toate acestea, majoritatea mormintelor sarmatice este descoperit în jumătatea de sud a tumulilor. Totodată, 58 (35,58%) de morminte au fost găsite în sectorul de sud-vest, 39 (23,93%) – în cel de sud-est și 15 (9,20%) – în cel de sud. În sectorul de nord au fost descoperite numai un (0,61%) mormânt, în cel de nord-vest – 6 (3,68%), în cel de nord-est – 10 (6,14%), în cel de vest – 3 (1,84%), iar în cel de est – 7 (4,29%). Lipsesc datele despre locul descoperirii lor în tumuli la 24 (14,73%) din complexe.

⁷ E. A. Rikman, *Pozdnie sarmaty Dnestrovsko-Dunajskogo mezhdureč'ja*, în SE, 1, Moskva, 1966, p. 71-72.

⁸ A. I. Meliukova, *Sarmatskoe pogrebenie iz kurgana u s. Olarești (Moldavskaja SSR)*, în SA, 1, 1962, p. 195-208.

⁹ N. A. Chetraru, E. A. Rikman, *op. cit.*, p. 11-12.

¹⁰ E. A. Rikman, *op. cit.*, p. 68.

¹¹ E. A. Rikman, I. Gh. Hâncu, *Pogrebenie II v.n.e. u s. Pervomajsk (Moldavija)*, în MIA, 176 (*Drevnie slovjanе i ich sosedi*), Kiev, 1975, p. 94.

¹² V. L. Lăpușnean, I. A. Rafalovič, *Sarmatskij mogil'nik u s. Seliște v Moldavij*, în vol. *150 let Odesskomu arheologičeskomu Muzeju AN USSR. Tezisy dokladov jubilejnoj konferencij*, Kiev, 1975, p. 94.

¹³ G. B. Feodorov, *Naselenie Prutsko-Dnestrovskogo mezhdureč'ja v I tysjačiletij n.e.*, în MIA, 89, 1960; E. A. Rikman, *op. cit.*

¹⁴ E. A. Rikman, *Pozdnie sarmaty Dnestrovsko-Dunajskogo mezhdureč'ja*, Moskva, 1964; idem, în SE, 1, 1966.

¹⁵ E. A. Rikman, în SE, 1, 1966; idem, *Pamjatniki sarmatov i plemen Černjachovskoj kul'tury*, în *Arheologičeskaja karta Moldavskoj SSR*, 5, Chișinău, 1975.

¹⁶ V. Grosu, *Periodizacija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury Dnestrovsko-Prutskogo mezhdureč'ja*, în AJM 1977-1978, Chișinău, 1982, p. 11; V. A. Dergaciov, *Materialy raskopok arheologičeskoi ekspedicii na Srednem Prute (1975-1976 gg.)*, Chișinău, 1982, p. 45-49.

¹⁷ V. Grosu, *Novje sarmatskie pamjatniki na territorij Moldavij*, în AIM 1979-1980, Chișinău, 1983, p. 31, 37, 46.

¹⁸ Idem, *Sarmatskoe pogrebenie v Podnestrov'e*, în SA, 1, 1986, p. 258.

¹⁹ Idem, în AIM 1977-1978, p. 16-19; V. A. Dergaciov, *op. cit.*, p. 85.

²⁰ V. Grosu, *Sarmatskij mogil'nik u s. Brynzeny*, în AIM 1981, Chișinău, 1985, p. 129.

²¹ Idem, *Sarmatskij kurgan u s. Korpač*, în SA, 2, 1979, p. 250.

²² Gh. T. Cebotarenco, *Otčet o rabote Kaušanskoj chozdogovornoj ekspedicii v 1983 godu u s. Ursoaja*, raport în Arhiva Institutului de Arheologie Chișinău (în continuare, se va cita Arhiva IAC), 1984, p. 24.

²³ E. N. Sava, S. M. Agul'nikov, I. V. Manzura, *Otčet o polevyh issledovanijach Budžakskoj arheologičeskoi novostroečnoj ekspedicii v 1984 godu*, raport în Arhiva IAC, Chișinău, 1985, p. 70, 73, 93; V. S. Beilekči, S. M. Agul'nikov, A. I. Čirkov, *Otčet o rabote Budžakskoj novostroečnoj ekspedicii v 1985*, raport în Arhiva IAC, Chișinău, 1986, p. 11, 17, 18, 40, 47, 50.

²⁴ E. V. Iarovoi, *Otčet o polevyh issledovanijach Nisporenskoi novostroečnoj ekspedicii v 1984*, raport în Arhiva IAC, Chișinău, 1985, p. 34-35.

²⁵ O. Gh. Levițchi, T. I. Demcenko, *Otčet o polevyh issledovanijach Kaušanskoj novostroečnoj arheologičeskoi ekspedicii v 1985 godu*, raport în Arhiva IAC, Chișinău, 1986, p. 12, 46.

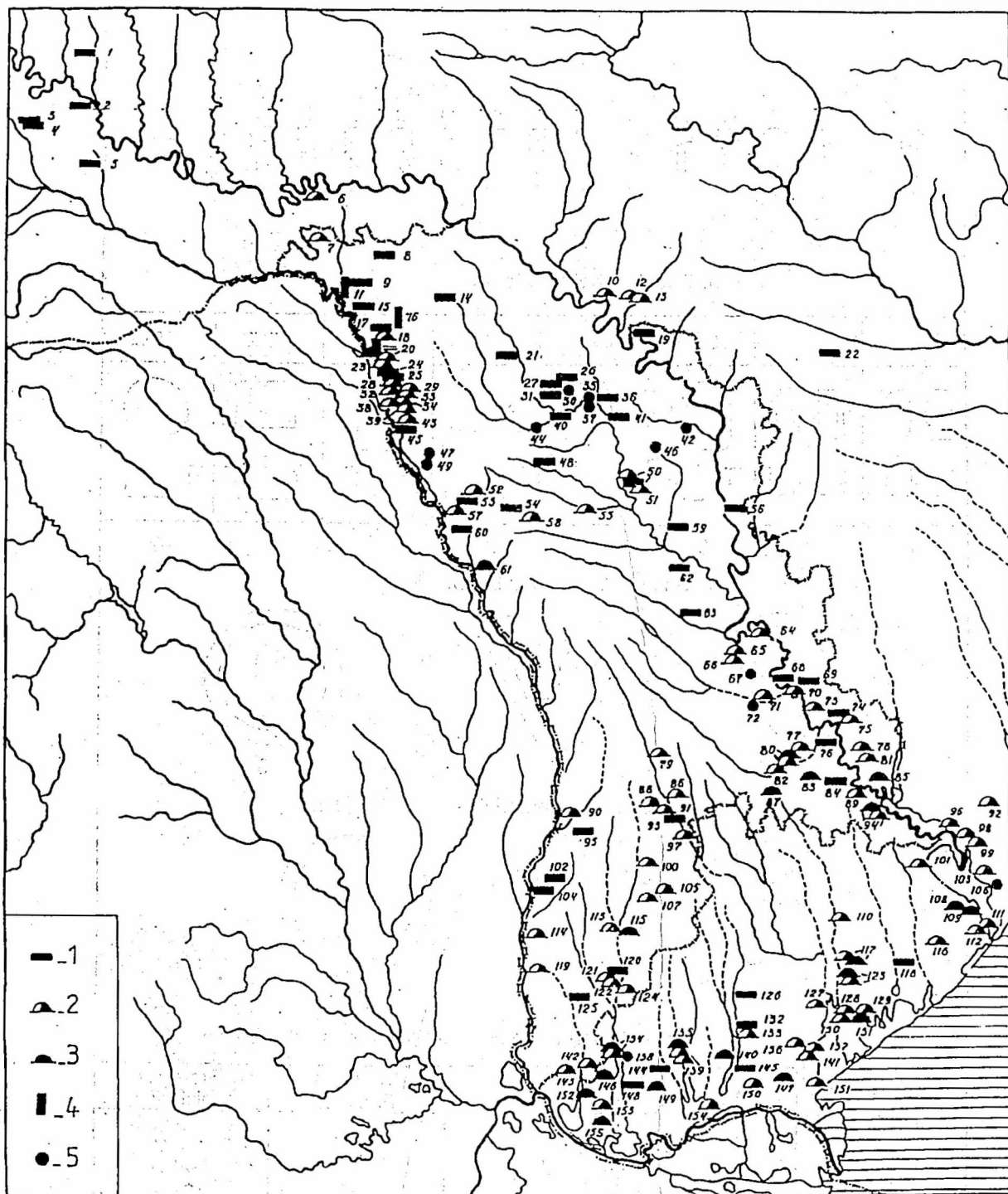

Fig. 1. Harta monumentelor sarmatice dintre Prut și Nistru: 1, cimitire plane; 2, morminte secundare în tumuli vechi; 3, tumuli sarmatici; 4, stele de piatră cu semne sarmatice; 5, descoperiri izolate atribuite sarmaților. Numerele indicate pe hartă corespund celor din tabelul I și anexă.

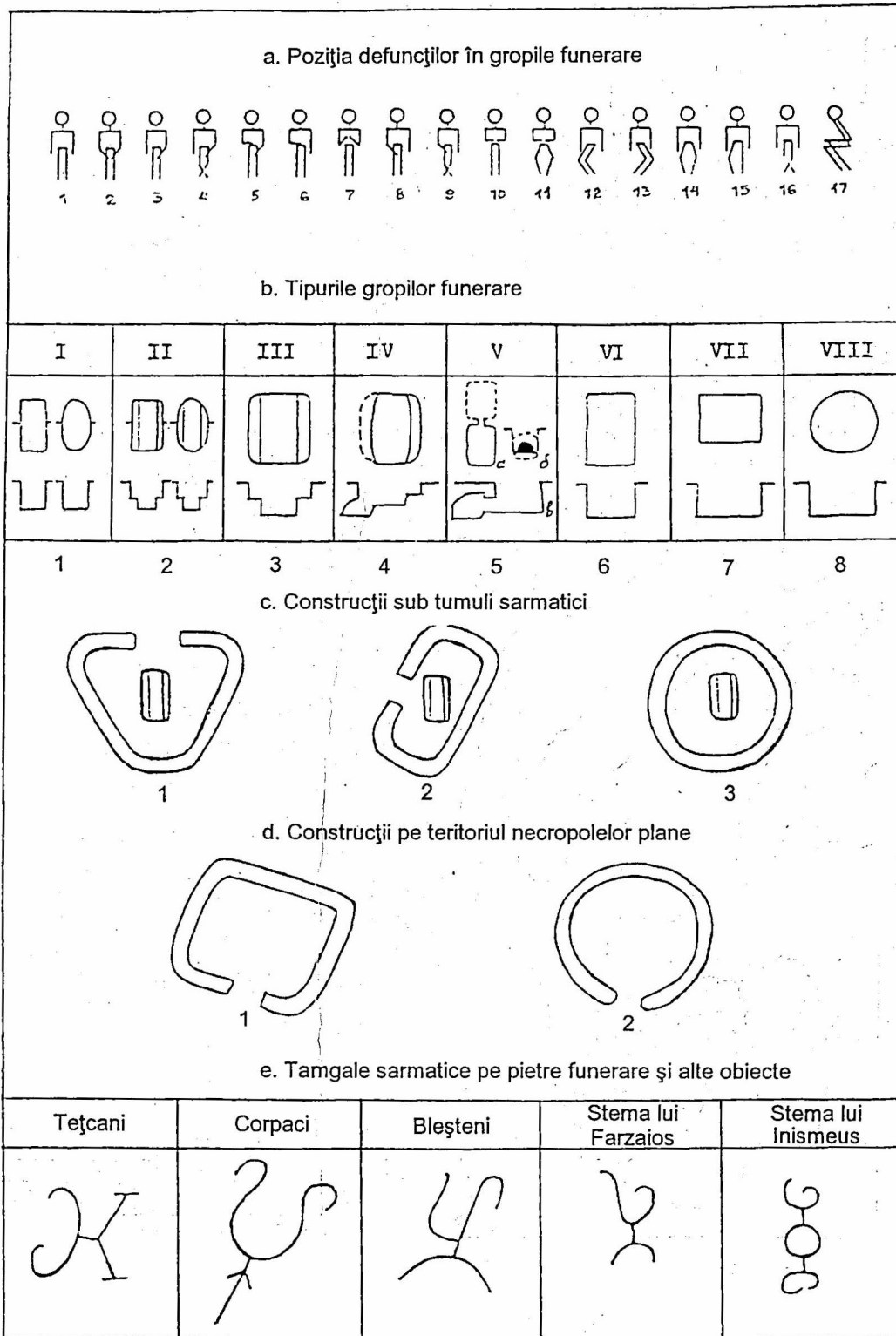

Fig. 2. Câteva construcții funerare sarmatice.

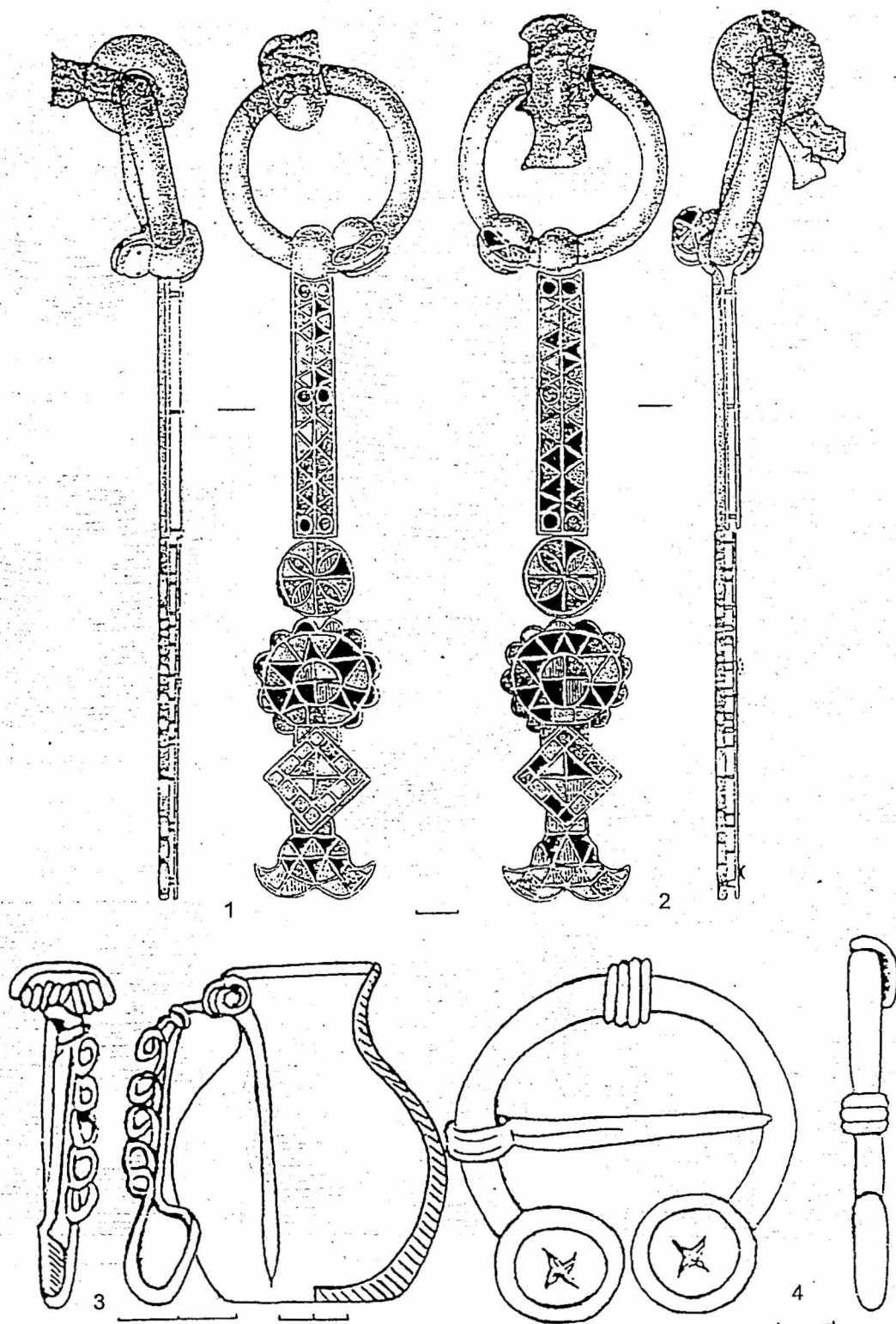

Fig. 3. Obiecte deosebite găsite la: Cazaclia, T.14, M₂ (1, 2); Nicolșcoe, T1, M7 (3) și Bădragii Noi, T8, M5 (4).

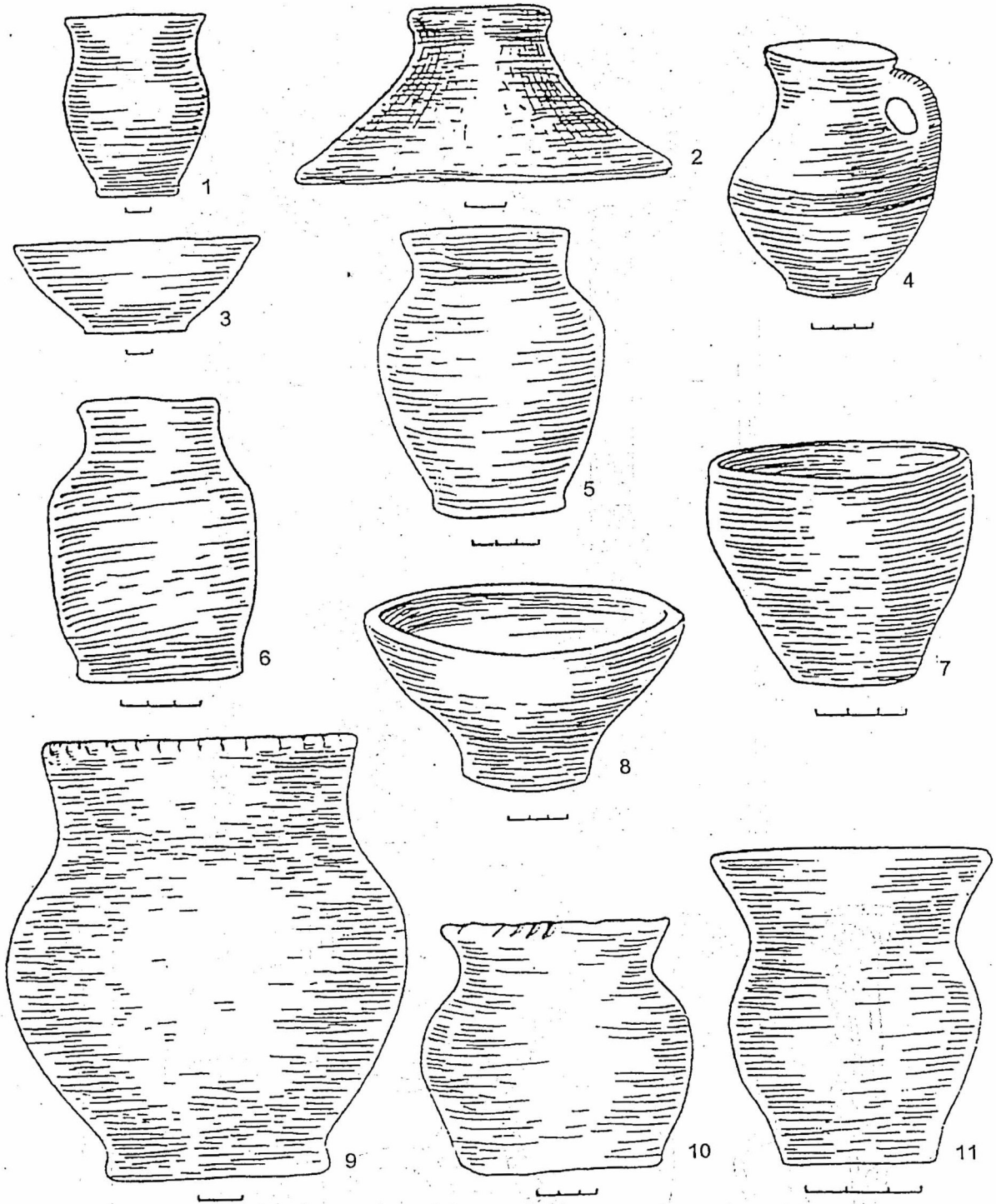

Fig. 4. Ceramică lucrată cu mână: 1, Seliște (M.65); 2, 9, Pașcani; 3, Seliște (în strat); 4, 8, Tocmagiu (M.2); 5, Grădiște (T1, M.9); 6, Vișoara, 7, Mărcăuți; 10, Tocmagiu (mormânt distrus); 11, Negureni (mormânt de bărbat).

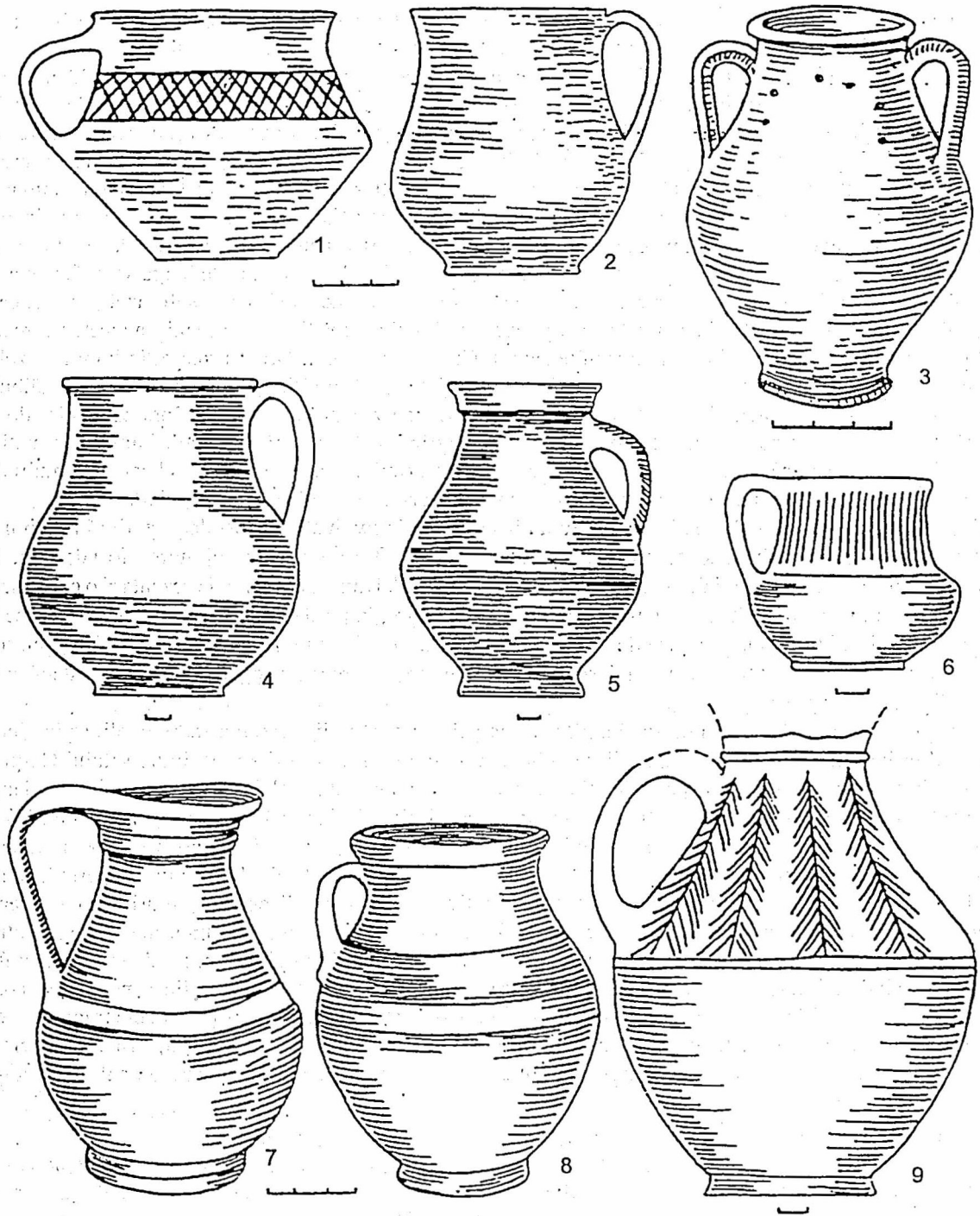

Fig. 5. Ceramică cenușie lucrată cu roata olarului: 1-2, Mărcăuți; 3, Negureni (mormânt de bărbat); 4-5, Seliște (M.77 și M.67); 6, Tiraspol (mormânt distrus); 7-8, Grădiște (T1, M.21); 9, Congaz (T1, M.2).

Ca de obicei, într-un tumul mai vechi se introduceau câte 1-2 sau 3 defuncți. O excepție reprezintă doar tumulul din împrejurimile orașelului Taraclia, în care au fost cercetate 6 morminte sarmatice²⁶.

Tumulii sarmatici individuali de multe ori nu se evidențiază la nivelul solului. În arătură ei sunt identificați prin pete albicioase, formate de lutul aruncat din groapa de mormânt. Într-un șir de cazuri tumulii de acest fel se întâlnesc grupați. Așa de pildă, lângă stația de cale ferată Dzinilor, r. Chilia, reg. Odessa, au fost precizate trei asemenea pete²⁷. După cum se pare, pe locul lor cândva se aflau tumuli de dimensiuni mici, care, în urma arăturilor de mai mulți ani, au dispărut lăsând pete gălbui, ce se evidențiază clar pe fondul negru al cernoziomului. Pete de acest fel au fost surprinse și pe teritoriul r. Bolgrad, reg. Odessa, lângă satele Banovca²⁸, Ogorodnoe²⁹, Vlădiceni³⁰ și Vinogradovca³¹. În ultimul caz, cimitirul tumular avea 60 de pete, din care au fost cercetate numai 8. Credem că prezintă interes metoda prin care s-au descoperit cimitirele sarmatice de lângă satul Cuconeștii Vechi, raionul Edineț³² și o vom reda succint în cele ce urmează. Dimineața și seara, sub razele solare, care luminau din spate, autorul săpăturilor, urcat pe acoperișul camionului expediției care se mișca încet, a cercetat terenul proaspăt arat și boronit din împrejurimile satului Cuconeștii Vechi. Drept urmare, în lumina razelor solare, care cădeau oblic pe terenul cercetat, au fost evidențiate două cimitire (două grupe de pete gălbui). Primul conținea 25 pete, iar al doilea – 42. În primul cimitir 15 pete aveau câte un mormânt, restul, câte două, iar al doilea cimitir 8 pete conțineau câte două morminte, pe când restul numai câte unul. Tumulii sarmatici, care, de obicei, conțineau câte un mormânt central, după forma exterioară a lor nu se deosebeau de tumulii din epocile mai vechi. Construcțiile subtumulare, însă, în unele cazuri, aveau diferite trăsături individuale.

Uneori în jurul mormintelor de bază, sub tumulii sarmatici individuali, au fost descoperite împrejurimi din pietre, de diferite dimensiuni, adesea înfipte în poziție verticală. O asemenea împrejurime a fost descoperită sub tumulul 3, în apropierea satului Bălăbănești, raionul Criuleni³³. Mai mult, acest tumul prezenta și o construcție de cult. Sub tumul, în centrul său a fost descoperit un ring din pietre, în jurul căruia pământul era ars. Urme de foc se observau și în jur, pe un diametru de 4-5 m. Un al doilea tumul, cu un ritual aparte (nr. 8), e cunoscut lângă satul Opaci³⁴. Sub acest tumul au fost descoperite cioburi de amfore romane, precum și o pată de pământ ars cu un diametru de aproape 2 m.

La unele morminte, în jurul înmormântărilor principale, sub tumulii sarmatici individuali, se întâlnesc șanțuri de diferite dimensiuni și configurații. De pildă, sub tumulul nr. 1 din împrejurimile satului Corpaci, r. Edineț, în jurul mormântului principal sarmatic, a fost descoperit un șanț ritual de formă triunghiulară. Șanțul se observa la nivelul solului acoperit de tumul. Lungimea bazei triunghiului, mărginită de șanț, era de 21,6 m, iar înălțimea de 25 m. În mijlocul bazei acestui triunghi șanțul era întrerupt, formând o intrare pe terenul împrejmuit de șanț, având lățimea de 1,6 m (fig. 15). Adâncimea șanțului de la nivelul solului acoperit de tumul era de 1 m, iar lățimea la același nivel atingea aproximativ 0,9 m. Analogii pentru șanțuri de o asemenea configurație, construite în jurul mormintelor centrale de sub tumulii sarmatici, nu cunoaștem. În umplutura șanțului, la o adâncime de 1,35 m și 1,25 m de la punctul cel mai înalt al tumulului (reper de trasare), au fost găsite două crani de cai (fig. 15/1, 2). Încă două crani de cai au fost găsite la 0,8 m în părțile de nord-est și nord-vest ale șanțului, la o adâncime de 1 m (fig. 15/3), împreună cu o mare cantitate de amfore romane fragmentare³⁵. Sarmatii din spațiul carpato-nistean puneau în morminte picioare (Baștanovca, Nerușai, Trușești) și crani (Trușești) de cai³⁶. Probabil, craniile de animale erau depuse ca ofrandă zeităților legate de cultul funerar³⁷.

²⁶ E. N. Sava, S. M. Agul'nikov, I. V. Manzura, *op. cit.*, p. 38-41.

²⁷ A. V. Gudkova, M. M. Fokeev, *Zemledelcy i kočevniki v nizovijach Dunaja v I-IV vv.n.e.*, Kiev, 1984, p. 35-39.

²⁸ A. V. Gudkova, M. M. Fokeev, G. N. Toščev, S. I. Andruch, *Otčet o rabote Izmailskoj novostroečnoj ekspedicii v 1984 g.*, raport în Arhiva Muzeului de Arheologie Odessa (prescurtat Arhiva MAO), p. 49-50.

²⁹ L. V. Subotin, A. G. Zaginajlo, N. M. Šmaglij, *Kurgany u s. Ogorodnoe*, în *MASP*, 6, Odessa, 1, 1970, p. 148-149.

³⁰ A. V. Gudkova, M. M. Fokeev, G. N. Toščev, S. I. Andruch, *op. cit.*, p. 59-63.

³¹ *Ibidem*, p. 17-20, 34-35.

³² V. A. Dergaciov, *Materialy raskopok archeologičeskoj ekspedicii na Srednem Prute (1975-1976)*, Chișinău, 1982, p. 85-87, 99-101.

³³ I. A. Borziac, I. V. Manzura, O. Gh. Levițchi, *Korževskie kurgany*, în *AIM 1979-1980*, Chișinău, 1983, p. 16-17.

³⁴ O. Gh. Levițchi, T. I. Demcenko, *op. cit.*, p. 45.

³⁵ V. Grosu, în *SA*, 1979, p. 250-251.

³⁶ E. A. Rikman, *Etničeskaja istorija naselenija Podnestrov'ja i prilėgajuščego Podunav'ja i pervych vekach našej ery*, Moskva, 1975, p. 50.

³⁷ C. F. Smirnov, *Savromaty*, Moskva, 1960, p. 100.

Tumulul de lângă satul Corpaci, unde au fost găsite patru crani de cai – probabil, aparține unei căpetenii de trib sau unui nobil. Sub tumulul nr. 1 situat în împrejurimile satului Cazaclia, r. Ciadâr-Lunga, a fost descoperit un șanț de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de $27 \times 13,5$ și orientarea de la vest sud-vest spre est nord-est. La mijlocul laturii de nord-est șanțul avea o intrare. În șanț, în părțile lui de nord-est și sud-est, au fost găsite cioburi de amfore romane³⁸.

Șanțulețe de formă rotundă au fost descoperite și sub tumulii nr. 1 din împrejurimile satului Bălăbănești³⁹, nr. 5 și nr. 10 din apropierea satului Cazaclia⁴⁰. Diametrul șanțurilor avea în mod corespunzător 15 m la tumulul de lângă Bălăbănești și 18,5 și 26 m la cel de lângă Cazaclia. Șanțul de sub tumulul nr. 5 de lângă Cazaclia avea intrarea în partea de sud. Șanțurile de sub tumulii 1, de lângă Bălăbănești, și 5, de lângă Cazaclia, conțineau cioburi de amfore române (fig. 2c, 3) și oase de animale.

Construcții asemănătoare celor surprinse în zona de care ne ocupăm au început să apară în ultimul timp și sub tumulii de pe Don. Cercetătorii lor le datează în secolele III-IV, afirmând că ele sunt asemănătoare construcțiilor cunoscute ca aparținând antichității nomazilor din Asia Mijlocie, indicând existența în spațiul respectiv a unui anumit cult principal⁴¹.

Un fenomen rar, însă destul de interesant, reprezintă existența în tumulii sarmatici, deasupra mormintelor principale, a platformelor de lut tasat, probabil pentru a feri amenajarea funerară de pătrunderea apelor. Asemenea platformă a fost identificată sub tumulul nr. 1 din apropierea satului Corpaci. Suprafața acestui strat de lut era de 12×13 m. Grosimea lui în centru atingea 10 cm, iar la margini până la 3 cm. Pe alocuri acest strat era ars, având evidente urme de foc⁴² (fig. 15). O asemenea carapace de lut ars, cu un diametru de 25×30 m, a fost descoperită deasupra mormântului principal de sub tumulul nr. 1 din apropierea satului Bălăbănești⁴³. Un strat de lut tasat a fost descoperit și deasupra a două morminte principale de sub tumulul nr. 16, aflat în apropierea satului Olănești, r. Ștefan Vodă⁴⁴. Mai complicată este situația lentilei de argilă de deasupra mormântului central din tumulul nr. 3 de lângă satul Semionovca, r. Cetatea-Albă, reg. Odessa⁴⁵. Deasupra mormântului, ca și a solului de sub tumul a fost turnat un strat bine tasat de argilă amestecată cu paie, având o grosime de 10 cm. Apoi, a fost ridicat tumulul cu o înălțime de 1 m și diametrul de 11,5 m. Deasupra acestui tumul a fost așternut un al doilea strat, tot bine tasat, de argilă amestecată cu paie, gros de 20 cm. Suprafețele acestor două straturi de argilă au fost arse și deasupra celui de-al doilea strat de argilă a fost depus ultimul strat de pământ al tumulului, care atingea dimensiunile de 1,3 m înălțime și 30 m în diametru (fig. 16).

De regulă, mormintele principale de sub tumuli se aflau în centrul acestora. Totuși, în unele cazuri ele au fost găsite mai departe de centru. Așa, de pildă, mormântul principal de sub tumulul nr. 10 de lângă satul Cazaclia a fost descoperit în sectorul de nord-est, iar mormântul de sub tumulul nr. 13 se afla în sectorul de nord-vest⁴⁶. În sectorul de sud-est se aflau mormintele principale de sub tumulii nr. 13 de lângă orașelul Taraclia⁴⁷ și nr. 22 de lângă satul Brăviceni, r. Orhei⁴⁸. Mormântul de sub tumulul sarmatic de lângă satul Mirnoe, r. Chilia, reg. Odessa, a fost găsit în sectorul de nord-vest al tumulului. Autorii săpăturilor, A. V. Gudkova și M. M. Fokeev, consideră că, situarea excentrică a mormântului de sub tumul se poate lămuri prin tendința constructorilor monumentului de a se evita jefuirea sa⁴⁹ (fig. 17).

³⁸ E. N. Sava, S. M. Agul'nikov, I. V. Manzura, *op. cit.*, p. 71-72.

³⁹ I. A. Borziak, I. V. Manzura, O. Gh. Levîchi, *op. cit.*, p. 45.

⁴⁰ V. S. Beilekçi, S. M. Agul'nikov, A. I. Ćirkov, *op. cit.*, p. 11.

⁴¹ S. Bezuglov, A. Zaharov, *Mogil'nik Źuravka i final pozdnesarmatskoj epochi v Pravoberežnom Podon'e*, în *Izvestija Rostovskogo oblastnogo muzeja kraevedeniija*, 5, Rostov na Donu, 1988, p. 11, 13-17, fig. 1/1-3.

⁴² V. Grosu, în SA, 1979, p. 250.

⁴³ I. A. Borziak, I. V. Manzura, O. Gh. Levîchi, *op. cit.*, p. 3-4.

⁴⁴ E. V. Iarvoii, *Otčet o polevych issledovanijach Surovskoj novostročnoj arheologičeskoj ekspediciij v 1978 g.*, raport în Arhiva IAC, Chișinău, 1979, p. 42.

⁴⁵ A. N. Dzigovskij, *Sarmatskije pamjatniki II-III vv. v nizovjach Dnestra*, în *Drevnosti Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja*, Kiev, 1981, p. 120.

⁴⁶ V. S. Beilekçi, S. M. Agul'nikov, A. I. Ćirkov, *op. cit.*, p. 11-17.

⁴⁷ V. Grosu, S. M. Agul'nikov, V. P. Haheu, *Otčet o polevych rabotach kurgannogo otrjada Budžakskoj novostročnoj ekspediciij po issledovaniju kurgannoj gruppy u pgt. Taraklija v 1983 g.*, raport în Arhiva IAC, Chișinău, 1984, p. 29.

⁴⁸ O. V. Larina, V. P. Haheu, T. D. Todorova, *Otčet o polevych issledovanijach Orgeevskoj novostročnoj arheologičeskoj ekspediciij v 1988 g. v zone stroitel'stva orositel'noj sistemy v k-ze „Put'k kommunizmu” Orgeevskogo r-na MSSR (s. Bravičeny)*, raport în Arhiva IAC, Chișinău, 1989, p. 55.

⁴⁹ A. V. Gudkova, M. M. Fokeev, *op. cit.*, 1984, p. 50.

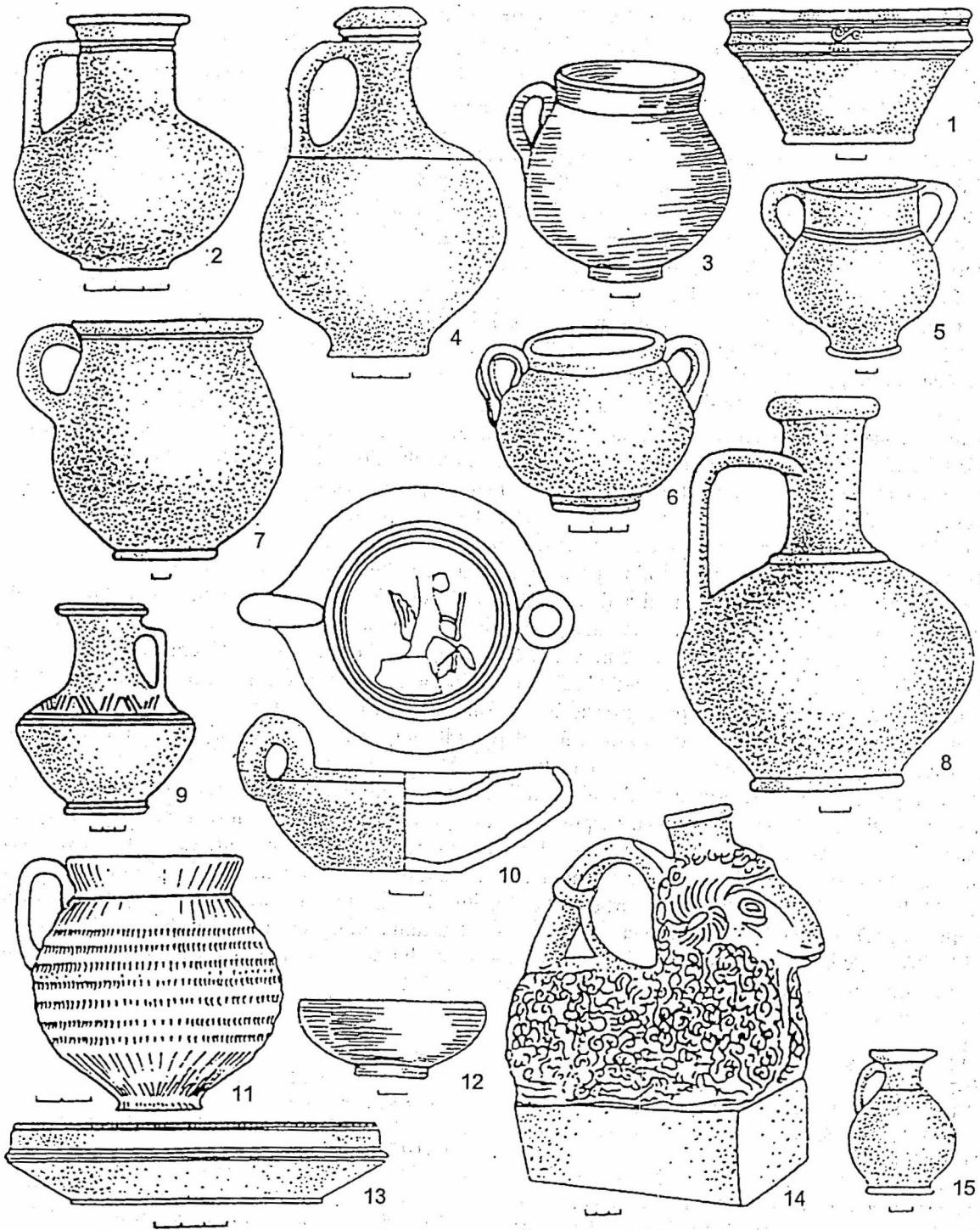

Fig. 6. Ceramică roșie și de proveniență romană: 1 și 8, Hancăuți (T.2, M1); 2, Izvoare; 3, Bocani (M.10); 4, Cuconeștii Vechi II (33); 5, Gotești (mormânt distrus); 6, Bocani (M.5); 7, Risipeni; 9 și 14, Olănești (T.13, M.3; T4, M4); 10, Cuconeștii Vechi I (5); 11, Drochia; 12, Tălmaza (mormânt distrus); 13, Șcerbaca (T2, M.1); 15, Taraclia (T1, M3).

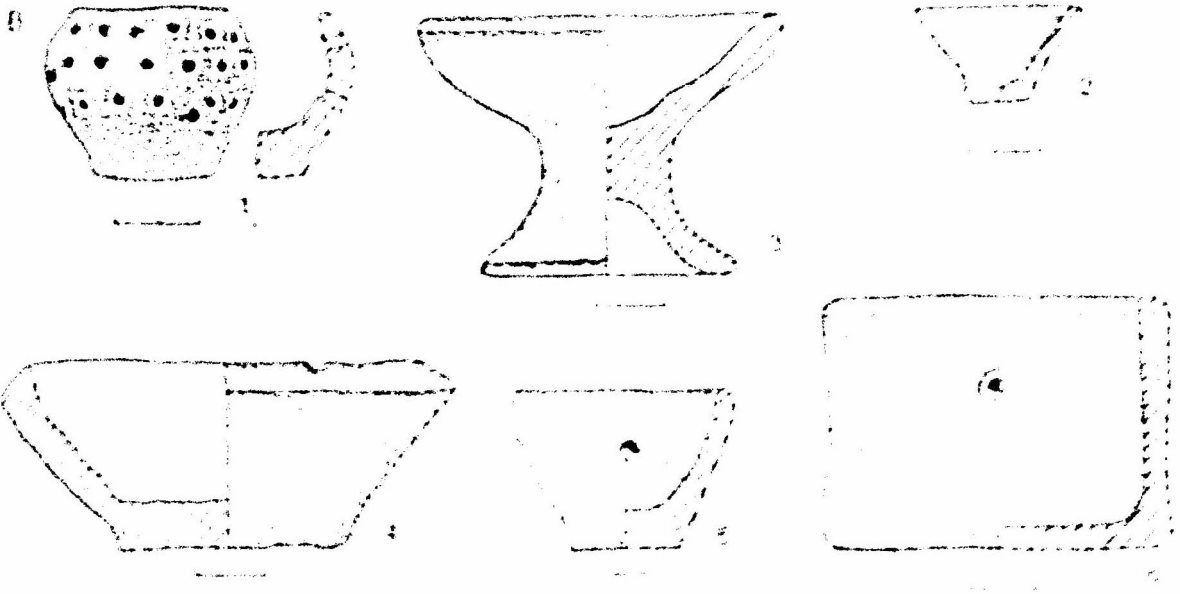
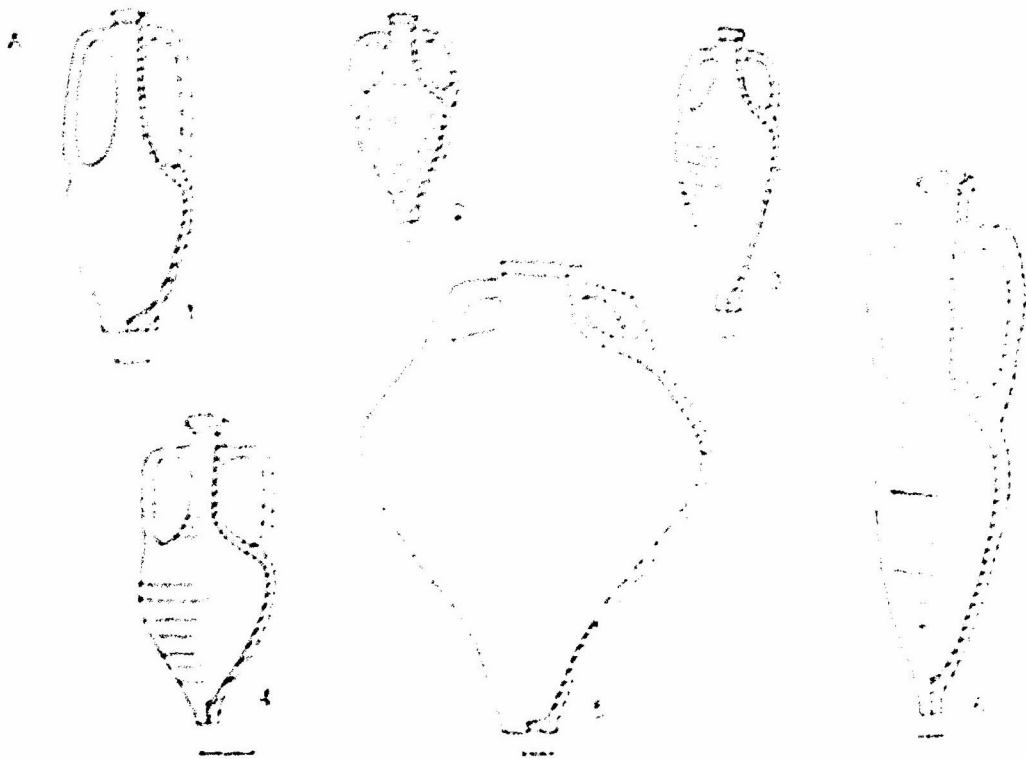

Fig. 7. A1) Antioch (T. 1, M. 1); A2) Antioch (T. 4, M. 1); A3) Antioch (T. 5, M. 1); A4) Antioch (T. 5, M. 1); A5) Antioch (T. 5, M. 1). Fig. 8. B1) Antioch (T. 1, M. 1); B2) Antioch (T. 1, M. 1); B3) Antioch (T. 1, M. 1); B4) Antioch (T. 1, M. 1); B5) Antioch (T. 1, M. 1).

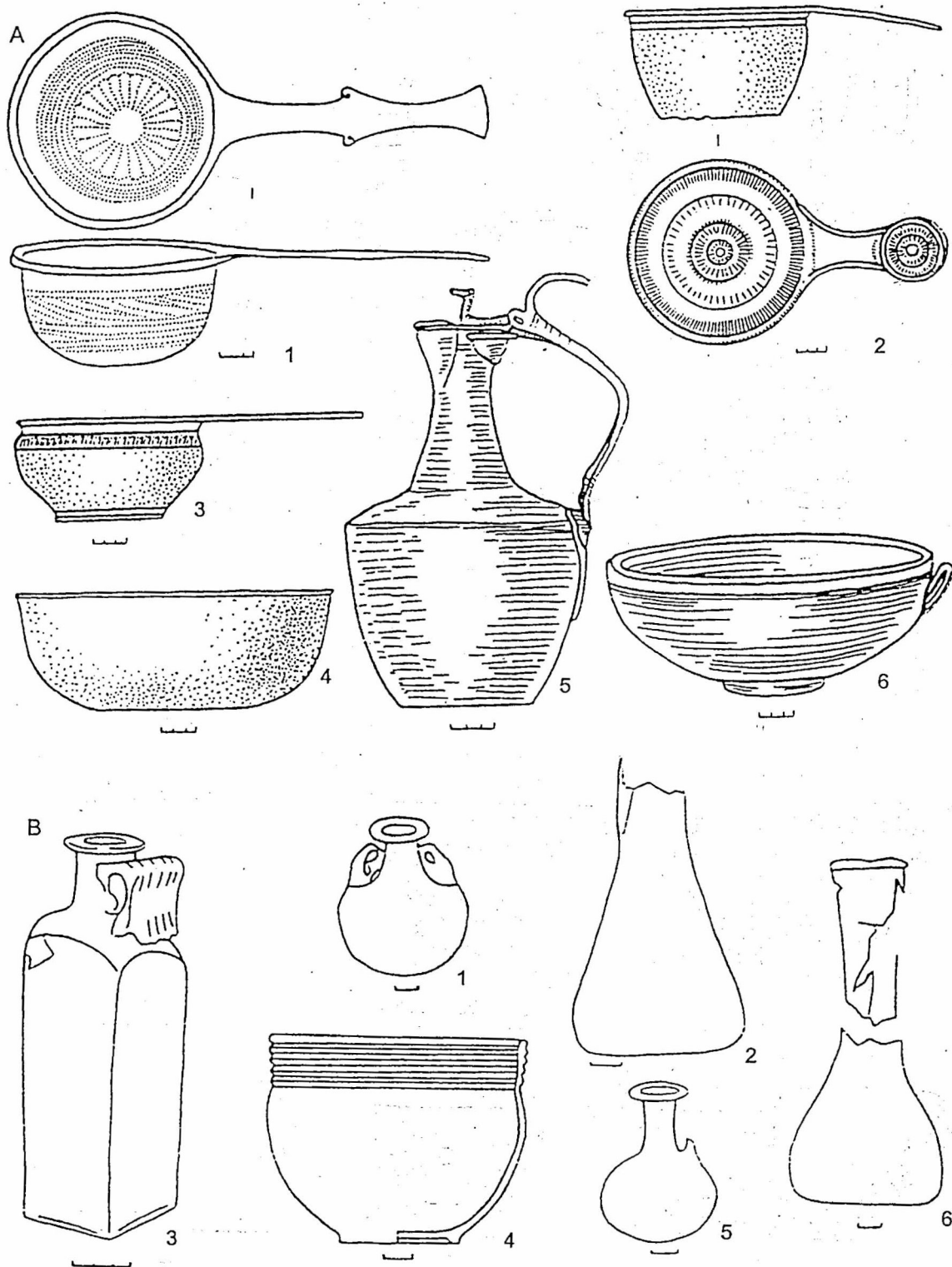

Fig. 8. Vase de metal (A): 1, 5 și 6, Olănești (T.4, M.4); 2, Cobușca Veche (tumul distrus); 3, Cuconăștii Vechi (T.3, M.1); 4, Cazaclii (T.10, M.1). Vase de sticlă (B): 1, Bocani (M.10); 2, Negureni (mormânt de femeie); 3 și 5, Pervomaisc (T.1, M.1); 4, Opac (T.9, M.3); 6, Tochile-Răducani (T.1, M.4).

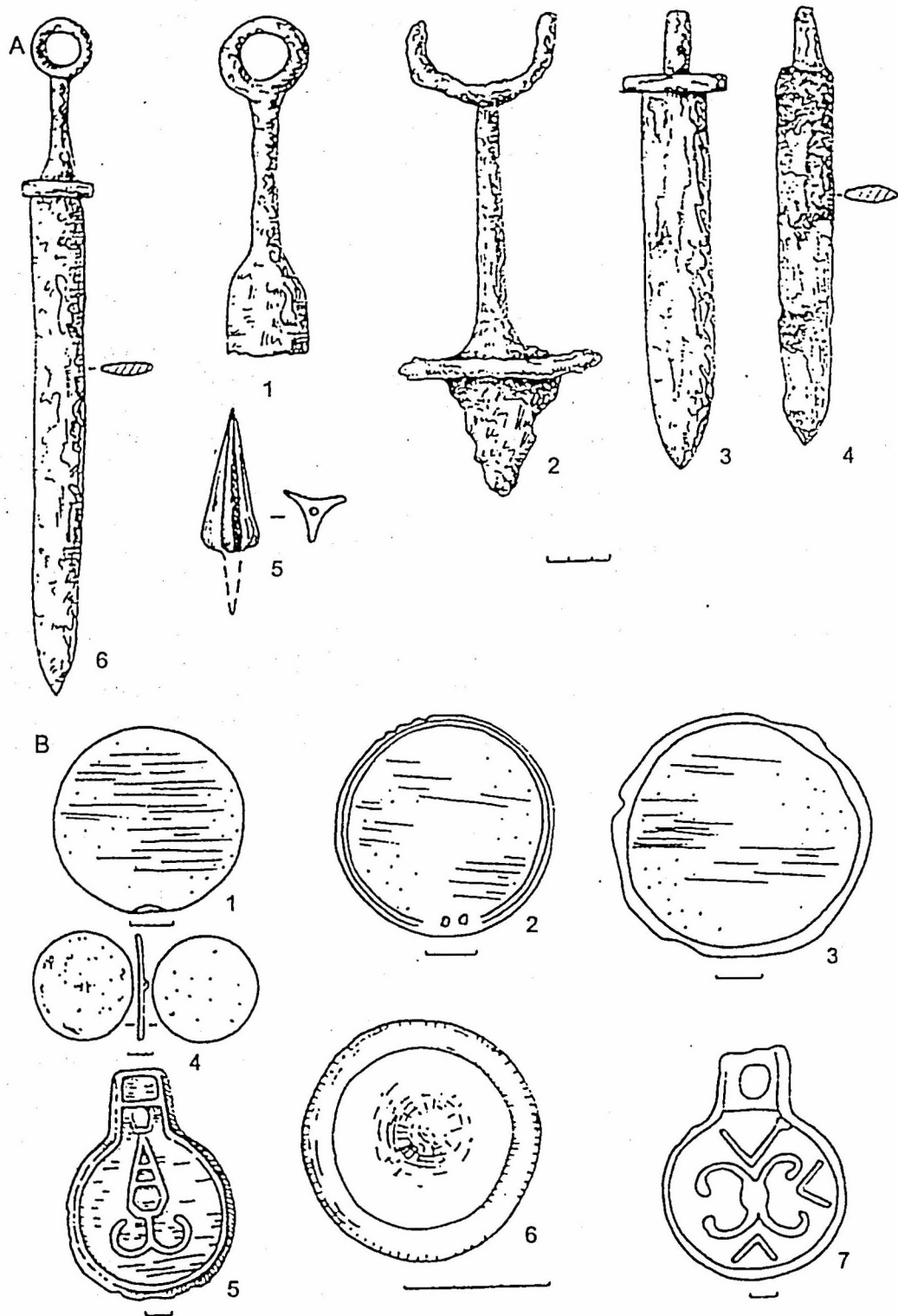

Fig. 9. Arme (B): 1, Copceac (T.3, M.1); 2, Mărcăuți; 3, Hancăuți (T.2, M.2); 4, Cahul (T.1, M.1); 5 și 6 Dumeni (T.9, M.13). Oglinzi (B): 1, Costești (T.7, M.1); 2, Bezeni; 3, Gradiște (T.1, M.9); 4, Cioburciu (T.1, M.5); 5, Pașcani; 6, Dumeni (T.14, M.3); 7, Mărcăuți.

Monumente plane au fost descoperite în 38 necropole. Cele mai mari dintre ele sunt Cuconeștii Vechi I (33 morminte), Cuconeștii Vechi II (49), Petrești (40), Seliște (26), Bocani (20) ș.a.m.d.

În afară de morminte, pe teritoriul cimitirului Cuconeștii Vechi II au fost surprinse șase originale construcții din pământ. Acestea erau niște suprafețe de formă dreptunghiulară, mărginite de șanțulețe adâncite în solul steril. Construcțiile aveau colțurile orientate cu mici devieri spre punctele cardinale. În partea de sud-est șanțul fiecărei construcții se întrerupea și forma o intrare. Dimensiunile celei mai mici construcții erau de 7×7 m, iar cele mai mari – de 13×13 m⁵⁰ (fig. 2 d1). În toate construcțiile cercetate, pe teritoriul mărginit de șanțuri, nu erau și vestigii antice. Excepție face doar vasul descoperit în șanțul construcției nr. 1, și partea de jos a maxilarului unui craniu de cal, descoperit în șanț, spre stânga intrării, în aceeași construcție (fig. 18/4). Având în vedere poziția acestor construcții pe teritoriul cimitirului, orientarea lor, care în întregime coincide cu orientarea mormintelor, precum și vasul și maxilarul de cal, se poate presupune, că toate acestea constituiau amenajări unde aveau loc anumite ritualuri legate de cultul funerar.

Cel mai mare număr (35) de construcții de pământ au fost descoperite pe teritoriul necropolei plane Petrești I; 19 din ele, în plan, erau de formă dreptunghiulară, iar 16 erau de formă rotunjită, toate fiind mărginite de șanțuri (fig. 2 d, 2). Dimensiunile construcțiilor de formă dreptunghiulară variau de la 7×7 până la 17×21 m. Diametrele construcțiilor rotunjite ajungeau de la 9 până la 18 m. Fiecare din aceste construcții era înzestrată cu intrare. Șapte din construcțiile de formă dreptunghiulară aveau intrarea în partea de sud, 9 în partea de sud-vest, 2 în partea de est și una în partea de nord-vest; 9 construcții de formă rotunjită aveau intrarea în partea de sud, 6 în partea de sud-vest, și numai una avea intrarea în partea de sud-est (fig. 19). În 11 cazuri, înăuntrul construcțiilor de formă rotunjită au fost descoperite câte un mormânt și, în două cazuri, câte două. Pe suprafața construcțiilor de formă dreptunghiulară au fost găsite morminte numai în două cazuri. În 6 cazuri mormintele se aflau alături de construcții⁵¹.

Șase construcții identice în plan, de formă dreptunghiulară, au fost descoperite în necropola plană, numită de autori „militară”, din împrejurimile satului Badraji Noi, r. Edineț (fig. 20). Toate aceste construcții erau aranjate într-un rând, cu orientarea dinspre nord-vest spre sud-est. Dimensiunile lor erau de la 11×11 m până la 13×13 m și aveau colțurile orientate în direcția punctelor cardinale. Intrarea în interiorul lor se situa în partea de sud-vest a acestora. Alături de fiecare construcție au fost descoperite câte un mormânt, în fiecare din ele, în afară de alt inventar, fiind găsite câte o sabie de fier prevăzută cu gardă și inel de mâner⁵². Cinci construcții asemănătoare au fost găsite lângă satul Holmscoe (fig. 21)⁵³.

Aceste construcții este posibil să fi reprezentat locuri de cult, unde aveau loc unele ceremonii legate de ritualurile de înmormântare. Acest fapt este sprijinit și de prezența cioburilor de amfore romane din șanțurile a două din construcțiile de lângă Badraji Noi. Probabil, acestea constituie resturile ospățului funerar. Un șanț cu o configurație mai complicată a fost descoperit sub tumulul nr. 1, din împrejurimile satului Mirmoc (r. Chilia, reg. Odessa)⁵⁴. Șanțul era orientat de la sud-vest spre nord-est. Forma în plan era trapezoidală, iar dimensiunile atingeau $67 \times 36 \times 22$ m. Pe laturile de nord-est și sud-vest șanțul avea intrări cu o lățime de 0,8 m fiecare. În umplutura șanțului au fost găsite oase de animale (fig. 17).

În general însă, destinația acestor construcții rămâne neclară. În afară de analogiile din spațiul răsăritean pentru șanțurile de sub tumuli, mai există și altele, provenind din regiunile apusene. Șanțuri care formează dreptunghiuri de diferite dimensiuni pe teritoriul necropolelor de la începutul erei noi au fost descoperite pe teritoriul Poloniei, lângă Cracovia, în Cehoslovacia⁵⁵ și în diferite alte locuri din Europa Centrală și de Apus⁵⁶. Cercetătorii le atribuie celților sau influenței culturii acestora, însă și aici aceste construcții prezintă în mare măsură o enigmă. În momentul de față este greu de apreciat care ar fi originea și legăturile dintre aceste manifestări.

⁵⁰ V. A. Dergaciov, *op. cit.*, p. 101, 121-124.

⁵¹ E. V. Iarovoi, *Otčet o polevych issledovanijach Prutskoj novostroečnoj arheologičeskoj ekspedicii v 1986 g.*, raport în Arhiva IAC, Chișinău, 1987, p. 41-70.

⁵² E. V. Iarovoi, A. I. Čirkov, *Otčet o polevych issledovanijach Prutskoj novostroečnoj arheologičeskoj v 1988 g.*, raport în Arhiva IAC, Chișinău, 1989.

⁵³ A. V. Gudkova, M. M. Fokeev, *op. cit.*, p. 7.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 50.

⁵⁵ K. Godłowski, *Das Gräberfeld in Kryspinów bei Kraków und seine Bedeutung für den Übergang zwischen der Latène – und der römischen Kaiserzeit in Kleinpolen*, în *Symposium Ausklang der Latène-Zivilisations und Anfänge der germanischen Besiedlung im Mittleren „Donaugebiet“*, Bratislava, 1977; K. Motýkova-Sncidrova, *Das Fortleben älteren römischen Kaiserzeit in Böhmen*, în aceeași lucrare, Bratislava, 1977.

⁵⁶ I. L. Flouest, J. M. Stead, *Recherches sur des cimetières de La Tène en Champagne (1971-1976)*, în *Gallia*, 35, 1977, 1, p. 59-74.

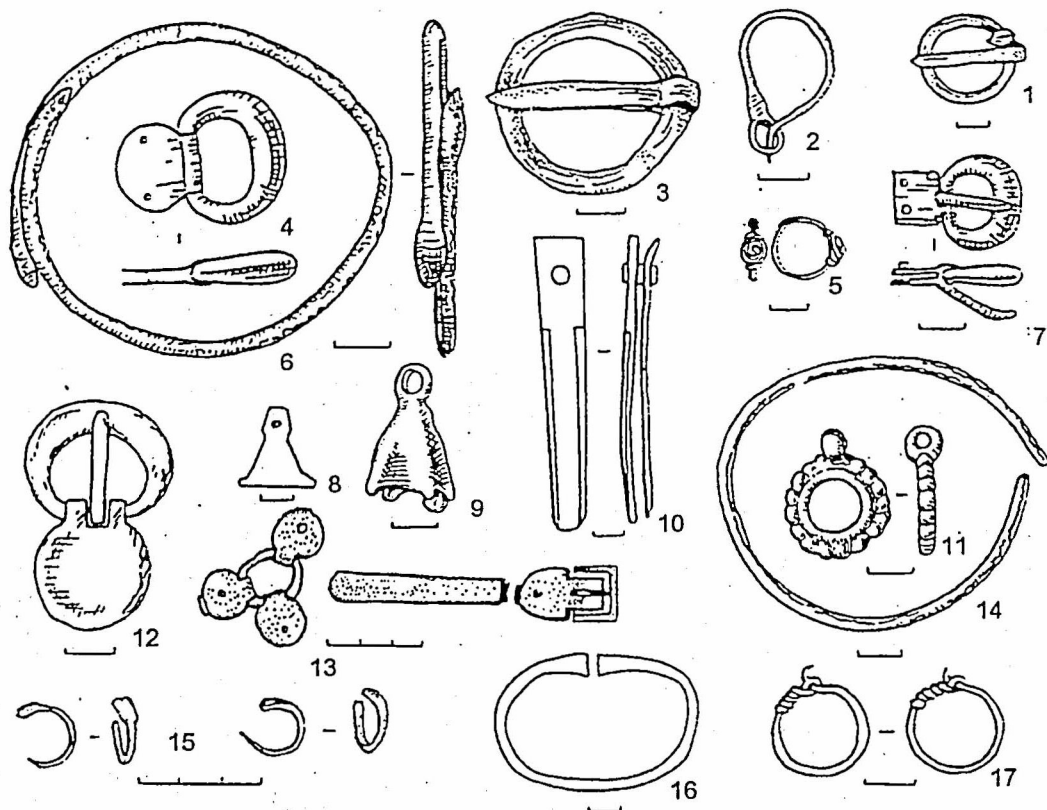

Fig. 10. Podoabe și piese de centură: 1 și 3, Olănești (T.13, M.3); 2, Taraclia II (T.2, M.6); 4 și 7, Cazaclia (T.14, M.2); 5, Carabetovca (T.1, M.1); 6, Dubăsarii Vechi (T.1, M.9); 8 și 17, Bocani (M.10); 9 și 11, Pașcani; 10 și 12, Cuconeștii Vechi II (M.33); 13, Cioropcani; 14, Seliște (M.39); 15, Bezeni; 16, Șcerbaca (T.2, M.5).

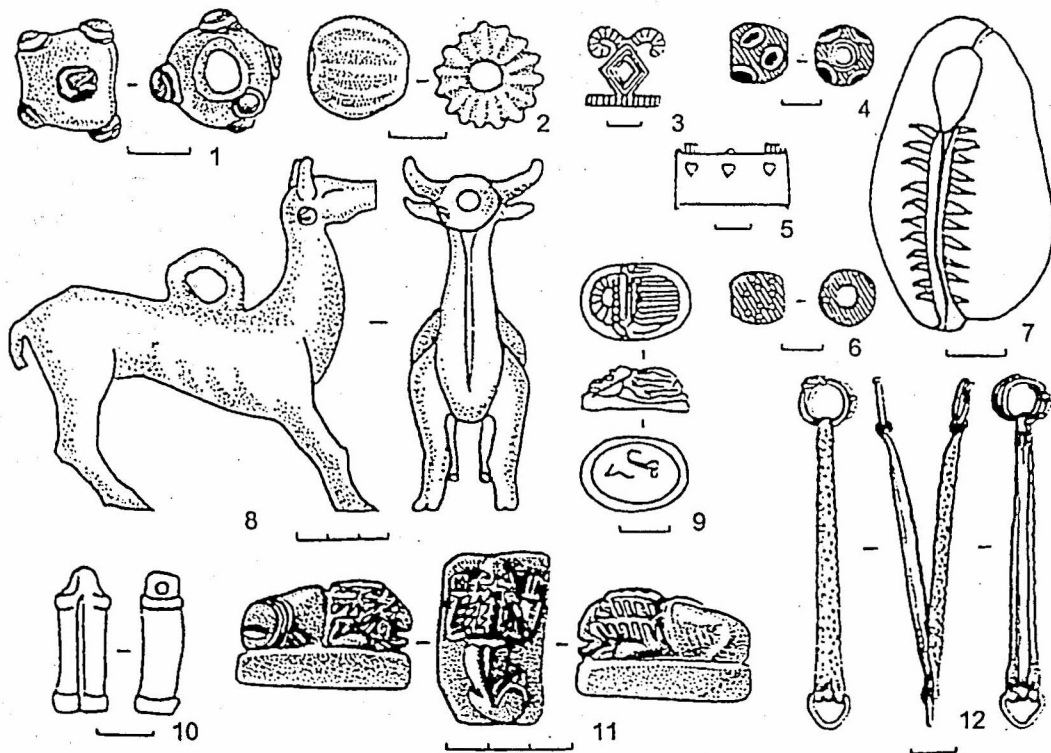

Fig. 11. Mărgele și pandantive: 1, 2, 7 și 10, Taraclia II (T.4, M.6; 7 = T.2, M.9); 3 și 5, Hrușca; 4, 6 și 11, Seliște (M.39); 8, Tochile-Răducani (T.2, M.9); 9, Vărtic (T.1, M.6); 12, Pașcani.

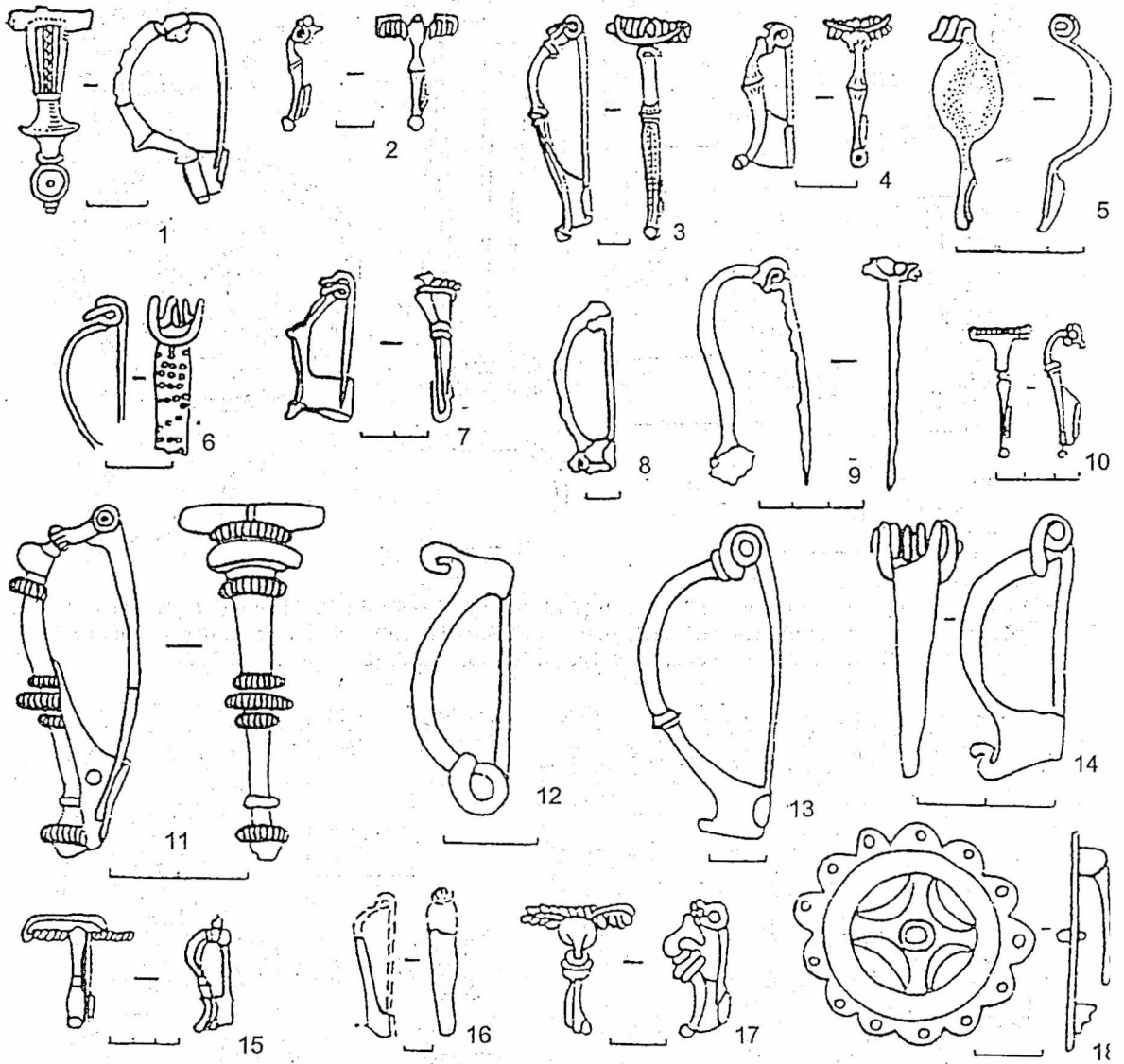

Fig. 12. Fibule: 1, 13 și 18, Olănești (T.4, M.4; T.16, M.1; T.13, M.3); 2, Zărnești (T.1, M.5); 3, Butești; 4 și 6, Șcerbaca (T.3, M.3; T.2, M.1); 5, Bezeni; 7, 8, 9 și 15, Bocani (7, 8 = M.10; 9 = M.9; 15 = M.15); 10, Hrușca; 11, Costești (T.7, M.1); 12, Vlădicen (T.5, M.1); 14, Cuconești Vechi II (T.40, M.2); 16, Seliște (M.65); 17, Poroghi (T.2, M.1).

Considerăm că la baza clasificării riturilor de înmormântare apărute la cimitirele sarmatice de pe teritoriul pruto-nistrean trebuie să stea forma gropii mormântului. Examinând tipurile de construcții funerare din spațiul amintit se observă asemănarea lor cu cele de pe teritoriul Ucrainei, ca și din alte zone aflate și mai la răsărit. În regiunea de care ne ocupăm se întâlnesc toate tipurile principale, caracteristice atât pentru cultura sarmatică a etapei mijlocii, cât și pentru stadiul ei tardiv. În total au fost evidențiate 5 tipuri principale de construcții funerare: 1. Gropi înguste, dreptunghiulare sau ovale, caracteristice pentru mormintele secundare din tumulii mai vechi, ca și pentru necropolele plane. 2. Gropi de primul tip, cărora li s-au adăugat trepte de-a lungul construcției, de-o parte și de cealaltă, care sunt de asemenea caracteristice pentru mormintele secundare din tumulii mai vechi, ca și pentru necropolele plane. 3. Gropi dreptunghiulare de dimensiuni mari cu trepte de-a lungul lor, caracteristice pentru mormintele principale din tumulii ridicați de sarmați. 4. Gropi cu nișe sub perețele de vest, caracteristice pentru mormintele principale din tumulii sarmatici. 5. Morminte în catacombe, sub tumuli, construite sub perețele frontal de nord al gropii de intrare, orientate la fel ca și acestea în direcția sud-nord.

Cel mai răspândit tip de morminte plane din etapele medie și tardivă ale culturii sarmatice este cel cu gropile destul de înguste, de formă dreptunghiulară și ovală. El este identificat în 256 (60,96%) complexe, din care 84 sunt morminte secundare din tumulii mai vechi, un mormânt principal se afla sub un tumul sarmatic, iar 171 morminte aparțin necropolelor plane (fig. 2b, 1).

Al doilea tip este reprezentat prin același fel de construcție, dar spre deosebire de primul tip, de-a lungul gropilor, sub pereți există trepte. În total, asemenea morminte ating numărul de 12 (2,85%): 6 din ele au fost plasate în tumulii mai vechi, iar 6 s-au găsit în necropolele plane (fig. 2b, 2).

Gropile mari dreptunghiulare, cu trepte sub pereții laterali, înregistrate de către noi la tipul al treilea, se întâlnesc sub tumulii sarmatici cu morminte individuale. asemenea complexe sunt în număr de 18 (4,28%). În majoritate, aceste complexe se întâlnesc sub tumulii sarmatici individuali (7). Într-un caz au fost cercetați doi tumuli sarmatici, care conțineau câte un mormânt principal. Într-o altă localitate a fost cercetată o grupă formată din trei tumuli sarmatici, conținând morminte principale și un alt monument, despre care se poate spune că reprezintă o necropolă tumulară, care avea 6 asemenea movile (fig. 2b, 3). Mărimea gropilor aparținând tipului trei variază de la 2 × 1 m, cu o adâncime de 1,5 m, până la 5 × 3,2 m, cu o adâncime de 3,9 m. Treptele din aceste gropi se întâlnesc la diferite adâncimi. Însă, sistemul lor de construcție nu s-a putut sesiza. Desori, pe aceste trepte s-au constatat urme ale bânelor sau chiar resturi de lemn putrezit, sub formă de praf de culoare cafenie. Urmele de pe trepte dovedesc că, bânele se așezau de-a curmezișul gropilor, una lângă alta, formând deasupra gropilor un fel de acoperișuri. În unele cazuri aceste acoperișuri erau formate din jumătăți de bârne despicate în două.

Al patrulea tip este format din complexe cu nișe. Au fost descoperite 11 (2,62%) morminte de acest fel: un caz este reprezentat de un mormânt introdus într-un tumul din epoca bronzului; 10 sunt însă morminte principale din tumulii sarmatici individuali. În toate cazurile nișele au fost săpate sub perețele lateral de vest. Unul din asemenea cotloane a fost acoperit cu un pod de scânduri (fig. 2b, 4).

Mormintele în catacombe, sub tumuli, alcătuiesc ultimul și cel de-al cincilea tip principal, care au fost găsite până acum în interfluviul Prut – Nistru. În total, s-au descoperit 4 (0,95%) catacombe, reprezentând morminte principale sub tumuli sarmatici individuali. Dimensiunile gropilor de intrare diferă de la 1,4 × 0,5 m, cu o adâncime de 0,75 m, până la 3,8 × 2,5 m, cu o adâncime care ajunge până la 4 m. Dimensiunile catacombelor variază de la 1,75 × 0,8 m, cu o adâncime de 0,9 m, până la 3,7 × 3 m, cu adâncimea până la 4,5 m (fig. 2b, 5).

E necesar să reținem că, spre deosebire de regiunile situate la răsărit, majoritatea absolută a gropilor de intrare și a catacombelor sunt construite în linie dreaptă, orientate sud-nord și numai în unele cazuri s-au constatat mici devieri spre est sau spre vest. Totodată, intrarea în catacombe este amenajată în perețele nordic al gropii de intrare, formând un labirint lung alcătuit din groapa de intrare și catacombă, orientate pe aceeași linie sud-nord. Doar mormântul de lângă satul Sucleia are puternice analogii spre răsărit, groapa de intrare a catacombei (orientată sud-nord) fiind plasată în partea sa de est, cu orientarea est-vest. Intrarea în catacombă era bătă de lespezi de piatră.

Pe lângă tipurile principale amintite, pe teritoriul pruto-nistrean au fost atestate 5 (1,20%) gropi dreptunghiulare mari fără trepte: una secundară, 3 principale și una într-o necropolă plană (fig. 2b, 6). De

asemenea, s-au mai depistat și două gropi de formă pătrată (fig. 2b, 7), precum și una de formă rotundă (fig. 2b, 8). Două morminte erau astupate cu pietre: unul, lângă satul Dubăsari, al doilea, de lângă satul Gura Bâcului, amândouă fiind introduse în tumuli mai vechi.

Majoritatea covârșitoare a mormintelor indică o orientare sud-nord. Din 303 (72,14%) construcții identificate, 290 (69,04%) au fost orientate sud-nord, 103 chiar spre nord (24,52%), 28 spre nord-vest (6,66%), 159 spre nord-est (37,86%) și numai 13 (3,10%) vest-est. Din ultimele, 8 sunt înmormântări secundare în tumuli mai vechi, iar 5 s-au găsit în necropolele plane. În 117 (27,86%) cazuri n-a fost posibilă precizarea orientării gropilor funerare.

Una din caracteristicile principale ale obiceiurilor funerare ale sarmaților de pe teritoriul discutat constă în poziția și orientarea decedaților. Orientarea scheletelor a fost determinată în 234 (55,72%) morminte. Cele mai multe schelete aveau capul spre nord (209 = 49,76%). Exact spre nord avem orientate 83 (19,76%) schelete, spre nord-vest erau 31 (7,38%) și 95 spre nord-est (22,62%). Spre sud au fost orientate numai 15 (3,58%) schelete, 7 exact spre sud (1,67), alte 7 spre sud-vest (1,67%) și unul spre sud-est (0,24%). 8 (1,90%) schelete au fost orientate spre vest și numai 2 (0,47%) spre est. Nu s-a putut preciza orientarea în 186 (44,28%) cazuri. Este evident, că numărul înmormântărilor cu orientarea nedeterminată corespunde procentual oarecum cu mormintele cărora le cunoaștem orientarea. Aceasta dovedește, că majoritatea covârșitoare a acestor schelete (mai mult de 90%) aveau capul orientat spre nord, caracteristică constatată de altfel la sarmații târzii.

Poziția scheletelor cea mai răspândită era pe spate cu membrele întinse. Din numărul total de 234 (55,72%) schelete întregi, 175 (42%) se aflau în decubit dorsal. Restul de 50 (11,88%) dintre schelete aveau poziții diverse ale mâinilor și picioarelor față de corp (fig. 2a). La 157 (37,38%) morminte scheletele au fost distruse ritual: 132 din ele provin din necropolele plane, iar 25 sunt dintre cele introduse în tumulii mai vechi. În 24 (5,71%) morminte, scheletele au fost distruse cu prilejul jafurilor din antichitate, toate constituind morminte principale sub tumulii sarmatici individuali.

O trăsătură tipică pentru mormintele sarmaților târzii este prezența în ele a scheletelor la care s-au găsit craniile deformate artificial. Pe teritoriul studiat, în 8 localități au fost descoperite în 17 (4,05%) cazuri craniile artificiale deformate, inclusiv 14 din necropolele plane: 10 în necropola de lângă satul Bocani, iar 3 erau morminte introduse în tumuli mai vechi. Procentul craniilor artificiale deformate din mormintele analizate este neînsemnat. Prin urmare, deplasându-se spre vest, din locurile de baștină, sarmații târzii într-o mare măsură și-au pierdut obiceiul de a deforma artificial craniile, atât de caracteristic pentru cimitirele sarmaților de pe Volga, unde după datele lui P. Rau și C. F. Smirnov, până la 70%-80% dintre schelete aveau craniile artificiale deformate⁵⁷.

Șase morminte (1,43%) conțineau câte două schelete: 3 în necropole plane (Seliște, Tocmagiu), 2 au fost introduse în tumuli mai vechi (Burlănești, Varatic) și un mormânt principal al unui tumul sarmatic individual (Suvorov). Au fost notate două cazuri, când decedații au fost înmormântați cu fața în jos: Dubăsarii Vechi (T.1, M.9) și Roșcani (T.4, M.9).

Un alt element care poate contribui la elucidarea ritualului funerar al sarmaților din spațiul pruto-nistean îl constituie prezența în unele cazuri a rămășițelor de sicrie. Ele au fost descoperite în 5 (1,20%) morminte. În 17 (4,05%) morminte au fost găsite urme de bârne întregi sau despicate de la acoperișuri. În cele mai multe cazuri aceste bârne erau așezate de-a curmezișul gropilor pe trepte, construite special în acest scop.

De obiceiurile funerare ale sarmaților se leagă și practica presărării fundului gropii funerare cu cretă (2 cazuri), cărbuni de lemn (23 cazuri), cenușă (6 cazuri) și resturi de la ospățul funerar (7 cazuri). În unele cazuri (4), în morminte se întâlnesc și arșice. Mormântul principal din tumulul nr. 16 de lângă satul Olănești conținea mai mult de 150 de arșice.

În cadrul cercetării tumulilor sarmatici au fost descoperite pietre funerare cu semne hieroglifice sarmatice (Tețcani, Bleșteni, Corpaci) (fig. 2e). Au fost descoperite elemente care atestă existența unui cult al focului. Sub 6 movile alături de gropile mormintelor, chiar deasupra lor, sau mai departe de acestea, au fost surprinse urme de ardere: cărbuni de lemn, cenușă, oase de animale și vase sparte, îndeosebi amfore romane (Corpaci, Bălăbănești, Ursoaia, Opaci, Suvorov). În morminte sau alături de ele au fost descoperite craniile de cai (Corpaci, Olănești, Petrești I). Posibil, craniile de animale erau ofrande destinate zeilor, obicei legat de cultul morților⁵⁸.

⁵⁷ E. A. Rikman, în *SE*, 1, 1966, p. 73.

⁵⁸ V. Grosu, în *SA*, 1979, p. 251.

Tabelul nr. 1

CRONOLOGIA MONUMENTELOR SARMATICE DIN SPAȚIUL PRUTO – NISTREAN

Nr. crt.	LOCALITATEA	Morminte în cimitire plane	Morminte secundare		Tumuli sarmatici		Datarea principalelor complexe
			Nr. Tumul	Nr. Mormântului	Nr. Tumul	Nr. Mormântului	
1	Burjakova	1	-	-	-	-	sfârșitul secolului I a.C. – începutul secolului I p. C
2	Horodnica	1	-	-	-	-	secolul III p.C.
3	Ostrovec – Verteaba	10	-	-	-	-	sfârșitul secolului I a.C. – începutul secolului I p. C
4	Ostrovec – Olečina	4	-	-	-	-	idem
5	Kiselev	10	-	-	-	-	sfârșitul secolului I – secolul II p.C.
6	Lencăuți	-	1	2	-	-	secolul I – începutul secolului II p.C.
		-	1	6	-	-	idem
		-	1	7	-	-	idem
		-	1	9	-	-	a doua jumătate a secolului I – începutul secolului II p.C.
		-	1	10	-	-	idem
		-	1	12	-	-	secolul I – începutul secolului II p.C.
7	Medveja	-	4	7	-	-	-
		-	1	15	-	-	idem
8	Mărcăuți	1	-	-	-	-	-
9	Trinca	1	-	-	-	-	-
10	Poroghi	-	2	1	-	-	sfârșitul secolului I p.C.
		-	2	2	-	-	a doua jumătate a secolului I p.C.
11	Tejcani	-	-	-	-	-	stelă de piatră cu semne sarmatice
12	Severinovka	-	1	1	-	-	secolul I p.C.
13	Slobodka – Podlesovskaja	-	-	-	1	1	secolul II p.C.
14	Scăieni	1	-	-	-	-	-
15	Burlănești	-	-	-	-	-	ulcior
16	Bleșteni	-	-	-	-	-	stelă de piatră cu semne sarmatice (secolele II – III)
17	Brânzeni	7	-	-	-	-	sfârșitul secolului I p.C. – secolul II p.C.
18	Hăncăuți	-	1	6	-	-	-
		-	1	11	-	-	secolul I p.C.
		-	2	1	-	-	idem
		-	2	2	-	-	-
		-	2	3	-	-	-
19	Hrușca	1	-	-	-	-	a doua jumătate a secolului I – începutul secolului II p.C.
20	Corpaci	-	2	1	-	-	secolul I p.C.
		-	-	-	1	1	secolul II p.C.
		-	-	-	3	2	idem
21	Drochia	2	-	-	-	-	a doua jumătate a secolului II p.C.

Nr. crt.	LOCALITATEA	Morminte în cimitire plane	Morminte secundare		Tumulii sarmatici		Datarea principalelor complexe
			Nr. Tumul	Nr. Mormântului	Nr. Tumul	Nr. Mormântului	
22	Troiany	1	-	-	-	-	sfârșitul secolului I – începutul secolului II p.C.
23	Cuconeștii Vechi	-	3	1	-	-	sfârșitul secolului I p.C.
24	Cuconeștii Vechi I	33	-	-	-	-	sfârșitul secolului I – secolul II p.C.
25	Cuconeștii Vechi II	49	-	-	-	-	idem
26	Izvoare	1	-	-	-	-	secolul I p.C.
27	Bezeni	1	-	-	-	-	sfârșitul secolului I a. C. – începutul secolului I p.C.
28	Șcerbaca (dispărut)	-	2	1	-	-	sfârșitul secolului I – începutul secolului II p.C.
		-	2	5	-	-	a doua jumătate a secolului I – secolul II p.C.
		-	3	3	-	-	a doua jumătate a secolului I – prima jumătate a secolului II p.C.
29	Vărătic	-	1	2	-	-	-
		-	1	4	-	-	secolul I p.C.
		-	2	6	-	-	idem
30	Trifănești	-	-	-	-	-	oglină; mărgele
31	Sevirovo	1	-	-	-	-	-
32	Dumeni	-	1	2	-	-	-
		-	1	8	-	-	secolul II p.C.
		-	3	3	-	-	secolul I – II p.C.
		-	8	6	-	-	a doua jumătate a secolului I – secolul II p.C.
		-	8	11	-	-	idem
		-	8	14	-	-	secolele I – II p.C.
		-	9	13	-	-	a doua jumătate a secolului I – prima jumătate a secolului II p.C.
		-	11	2	-	-	-
		-	14	3	-	-	secolele I – II p.C.
		-	16	13	-	-	sfârșitul secolului I – secolul II p.C.
		-	19	1	-	-	-
33	Duruitoarea Nouă	-	1	1	-	-	-
		-	5	2	-	-	secolul II p.C.
		-	6	3	-	-	sfârșitul secolului I – începutul secolului II p.C.
34	Costeștii Noi	-	1	2	-	-	prima jumătate a secolului I p.C.
35	Florești	-	-	-	-	-	oglină, mărgele
36	Gvozdova	1	-	-	-	-	-
37	Vărvăreuca	-	-	-	-	-	ulcior, vas ritual
38	Costești	-	1	4	-	-	-
		-	2	1	-	-	-
		-	7	1	-	-	a doua jumătate a secolului I p.C.

Nr. crt.	LOCALITATEA	Morminte în cimitire plane	Morminte secundare		Tumuli sarmatici		Datarea principalelor complexe
			Nr. Tumul	Nr. Mormântului	Nr. Tumul	Nr. Mormântului	
39	Ivanovca	–	2	1	–	–	secolele I – II p.C.
40	Prajila	1	–	–	–	–	–
41	Rogojeni	1	–	–	–	–	–
42	Lipceni	–	–	–	–	–	tipar pentru oglindă
43	Cobani	–	1	3	–	–	oglină, măргеle
44	Elizavetovca	–	–	–	–	–	obiecte
45	Butești	1	–	–	–	–	a doua jumătate a secolului I – secolul II p.C.
46	Peciște	–	–	–	–	–	oglină, măргеle
47	Ciuciulea	–	–	–	–	–	oglină
48	Lazo	1	–	–	–	–	–
49	Viișoara	–	–	–	–	–	oglină, sabie (sfârșitul secolului I – secolul III p.C.)
50	Negureni	1	–	–	–	–	sfârșitul secolului I p.C.
		–	1	1	–	–	–
51	Codrul Nou	–	1	1	–	–	a doua jumătate a secolului I – începutul secolului II p.C.
52	Sărata Veche I	–	1	1	–	–	–
		–	1	7	–	–	secolul IV p. C.
		–	1	8	–	–	–
53	Sărata Veche III	1	–	–	–	–	–
54	Bocani	20	–	–	–	–	sfârșitul secolului I – secolul II p.C.
55	Măndrești	–	1	6	–	–	–
		–	1	7	–	–	–
56	Mihailovca	1	–	–	–	–	–
57	Risipeni	–	1	1	–	–	a doua jumătate a secolului I – secolul II p.C.
58	Bursuceni	–	1	5	–	–	secolele I – II p.C.
		–	1	6	–	–	a doua jumătate a secolului I p.C.
59	Cișmea	1	–	–	–	–	–
60	Cioropcani	2	–	–	–	–	a doua jumătate a secolului I – secolul II p.C.
61	Petrești	–	–	–	2	2	prima jumătate a secolului II p.C.
		–	3	3	–	–	secolele I – II
		–	3	12	–	–	a doua jumătate a secolului I – secolul III
		–	4	1	–	–	–
	Petrești I	40	–	–	–	–	sfârșitul secolului I – secolul II
62	Seliște	26	–	–	–	–	secolul I – începutul secolului II p.C.
63	Pașcani	1	–	–	–	–	secolul II p.C.
64	Dubăsarii Vechi	–	1	9	–	–	prima jumătate a secolului I p.C.
		–	1	25	–	–	idem
		–	1	30	–	–	idem
65	Bălăbănești	–	1	23	–	–	–
		–	2	3	–	–	–

Nr. crt.	LOCALITATEA	Morminte în cimitire plane	Morminte secundare		Tumuli sarmatici		Datarea principalelor complexe
			Nr. Tumul	Nr. Mormântului	Nr. Tumul	Nr. Mormântului	
		-	-	-	1	1	-
		-	-	-	3	1	secolul II p.C.
		-	-	-	4	4	-
66	Cimișeni	-	1	2	-	-	-
67	Cobusca Veche	-	-	-	-	-	cupă de bronz (40-70 p.C.)
68	Tocmagiu	5	-	-	-	-	-
69	Crasnogorca	1	-	-	-	-	-
70	Gura Bâcului	-	8	4	-	-	-
		-	8	7	-	-	-
71	Roșcani	-	2	4	-	-	-
		-	4	9	-	-	-
72	Anenii Noi	-	-	-	-	-	oglină, sabie (sfârșitul secolului I - secolul III p.C.)
73	Parcani	-	88	1	-	-	-
74	Tiraspol	1	-	-	-	-	sfârșitul secolului I - secolul II p.C.
		-	3	31	-	-	secolele I - II p.C.
		-	25	1	-	-	-
75	Sucleia	-	-	-	1	-	-
76	Chițcani	1	-	-	-	-	-
77	Chircăiești	-	2	5	-	-	-
78	Slobozia	1	-	-	-	-	-
79	Gura Galbenei	1	-	-	-	-	a doua jumătate a secolului I - secolul II p.C.
80	Ursoaia	-	2	2	-	-	-
		-	-	-	4	1	prima jumătate a secolului III p.C.
81	Cioburciu	-	1	5	-	-	-
82	Căușeni	-	1	3	-	-	-
83	Cărnățeni	-	-	-	3	1	secolul II p.C.
84	Tălmaza	1	-	-	-	-	secolul I p.C.
85	Corotna	-	-	-	294	1	-
86	Grădiște	-	1	9	-	-	secolul I p.C.
		-	1	21	-	-	idem
87	Opaci	-	-	-	9	3	secolul II p.C.
88	Pervomaise (azi Ialpujeni)	-	1	1	-	-	prima jumătate a secolului II p.C.
89	Răscăieți	-	1	10	-	-	-
90	Tochile - Răducani	-	2	4	-	-	sfârșitul secolului I - începutul secolului II p.C.
91	Ecaterinovca	-	1	1	-	-	-
		-	2	5	-	-	-
92	Coșari	-	1	1	-	-	-
93	Cimișlia	1	-	-	-	-	-

Nr. crt.	LOCALITATEA	Morminte în cimitire plane	Morminte secundare		Tumuli șarmatici		Datarea principalelor complexe
			Nr. Tumul	Nr. Mormântului	Nr. Tumul	Nr. Mormântului	
94	Olănești	-	-	-	1	1	secolul II p.C.
		-	4	4	-	-	al treilea sfert al secolului II p.C.
		-	13	3	-	-	începutul secolului II
		-	-	-	16	1	sfârșitul secolului II – începutul secolului III p.C.
		-	-	-	16	2	-
95	Sărata Nouă	1	-	-	-	-	-
96	Beljaevka	-	1	4a	-	-	sfârșitul secolului I – începutul secolului II p.C.
		-	1	15	-	-	secolele I a. C. – I p.C.
		-	18	-	-	-	idem
97	Carabetovca	-	1	1	-	-	-
98	Măjaki	1	-	-	-	-	secolele I – II p.C.
		1(8)	-	-	-	-	a doua jumătate a secolului II p.C.
		-	2	3	-	-	secolele I – II p.C.
		-	2	4	-	-	-
		-	3	6	-	-	sfârșitul secolului I p.C.
		-	5	3	-	-	secolul I p.C.
-	5	8	-	-	-		
99	Nadlimanskoe	-	1	1	-	-	a doua jumătate a secolului I p.C.
100	Comrat	-	1	1	-	-	-
101	Semionovca	-	2	4	-	-	-
		-	-	-	3	1	a doua jumătate a secolului II – prima jumătate a secolului III p.C.
		-	-	-	4	1	-
		-	11	1	-	-	a doua jumătate a secolului I – prima jumătate a secolului II p.C.
		-	14	13	-	-	-
		-	14	20	-	-	a doua jumătate a secolului I – prima jumătate a secolului II p.C.
		-	19	1	-	-	-
		-	19	7	-	-	a doua jumătate a secolului I – prima jumătate a secolului II p.C.
102	Ciobalaccia	1	-	-	-	-	-
103	Nicolaevca	-	2	3	-	-	-
104	Gotești	2	-	-	-	-	secolul II p.C.
105	Beșalma	-	2	8	-	-	secolele I – II p.C.
106	Ovidiopol	-	-	-	-	-	ulcior
107	Congaz	-	1	2	-	-	-
		-	1	3	-	-	-
108	Polevoe	-	-	-	6	1	secolul II p.C.
109	Turlachi	-	-	-	7	1	sfârșitul secolului I a. C. – începutul secolului I p.C.
		-	-	-	8	1	idem
		-	-	-	10	1	„
		-	-	-	12	1	„

Nr. crt.	LOCALITATEA	Morminte în cimitire plane	Morminte secundare		Tumuli sarmatici		Datarea principalelor complexe
			Nr. Tumul	Nr. Mormântului	Nr. Tumul	Nr. Mormântului	
		-	-	-	13	1	„
		-	-	-	14	1	„
		-	-	-	16	1	„
		-	-	-	17	1	„
110	Sărata	-	10	1	-	-	-
111	Șabolat	-	2	1	-	-	secolul I – începutul secolului III p.C.
		-	3	1	-	-	sfârșitul secolului III – începutul secolului IV p.C.
		-	4	1	-	-	secolul II p.C.
		-	5	1	-	-	-
		-	6	1	-	-	secolele II – III p.C.
		-	7	1	-	-	secolul I – începutul secolului III p.C.
112	Catargi	-	1	1	-	-	-
		-	2	1	-	-	-
		-	3	1	-	-	-
113	Svetlâi	-	2	2	-	-	-
		-	3	15	-	-	-
		-	3	23	-	-	-
114	Zărnești	-	1	3	-	-	-
		-	1	5	-	-	a doua jumătate a secolului I – prima jumătate a secolului II p.C.
115	Cazaclia	-	-	-	1	3	secolul II p.C.
		-	-	-	2	4	idem
		-	-	-	5	3	„
		-	-	-	10	1	40 – 70 p.C.
		-	-	-	13	1	-
		-	-	-	14	2	a doua jumătate a secolului III – secolul IV p.C.
		-	17	15	-	-	-
		-	-	-	18	1	-
		-	20	1	-	-	-
		-	-	-	22	1	-
		-	23	9	-	-	-
		-	-	-	24	-	(urme de ospăț funerar)
-	-	-	25	1	-		
116	Pavlovca	-	1	15	-	-	-
		-	2	3	-	-	-
117	Mihailovca	-	-	-	2	2	secolul I p.C.
		3	3	-	-	-	secolul IV p.C.
118	Divizia	10	-	-	-	-	-
119	Cahul	-	1	1	-	-	-
		-	1	2	-	-	-
120	Taraclia	2	-	-	-	-	secolele I – II p.C.

Nr. crt.	LOCALITATEA	Morminte în cimitire plane	Morminte secundare		Tumuli sarmatici		Datarea principalelor complexe
			Nr. Tumul	Nr. Mormântului	Nr. Tumul	Nr. Mormântului	
121	Taraclia I	-	1	1	-	-	secolul I – prima jumătate a secolului II p.C.
		-	1	3	-	-	începutul secolului I p.C.
		-	1	24	-	-	sfârșitul secolului I – începutul secolului II p.C.
		-	1	27	-	-	secolele I – II p.C.
122	Taraclia II	-	1	7	-	-	idem
		-	1	12	-	-	-
		-	2	3	-	-	-
		-	2	9	-	-	a doua jumătate a secolului I p.C.
		-	3	15	-	-	-
		-	3	19	-	-	-
		-	4	6	-	-	secolul I – începutul secolului II p.C.
		-	4	7	-	-	-
		-	9	2	-	-	sfârșitul secolului I – secolul II p.C.
		-	11	1	-	-	secolele I – II p.C.
		-	11	2	-	-	idem
		-	-	-	13	1	-
		-	15	2	-	-	-
		-	16	8	-	-	-
		-	17	3	-	-	secolul II p.C.
		-	17	9	-	-	secolele I – II p.C.
		-	17	10	-	-	-
-	17	11	-	-	secolul I – începutul secolului II p.C.		
-	17	14	-	-	secolele I – II p.C.		
123	Belolesie	-	-	-	2	4	secolul II p.C.
		-	3	9	-	-	a doua jumătate a secolului I – prima jumătate a secolului II p.C.
		-	7	1	-	-	-
		-	-	-	9	1	secolul I p.C.
124	Copceac	-	3	1	-	-	-
125	Pelinei	7	-	-	-	-	-
126	Glavani (Aliaga)	5	-	-	-	-	sfârșitul secolului I – secolul II p.C.
127	Borisovca	-	3	1	-	-	-
128	Novoselița	-	19	24	-	-	-
		-	19	25	-	-	-
		-	20	3	-	-	-
		-	20	4	-	-	-
129	Vișnevoe	-	18	3	-	-	secolul I p.C.
130	Trapovca	-	1	5	-	-	-
131	Cocicovatoc	-	-	-	27	1	-
132	Holmscoe	22	-	-	-	-	sfârșitul secolului I – secolul II p.C.
		1	-	-	-	-	-
		-	-	-	1	4	sfârșitul secolului I a. C. – începutul

Nr. crt.	LOCALITATEA	Morminte în cimitire plane	Morminte secundare		Tumuli sarmatici		Datarea principalelor complexe
			Nr. Tumul	Nr. Mormântului	Nr. Tumul	Nr. Mormântului	
							secolului I p.C.
		1(22)	-	-	-	-	idem
133	Holmscoe I	-	1	17	-	-	-
134	Vinogradovca	-	-	-	2	1	secolul II – începutul secolului III p.C.
		-	2	5	-	-	secolele I – II
		-	-	-	10	1	-
		-	-	-	13	1	secolele II – III
		-	-	-	14	1	-
		-	-	-	15	1	-
		-	-	-	16	1	mijlocul secolului III p.C.
		-	-	-	17	1	secolele III – IV
		-	-	-	30	2	secolele II – III
		-	-	-	31	1	-
		-	-	-	31	2	-
		-	-	-	32	1	-
		-	-	-	32	2	-
135	Banovca	-	-	-	2	1	-
		-	-	-	4	1	-
136	Strumoc	-	1	12	-	-	-
137	Glubocoe	-	1	1	-	-	-
		-	1	1a	-	-	-
		-	1	17	-	-	-
		-	2	3	-	-	secolul I p.C.
138	Bolgrad	-	-	-	-	-	ulcior, sabie
139	Ogorodnoe	-	1	8	-	-	-
		-	-	-	2	1	-
		-	-	-	3	1	-
		-	-	-	4	1	-
		-	-	-	5	1	-
		-	8	3	-	-	-
140	Dzinilor	-	-	-	4	1	secolul II p.C.
		-	-	-	5	1	idem
		-	-	-	8	1	„
		1	-	-	-	-	„
141	Nerușai	-	10	2	-	-	-
142	Suvorovo (azi Alexandru Ioan Cuza)	-	-	-	3	2	secolul II p.C.
143	Cișmichioi	-	1	1	-	-	-
144	Vasilievca	25	-	-	-	-	-
145	Ciornâi Iar	1	-	-	-	-	-
146	Vlădiceni	-	-	-	5	1	secolele II – III p.C.
		-	-	-	6	1	idem

Nr. crt.	LOCALITATEA	Morminte în cimitire plane	Morminte secundare		Tumuli sarmatici		Datarea principalelor complexe
			Nr. Tumul	Nr. Mormântului	Nr. Tumul	Nr. Mormântului	
		-	-	-	7	1	„
		-	-	-	8	1	„
		-	-	-	9	1	„
		-	-	-	10	1	„
		-	-	-	11	1	„
		-	-	-	12	1	„
147	Mirnoe	-	-	-	1	1	-
148	Crinicinoc	10	-	-	-	-	sfârșitul secolului II – prima jumătate a secolului III p.C.
149	Calanceac	-	-	-	1	3	secolul II p.C.
150	Pomazani	-	1	4	-	-	-
151	Primorscoe	-	1	15 a,b	-	-	-
		-	1	17	-	-	-
		-	1	51	-	-	-
		-	1	52	-	-	-
		-	1	53	-	-	a doua jumătate a secolului I – secolul II p.C.
152	Nagornoc	-	-	-	1	1	secolul III p.C.
		-	-	-	2	1	idem
		-	-	-	9	1	„
		-	-	-	12	2	sfârșitul secolului II – începutul secolului III p.C.
153	Plavni	-	2	2	-	-	secolele I – II p.C.
		-	11	2	-	-	secolul I p.C.
		-	11	6	-	-	-
		-	11	11	-	-	-
		-	23	1	-	-	a doua jumătate a secolului I – prima jumătate a secolului III p.C.
154	Chislița	-	4	4	-	-	-
		-	4	16	-	-	-
		-	8	14	-	-	-
155	Novoselscoe	-	-	-	7	2	secolele II – III
		-	-	-	9	1	prima jumătate a secolului III p.C.
		-	-	-	11	1	-
		-	-	-	26	1	prima jumătate a secolului III p.C.
	TOTAL	52 (284)	129	186	80	81	

ANEXĂ la Tabelul nr. 1

După publicarea lucrării *Chronologija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury* (1990) au mai apărut următoarele noi descoperiri (numerele care coincid cu ale descoperirilor mai vechi se păstrează)

Nr. crt.	LOCALITATEA	Morminte în cimitire plane	Morminte secundare		Tumuli sarmatici		Datarea principalelor complexe
			Nr. Tumul	Nr. Mormântului	Nr. Tumul	Nr. Mormântului	
15	Burlănești	-	1	1	-	-	-
		-	3	4	-	-	-
		-	3	5	-	-	-
		-	3	6	-	-	secolele I – II
		-	3	9	-	-	-
		-	3	13	-	-	a doua jumătate a secolului II – secolul III p.C.
		-	3	17	-	-	-
		-	4	2	-	-	-
		-	4	10	-	-	-
156	Ocnîța	-	6	12	-	-	sfârșitul secolului I – prima jumătate a secolului II p.C.
		-	6	14	-	-	secolul I – prima jumătate a secolului III p.C.
		-	6	15	-	-	secolele I – II
157	Bădrăgii Noi	-	2	1	-	-	secolele I – II
		-	3	2	-	-	a doua jumătate a secolului I – secolul II p.C.
		-	3	3	-	-	idem
		-	3	6	-	-	secolele I – II
		-	4	3	-	-	idem
		-	5	2	-	-	secolul II p.C.
		-	5	7	-	-	-
		-	7	1	-	-	secolele I – II p.C.
		-	7	2	-	-	a doua jumătate a secolului I – secolul II p.C.
		-	7	4	-	-	secolele I – II p.C.
-	7	6	-	-	-		

Nr. crt.	LOCALITATEA	Morminte în cimitire plane	Morminte secundare		Tumuli sarmatici		Datarea principalelor complexe
			Nr. Tumul	Nr. Mormântului	Nr. Tumul	Nr. Mormântului	
		-	8	1	-	-	-
		-	8	2	-	-	-
		-	8	3	-	-	-
		-	8	4	-	-	secolul I p.C.
		-	8	5	-	-	a doua jumătate a secolului II – începutul secolului III p.C.
		-	8	6	-	-	-
		-	8	7	-	-	sfârșitul secolului I – secolul III p.C.
		-	8	8	-	-	-
		-	10	2	-	-	secolele I – II
	Bădrăgii Noi II	7	-	-	-	-	sfârșitul secolului I – secolul II p.C.
158	Mărculești	-	3	4	-	-	secolul I p.C.
		-	3	13	-	-	a doua jumătate a secolului I p.C.
159	Sângerei	1	-	-	-	-	-
160	Brăviceni	-	4	1	-	-	secolul I – începutul secolului II p.C.
		-	4	6	-	-	idem
		-	16	3	-	-	„
		-	-	-	21	1	-
		-	-	-	21	1	-
		-	-	-	22	1	secolele I – II
		-	23	5	-	-	idem
161	Speia	-	1	3	-	-	-
162	Sărăteni	-	3	10	-	-	secolul I p.C.
163	Obileni	-	-	-	5	2	idem
164	Nicolscoe	-	1	7	-	-	sfârșitul secolului III – prima jumătate a secolului II a.C.
165	Târnuca	-	1	2	-	-	-
	TOTAL	8	231	236	69	5	

Elemente asemănătoare culturii sarmaților de pe teritoriul Ucrainei, ca și din regiunile situate mai la răsărit se observă și în cadrul inventarului funerar. În mormintele sarmatice din spațiul analizat este prezentă și ceramica lucrată cu mâna sau cu roata olarului. Dintre tipurile ceramice lucrate cu mâna amintim următoarele: oale, ulcioare, străchini, cești, afumători ș.a. (fig. 4; 7b). Ceramica lucrată cu roata olarului, la rândul său, se împarte în cea de culoare cenușie (fig. 5) și roșie (fig. 6). Ceramica cenușie (oale, ulcioare) este de origine dacică. Este posibil, ca sarmații să o fi primit de la carpi sau alte neamuri dacice pe calea schimburilor⁵⁹. Foarte variată este ceramica roșie, care în majoritate este de import. Ea este prezentă prin ulcioare cu toartă, oale cu o toartă și cu două torți, cești, farfurioare, lucerne și alte vase de forme diverse. De obicei aceste recipiente erau așezate lângă crani sau lângă gambele picioarelor.

Deseori în morminte sunt prezente și amfore romane (fig. 7A). Asemenea vase ajungeau la sarmați, venind din provinciile romane, tot timpul cât ei au locuit în această regiune. Cel mai răspândit tip de amfore, care se întâlnește în mormintele principale de sub tumulii sarmatici, era tipul „C” (fig. 7A, 4), după clasificarea elaborată de D. B. Šelov. Tipul „D” (fig. 7A, 2) se plasează pe locul doi⁶⁰.

Vasele metalice sunt reprezentate prin caserole din bronz, ulcioare, străchini și strecurători. Acestea ajungeau la sarmați din aceste ținuturi prin schimburi sau în urma jafurilor din provinciile romane. În majoritatea cazurilor ele provin din mormintele bogate de lângă satele Olănești, Cuconești Vechi, Cobusca Veche, Cazaclia (fig. 8A). De o mare diversitate în mormintele sarmatice sunt vasele din sticlă: pahare, ulcioare, aribaloi, lacrimarii ș.a. (fig. 8B).

Armele sunt reprezentate prin săbii și pumnale din fier cu mânere înzestrate cu gardă dreaptă, terminându-se printr-un inel; săbii și pumnale fără gardă și inele; vârfuri de săgeți din fier cu trei aripioare (fig. 9A). De obicei, armele sunt frecvente în mormintele bărbățești. Aceste tipuri de arme au fost produse de sarmați de pe Volga, Don și din Caucaz, iar odată cu migrația acestor triburi s-au răspândit și pe teritoriul pruto-nistean⁶¹.

Alte obiecte caracteristice monumentelor sarmatice sunt oglinzile (fig. 9B). Pe teritoriul de care ne ocupăm se întâlnesc câteva tipuri. Cele mai răspândite, caracteristice pentru perioada târzie a culturii sarmatice, sunt oglinzile mici cu mâner de formă pătrată, înzestrate cu o perforație și ornamentate cu tamga pe revers. În multe morminte se întâlnesc oglinzi nu prea mari, de formă discoidală, puțin concave, dintr-un aliaj de metal alb. Acest tip de oglinzi își găsește analogii în complexele sarmatice de pe teritoriile Ucrainei și Caucazului de Nord, pe Don, pe Volga și în România.

În etapa sarmatică mijlocie și târzie se constată prezența opaițelor (fig. 7B) de patru tipuri: de formă dreptunghiulară în plan, cu pereții verticali (fig. 7B: 6), cești mici tronconice cu fund mic plat (fig. 7B: 2, 4, 5), vase mici de formă sferoidală înzestrate cu mai multe perforații (fig. 7B: 1) și alte vase mici de forma unei vase cu picior (fig. 7B: 3). Toate aceste vase sunt lucrate cu mâna din lut, care în urma arderii au căpătat culori variate (cenușie, roșcată, galbenă etc.).

O răspândire largă în mormintele sarmatice din spațiul discutat o au și diferitele podoabe, printre care sunt piesele de centură: cătărămi, verigi, clopoței, vârfuri de curele, pandantive, cercei, inele etc. (fig. 10). Însă, cel mai răspândit gen de podoabe la sarmați sunt mărgelile, care au diferite forme, mărimi, culori, precum și brelocurile, salbele, colierele, aplicațiile din metal etc. (fig. 11). Se întâlnesc mărgelile de o mare varietate: de chihlimbar, în cele mai diferite forme, de carneol, sferice și, cele mai multe, din sticlă. Deseori în componența colierelor apar mărgelile din faianță egipteană de formă rotunjită, cu muchii (fig. 11: 2). Împreună cu mărgelile se întâlnesc și scarabei (fig. 11: 9), ca și diferite alte podoabe (fig. 11: 5, 7, 8, 10, 11, 12).

Din complexele sarmatice din acest teritoriu sunt cunoscute circa 12 tipuri de fibule din bronz, argint și fier (fig. 12), inclusiv fibule romane timpurii cu șarnieră (fig. 12: 11), fibule provinciale cu șarnieră (fig. 12: 18), fibule mici cu spirală pe corp (fig. 12: 12, 14, 16); dar cel mai răspândit tip îl reprezintă „fibulele cu corpul puternic profilat” (*Kräfteig profilierte Fibeln*) în diferite variante (fig. 12: 2-4, 10, 16). Acest tip este prezent în monumentele celei de a doua jumătăți a secolului I – prima jumătate a secolului II p.C.

⁵⁹ V. Grosu, în *AIM-1981*, 1985, p. 134.

⁶⁰ D. B. Šelov, *Uzkogorbye amfory pervykh vekov našej ery. Klassifikacija i chronologija*, în *KS*, 156, 1978, p. 18.

⁶¹ E. A. Rikman, *Etničeskaja istorija naselenija Podnestrov'ja i privilegijuščego Podunav'ja v pervykh vekach našej ery*, Moskva, 1975.

Unul din obiectele tipice din componența inventarului mormintelor sunt fusaiiolele din lut, lucrate cu mâna (fig. 13). După formă ele sunt diferite, dar mai frecvente apar cele conice și în formă de ciupercă, mai rar – de formă biconică. Unele din ele sunt ornamentate (fig. 13: 1). Toate aceste tipuri de fusaiiole sunt caracteristice pentru etapele medii și târzii ale culturii specifice sarmaților.

Este necesar de subliniat lipsa în complexe sarmatice din regiunea noastră a monedelor, deși acest spațiu a făcut parte din teritoriul în care au fost descoperite monede de aur și argint ale „regilor sarmați” Farzoios și Inismeus, bătute la Olbia în a doua jumătate a secolului I p.C.⁶²

Periodizarea și cronologia monumentelor sarmatice din secolele I-III p. C. au fost analizate destul de amănunțit într-o lucrare specială și nu este necesar de a reveni acum⁶³. Aplicarea metodei „datării strânse” (scurte) a permis determinarea pozițiilor cronologice ale fiecărui complex la nivelul situației cunoscute prin studierea diferitelor tipuri de obiecte și care a avut drept rezultat stabilirea a 5 grupe de monumente, ce se deosebesc în timp, cu toate că acest lucru nu este sesizabil destul de clar în toate cazurile. Posibilitatea folosirii metodei conexiunilor și elaborarea mai detaliată a tipologiei obiectelor culturii sarmatice ar fi dat un tablou mai expresiv, dar această problemă sperăm că va fi rezolvată în studiile viitoare. Cu toate acestea, în prezent este posibil să comparăm grupele ce se detașează cu cele ale „valorilor” în migrație ale triburilor sarmatice în drum spre apus și care au fost nu de mult conturate de către M. B. Ščiukin⁶⁴. Mișcarea triburilor sarmatice spre apus, a început încă de la sfârșitul secolului IV și începutul secolului III a.C.⁶⁵ Transformând, după cum afirmă Diodor (II, 43, 7), Scitia într-un pustiu, au ajuns ei oare încă de atunci la hotarul de vest, în regiunea pruto-nistreană? Date exacte în această privință nu există, însă cunoaștem unele mărturii despre pătrunderea sarmaților mai la vest de Nipru în secolele III-II a.C., deși acestea nu au claritate. În primul rând, conform decretului dedicat lui Protogenes din Olbia, un oarecare rege numit Saitofarnes a cerut de la olbieni „taxă de tranzit”. Numele lui, care poate fi tradus prin „exponent al farnului (fericirii) triburilor sai”, cu alte cuvinte „regali”, ne permite să vedem în acest personaj mai degrabă un rege al sarmaților, și nu un al sciților⁶⁶. În privința datării acestui decret există diferite păreri⁶⁷. W. S. Schmidt și după el V. V. Latyšev⁶⁸ îl atribuie intervalului dintre 279 și 213 a.C. T. N. Knipoviči și P. O. Karyškovskij îl plasează, conform inscripției paleografice, către sfârșitul secolului III – începutul secolului II a.C.⁶⁹ În ultimele lucrări apărute și alți savanți acceptă din nou data mai timpurie⁷⁰.

În al doilea rând, în spațiul pruto-nistrean au fost găsite câteva complexe strani: tezaure cu obiecte de harnașament, precum și un șir de alte vestigii, așezate în cazan și îngropate, cum ar fi cazul unei descoperiri autentice, sub tumul. Avem în vedere descoperirile de la Bubuieci⁷¹ (fig. 26B), Brăviceni⁷² (fig. 22),

⁶² P. O. Karyškovskij *O monetach carija Farzoja*, în *Archeologičeskie pamjatniki Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja*, Kiev, 1982, p. 73, 76, 79.

⁶³ V. Grosu, *Chronologija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury Dnestrovsko-Prut'skogo mezhdureč'ja*, Chișinău, 1990.

⁶⁴ M. B. Ščiukin, *Na zapodnyh granicah Sarmatij (nekotorye problemy i zadači issledovanija)*, în *Kočevniki Evrazijskich stepej i antičnyj mir (Problemy kontaktov)*. *Materialy 2-go archeologičeskogo seminara*, Novočerkask, 1989.

⁶⁵ D. A. Mačinskij, *O vremeni pervogo aktivnogo vystuplenija sarmatov v Podneprov'e po svidetel'stvam pis'mennyh istočnikov*, în *Arch. Sbornik (Leningrad-Sankt Peterburg)*, 13, 1971, p. 45-46.

⁶⁶ C. F. Smirnov, *Ol'vijskij „dekret v čest' Protogena” i sarmaty*, în *Archeologičeskie issledovanija na Ukraine v 1978-1979 gg.*, Dnepropetrovsk, 1980.

⁶⁷ P. I. Karyškovskij, *Do pitanija pro datu ol'vijskogo dekretu na čest' Protogena*, în *Archeologija-Kiev*, 21, 1968, p. 95-104; M. B. Ščiukin, *O galatach u date dekreta Protogena*, în *Skifija i Bospor. Archeologičeskie materialy k konferencij*

pamjati akademika M. I. Rostovceva, Novočerkask, 1989, p. 125-126.

⁶⁸ W. S. Schmidt, *Das olbische Psehisma zu Ehren des Protogenes*, în *Rheinisches Museum für Philologie*, 4, München, 1935-1936, p. 357-571; V. V. Latyšev, în *JOSPE*, 1, 1896, 16, p. 39-40.

⁶⁹ T. N. Knipoviči, *K voprosu o datirovke ol'vijskogo dekreta v čest' Protogena*, în *VDI*, 2, 1966, p. 142-149; P. O. Karyškovskij, *op. cit.*, p. 95-104.

⁷⁰ C. C. Marčenko, *Ojkety dekreta v čest' Protogena (PE, P, 32). K voprosu o zavisimom naselenij Olvij Ellinističeskogo vremeni*, în *Pričernomor'e v epochu ellinizna: Materialy III Vsesojuznogo simpoziuma po drevnej istorij Pričernomor'ja*. *Cchaltubo*, 1932, Tbilisi, 1985, p. 242-256; M. B. Ščiukin, *op. cit.*, 1989.

⁷¹ *Očet istoričeskogo muzeja*, raport în Arhiva Muzeului de Istorie, Moskva, 1908; M. B. Shchukin, *Rome and Barbarians in Central and Eastern Europe 1-st Century BC – 1-st Century AD*, în *B.A.R. International Series 542*, Oxford, 1989, fig. 5a.

⁷² Gh. B. Feodorov, în *MIA*, 89, 1960, fig. 1.

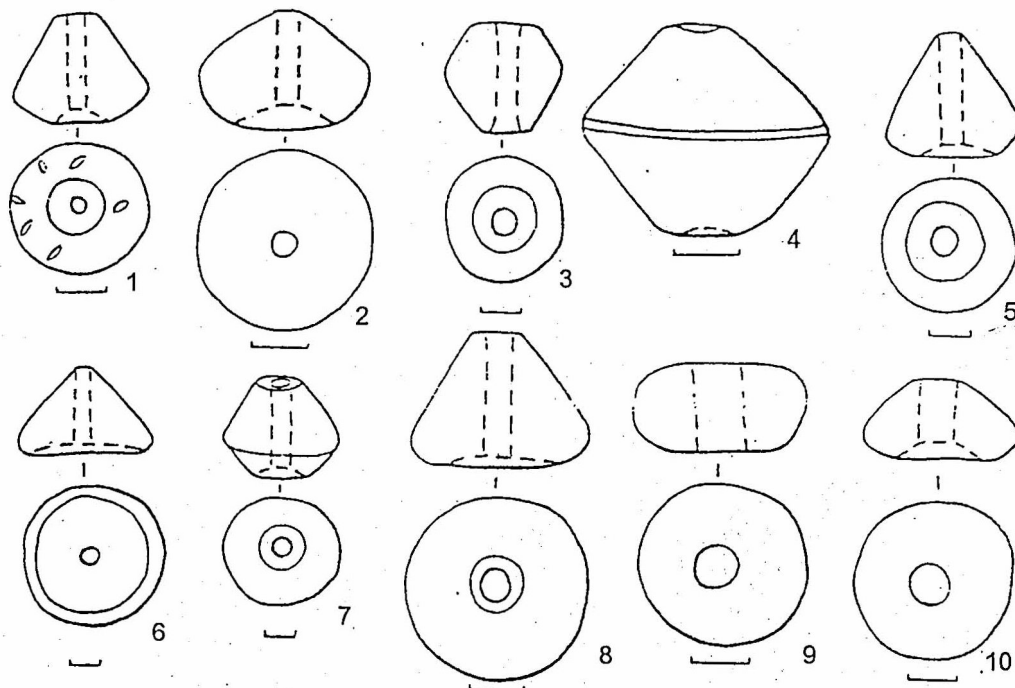

Fig. 13. Fusaiole: 1, Scăieni; 2, Sevirovo; 3, Seliște (M.39); 4, Gradiște (T.1, M.21); 5, Taraclia II (T.9, M.2); 6, Prăjila; 7, Bocani (M.10); 8, Pașcani; 9, Sărata Veche (7); 10, Cimișlia.

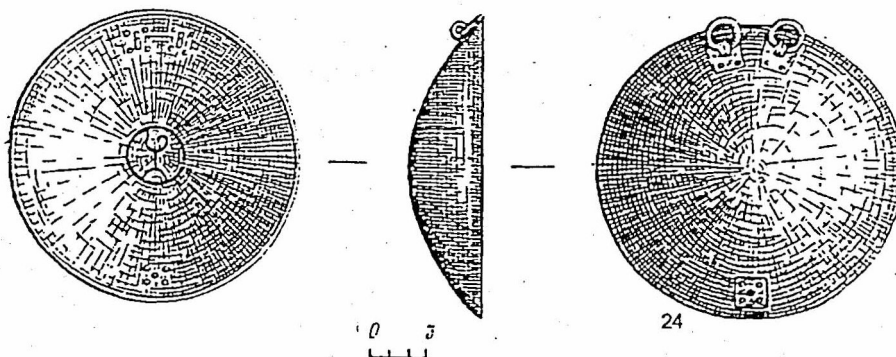
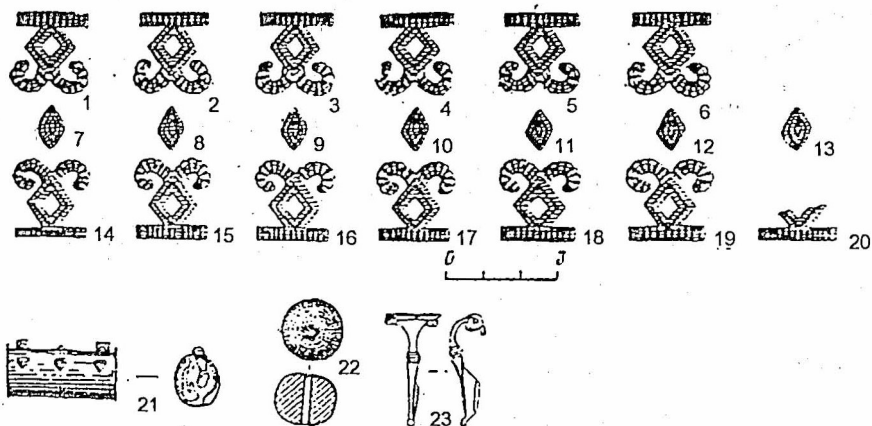

Fig. 14. Obiecte din complexul de la Hrușca: 1-20, plăcuțe de aur; 21, pandantiv-amuletă de aur; 22, mărgică din carneol; 23, fibulă de bronz; 24, fială de argint.

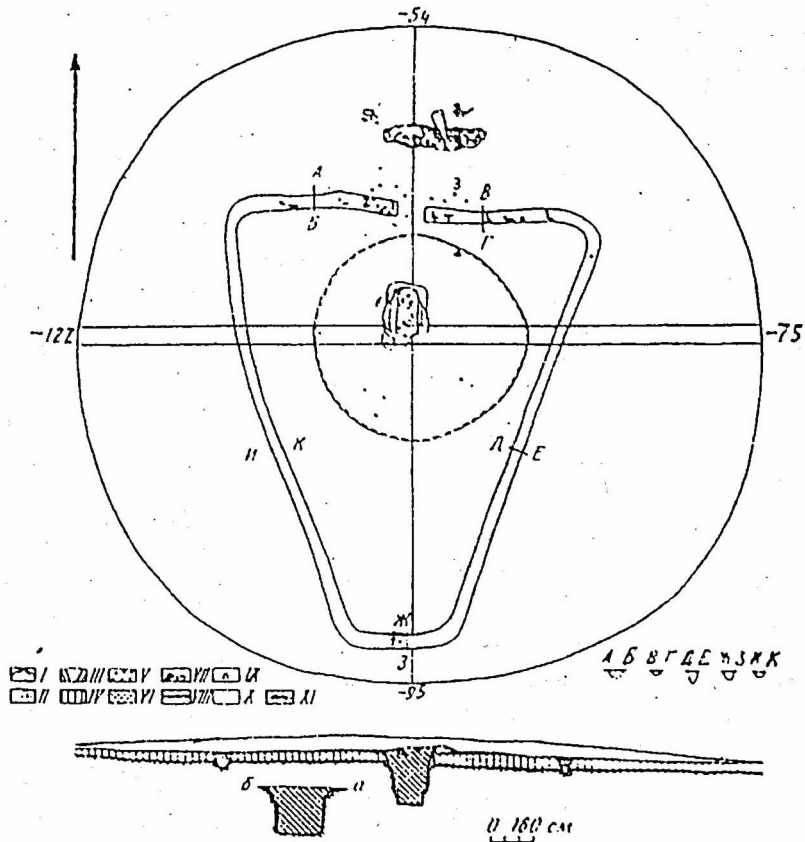

Fig. 15. Planul și profilul tumulului de lângă satul Corpaci: I, strat de argilă tasată deasupra mormântului; II, argilă scoasă din groapa de mormânt; III, șanț; IV, solul acoperit de tumul; V, fragmente de amfore romane; VI, umplutura mormântului; VII, pietre; VIII, solul steril; IX, piatră funerară cu semn sarmatic (fig. 2); X, mantaua tumulului; XI, profilul șanțului. 1, 2 și 3, cranii de cai; 4, 5 și 7, fragmente de oase umane de la craniu și palma mâinii; 6, fragment dintr-un pumnal de fier; 8, fragment de la buza unui vas lucrat cu mâna; 9, cărbunc de lemn, fragmentar.

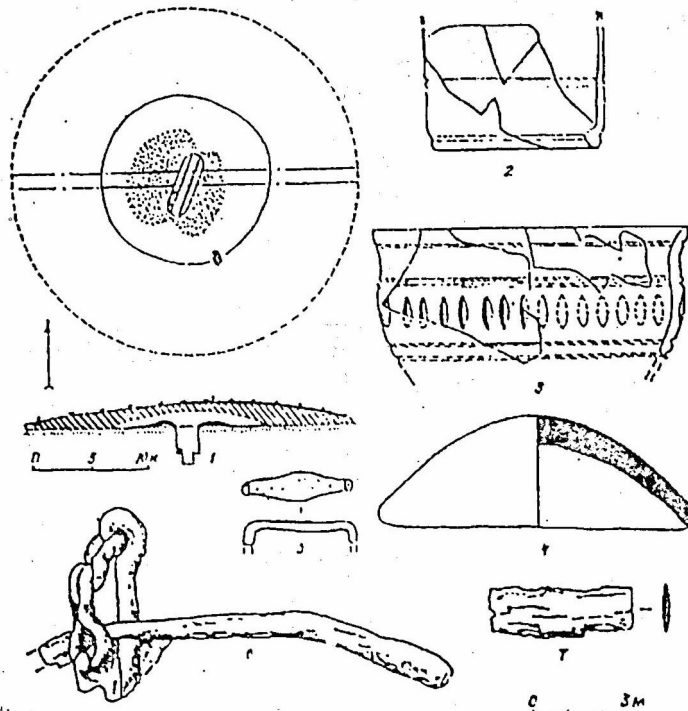

Fig. 16. Tumulul nr. 3 de lângă satul Semionovca (plan, profil și inventar).

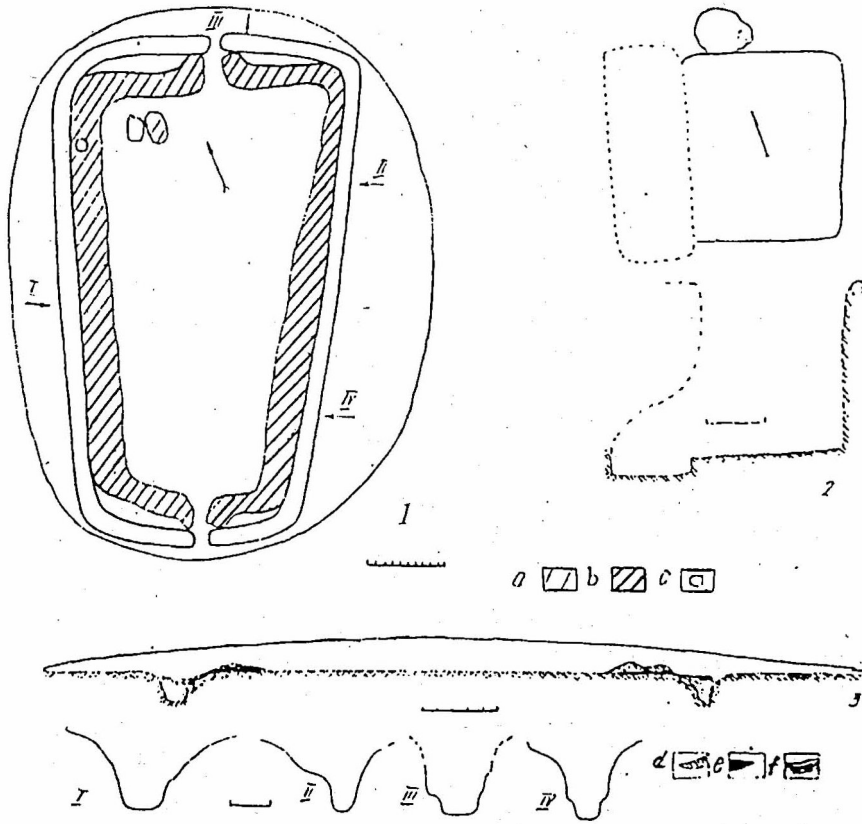

Fig. 17. Tumulul sarmatic de lângă satul Mirnoe: I-IV, laturile șanțului; a, șanțul; b, solul steril scos din șanț; c, groapă de jaf; d, sol steril; e, cernoziom; f, umplutura șanțului.

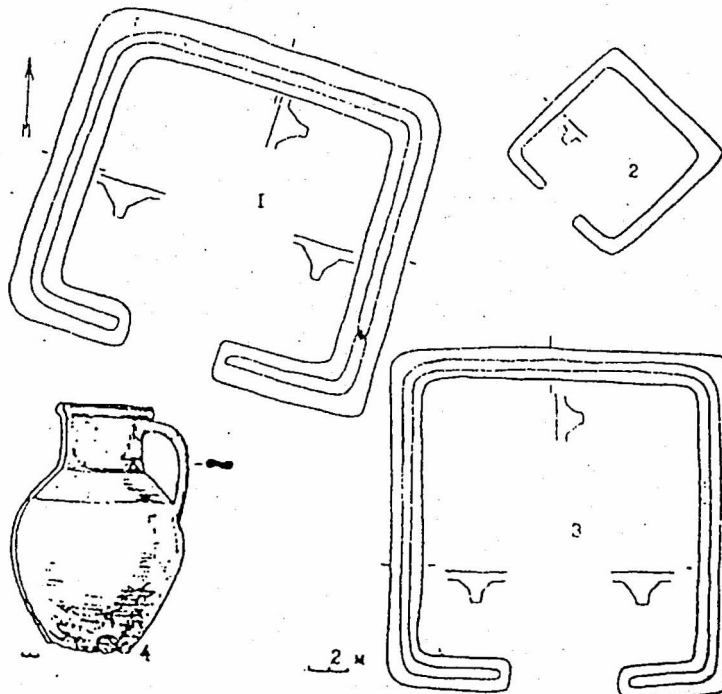

Fig. 18. Necropola Cuconestii Vechi II: 1, 2 și 3, construcții din aria cimitirului; 4, ulcior găsit în șanțul construcției nr. 1.

Verhneploskogo⁷³ (fig. 23 și 24), Semionovki⁷⁴ (fig. 25) și Marievki⁷⁵ (fig. 26A). Atribuirea culturală a acestor complexe nu este clară, iar datarea lor poate fi stabilită în limitele secolelor III-II a.C. Ele conțin obiecte caracteristice sciților târzii și sarmaților, cum sunt fruntarele de harnașament⁷⁶ și psaliile cruciforme. Este posibil ca aceste complexe să oglindească incursiunile cavaleriei sailor lui Saitofarnes.

Unul din cele mai timpurii și autentice morminte sarmatice a fost descoperit în anul 1987 în împrejurimile satului Nicolscoe (r. Slobozia). Acest mormânt aparținea unui copil și a fost plasat într-un tumul din epoca bronzului, având scheletul orientat spre sud. Inventarul era compus dintr-un vas caracteristic sarmaților și o fibulă din La Tène-ul mijlociu⁷⁷ (fig. 3: 3). În cadrul antichităților celtice din zona carpato-dunăreană acest tip de fibulă este caracteristic pentru etapa C_{1a}⁷⁸, care după ultimele cercetări corespunde celei de a doua jumătăți a secolului III și primilor ani ai secolului II a.C.⁷⁹

Ceva mai târziu, în spațiul pruto-nistean sunt documentate și alte morminte sarmatice: mormântul nr. 4 de lângă satul Holmsk⁸⁰ și movila nr. 7 din necropola tumulară Turlaki⁸¹. Mormântul nr. 4 (fig. 28/1) de lângă satul Holmscoe⁸² era format dintr-o groapă cu trepte, care avea formă trapezoidală în plan. Adâncimea până la nivelul treptelor era de 1,9 m, lungimea de 2,2 m, iar lățimea laturii de sud-vest de 1,1 m. Adâncimea totală atingea 3,8 m. Partea de jos a gropii era de formă dreptunghiulară (2,7 × 1 m). În partea de nord-est groapa se îngustează până la 0,9 m. Colțurile sunt rotunjite, pe fund este depusă cretă, iar deasupra cretei se afla un strat de stof așezat de-a curmezișul gropii. În umplutura inferioară a gropii au fost găsite bucăți de lemn sau coji de copac. Scheletul era întins pe spate, având craniul spre sud-vest și palma dreaptă așezată pe bazin. Craniul era vopsit cu roșu în jurul orbitelor. Lângă craniu a fost descoperit un ulcior de culoare roșie cu o toartă și gâtul larg (fig. 28/5). Înălțimea sa este de 19,5 cm, diametrul gurii de 10,5 cm și diametrul fundului de 8,4 cm. Pe umărul ulciorului sunt două caneluri circulare. Alături de ulcior se aflau oase de animale, între care a fost găsit un cuțit de fier cu mâner de lemn (fig. 28/2). Lungimea cuțitului este de 16,5 cm. Alături de vertebrele gâtului scheletului au fost găsite mai multe mărgelae. Una din ele (fig. 28/6) este din sticlă albastră mată cu 8 „ochi”, câte 4 la fiecare capăt. Lungimea mărgelaei e de 3,5 cm, diametrul orificiului de 0,8 cm; „ochii” au culoarea albastră și sunt înconjurați de benzi galben deschis sau alb. Pe mijloc, mărgelaea este decorată cu o bandă colorată la fel ca „ochii”. Cinci mărgelae „butoiașe” (fig. 28/7) sunt din sticlă neagră mată, acoperite cu benzi spiralice de culoare albă. Lungimea lor era de 2-2,5 cm, diametrul maxim atingea 1,5 cm, diametrul găurilor de 0,5 cm. Șapte mărgelae din sticlă de diferite culori aveau forma de „butoiașe” alungite (fig. 28/8). Lungimea lor este de 1 cm, și diametrul maxim de 0,8 cm. Alte șapte mărgelae din sticlă albastră aveau forma paralelipipedică neregulată și lungimea de 0,8 cm; 4 mărgelae dintre acestea erau din sticlă mată și, de asemenea, aveau „ochi” (fig. 28/10). Lungimea lor este de 0,6 cm, diametrul de 1 cm și diametrul orificiilor de 0,4 cm; una din mărgelae era de culoare albastră cu „ochi” albi-albaștri, iar celelalte erau de culoare roșie cu „ochi” așezați în trei rânduri. „Ochii” erau bordați cu alb, după care urma aceeași culoare ca și a mărgicai, iar la mijloc aveau o nuanță mai închisă. În partea dreaptă a craniului au fost găsite o bucătică de ocră și un ac de bronz. Lângă clavicula dreaptă era o fibulă de argint (fig. 28/11) cu rămășițe de țesătură. Pe oasele metacarpiene se aflau brățări din sârmă de argint cu secțiunea de 0,3-0,4 cm și terminate în formă de cap de șarpe (fig. 28/3, 4), precum și 30 de plăci rotunde de aur (fig. 28/12) și aproximativ 50 de mărgelae mărunte (fig. 28/13). Plăcile de aur, cu două perforații

⁷³ G. A. Dzis-Rajko, E. F. Suničuk, *Kompleks predmetov skifskogo vremeni iz s. Velikoploskoe*, în *Rannyj železnyj vek Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja*, Kiev, 1984, p. 148-158.

⁷⁴ L. V. Subotin, S. B. Ochotnikov, *Skifskie pogrebenija Nižnego Podnestrov'ja*, în *Drevnosti Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja*, Kiev, 1981, p. 108-111; G. A. Dzis-Rajko, E. F. Suničuk, *op. cit.*, fig. 3.

⁷⁵ O. V. Simonenko, *Pizn'oskifs'kij kompleks z s. Mar'ijvka, Mikolajivs'koj oblasti*, în *Archeologija-Kiev*, 55, 1986.

⁷⁶ A. B. Simonenko, *O pozdneskifskich nalobnikach*, în *Drevnosti stepnoj Skifij*, Kiev, 1982, p. 237-244.

⁷⁷ A. B. Agul'nikov, *Otčet o rabote Slobozejskoj novostro-ečnoj ekspedicii v 1987 g.*, raport în Arhiva IAC, Chișinău, 1988, p. 6, pl. 4.

⁷⁸ J. Bujna, *Spiegelung der Sozialstruktur auf latènezeitlichen Gräberfeldern im Karpatenbecken*, în *PA*, 73, 1982, 2, p. 312-431, fig. 4, 27.

⁷⁹ M. B. Ščiukin, V. B. Eremenko, *Die keltischen Altertümmer in Transkarpatengebiet der Ukraine und einige Probleme der Latène-Chronologie*, în *ACC* (sub tipar).

⁸⁰ A. V. Gudkova, M. M. Fokeev, *op. cit.*, p. 8-10.

⁸¹ I. T. Černjakov, A. N. Dzigovskij, V. P. Vančigov, A. N. Bordek, *Otčet o rabote Bugo-Dnestrovskoj novostro-ečnoj ekspedicii IA AN USSR za 1984 g.*, raport în Arhiva Muzeului Arheologic Odessa, 1985, p. 3-4.

⁸² A. V. Gudkova, M. M. Fokeev, *loc. cit.*

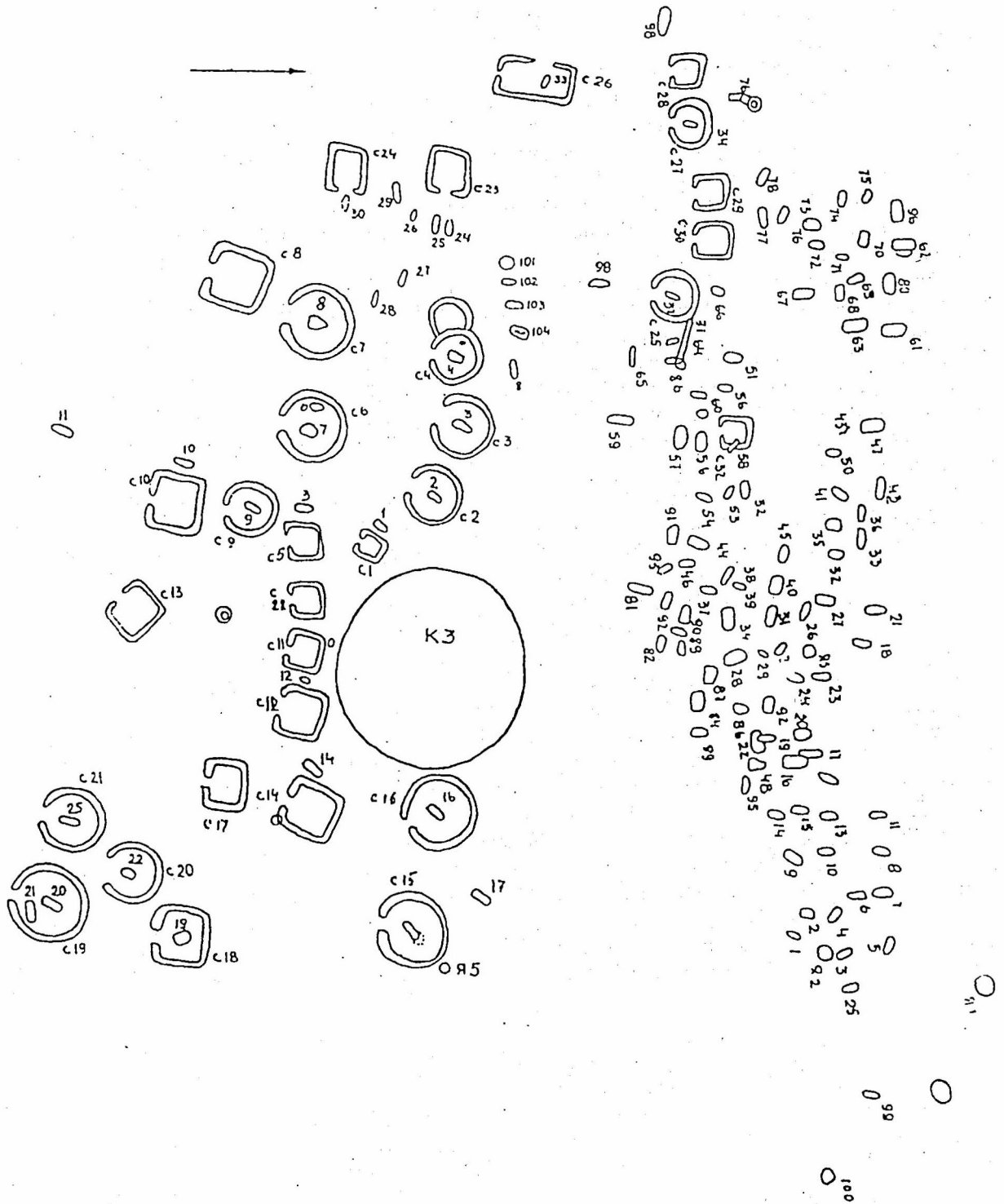

Fig. 19. Planul general al cimitirelor sarmatic și Sântana de Mureș de la Petrești I.

TABELUL nr. 2

Ritualul funerar (cf. V. Grosu, *Chronologija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury Dnestrovsko-Prutskogo Meždureč'ja*, Chișinău, 1990, p. 231-232)

Criteriul	Înmormântarea			Total	%
	Cimitire plane	Secundare în tumuli mai vechi	Principale		
<i>Aspectul tumulului</i>					
În formă de pete albe	-	-	19	19	44,08
Cu aliniamente de piatră	-	-	4	4	9,34
Cu șanțuri	-	-	14	14	32,60
Cu lentile de argilă	-	-	4	4	9,34
Ritual	-	-	2	2	4,64
<i>Locul mormintelor sub tumul</i>					
N	-	7	1	8	4,10
N-V	-	5	1	6	3,10
N-E	-	9	1	10	5,20
S	-	20	-	20	10,40
S-V	-	48	-	48	24,80
S-E	-	30	3	33	17,10
V	-	10	1	11	5,70
E	-	11	-	11	5,70
necunoscută	-	46	-	46	23,90
<i>Forma gropii</i>					
Îngustă, dreptunghiulară sau ovală	201	92	7	300	54,60
Îngustă, dreptunghiulară sau ovală cu trepte	13	2	4	19	3,42
Mare, dreptunghiulară, cu trepte	1	-	41	42	7,60
Cu nișă	10	1	9	20	3,60
Catacombă	-	1	14	15	2,70
Mare dreptunghiulară, fără trepte	-	-	3	3	0,54
Pătrată în plan	1	2	-	3	0,54
Rotundă în plan	-	1	1	2	0,40
Acoperită cu piatră	-	2	-	2	0,40
Nișă acoperită cu lemn	-	1	1	2	0,40
<i>Orientarea gropii</i>					
S-N	90	28	43	161	29,54
E-V	10	9	-	19	3,44
SE-NV	28	16	9	53	9,60
SV-NE	109	46	27	182	33,04
necunoscută	47	87	2	136	24,68

Criteriul	Înmormântarea			Total	%
	Cimitire plane	Secundare în tumuli mai vechi	Principale		
<i>Poziția scheletelor</i>					
Pe spate, cu membrele întinse	119	121	14	254	46,00
Pe spate cu mâinile îndoite	9	7	–	16	2,88
Pe spate, cu picioarelor îndoite	4	8	–	12	2,16
Cu picioarele încrucișate	2	8	–	10	1,80
Chircit pe partea dreaptă	–	2	1	3	0,50
Întins pe diagonala gropii	3	1	–	4	0,74
Cu fața în jos	–	2	–	2	0,36
Înmormântare în vas	–	1	–	1	0,18
Craniul deformat artificial	14	4	3	21	3,80
Orbitele vopsite în roșu	–	–	1	1	0,18
Distrus ritual	147	20	–	167	30,30
Două schelete într-o groapă	4	7	–	11	2,00
Trei schelete într-o groapă	–	1	–	1	0,18
Morminte jefuite în vechime	–	19	66	85	15,40
<i>Orientarea scheletelor</i>					
N	54	56	9	119	21,43
N-V	6	30	1	37	6,70
N-E	59	52	4	115	20,90
S	3	6	–	9	1,63
S-V	4	4	1	9	1,63
S-E	14	1	–	15	2,70
V	4	9	–	13	2,34
E	6	1	–	7	1,27
necunoscută	134	27	66	227	41,40
<i>Alte detalii ale ritualului funerar</i>					
Stelă de piatră cu tamga	–	–	3	3	0,50
Urme de ospăț funerar	–	–	8	8	1,45
Cranii de cai	–	–	2	2	0,36
Planșee de lemn	–	12	30	42	7,60
Rămășițe de sicrie	1	9	5	15	2,70
Bucățele de cărbune de lemn	1	4	7	12	2,17
Cenușă de lemn	1	–	5	6	1,08
Praf de cretă	–	4	8	12	2,17
Oase de animale	5	3	12	20	3,60
Prezența arșicilor	–	1	3	4	0,74
Intrarea în catacombă barată cu pietre	–	–	7	7	1,30
Necunoscută	58	87	2	147	24,50

pe margini, aveau un diametru de 1 cm. Mărgelele au forme diverse, fiind din sticlă străvezie și carneol, cu o lungime care atingea 0,6 cm. Pe gleznele picioarelor au fost găsite două brățări din sârmă de argint cu diametrul de 0,3 cm (fig. 28/14, 15). De pe fundul gropii au fost culese 3 pandative de tip „căldărușă de fier” de aceeași formă și mărime (fig. 28/16-18). Autorii săpăturilor consideră că mormântul nr.4 provine dintr-un tumul nivelat în timpul arăturilor, care se datează mai timpuriu decât cimitirul plan. Orientarea sudică a defunctului, împreună cu tipul de mormânt, au determinat pe autori să îl atribuie etapei mijlocii a culturii sarmatice⁸³.

În împrejurimile satului Turlaki (r. Cetatea Albă, reg. Odessa) a fost cercetat un cimitir tumular, din care au fost săpate 8 movile (7, 8, 10, 12, 13, 14, 16, 17), care conțineau câte un mormânt central⁸⁴. Gropile de mormânt aflate sub tumuli sunt de formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite și trepte de-a lungul, orientate de la sud spre nord. Dimensiunea medie a gropilor: lungimea de 3 m, lățimea de 2 m și adâncimea de 2,5 m. Treptele se aflau aproximativ la adâncimea de 1,6 m. Pe trepte și pe fundul gropilor s-a observat cretă. Toate mormintele au fost prădate în antichitate. În primii patru tumuli (7, 8, 10, 12) au fost descoperite fragmente de amfore romane. Mormintele tumulilor 12, 13, 14 nu conțineau nici un fel de inventar. În toate celelalte morminte, cu excepția celui de la nr. 7, inventarul era prezent cu o cantitate nu prea mare de fragmente de vase lucrate cu mâna sau la roata olarului, fragmente de vase de sticlă neidentificabile, fragmente de obiecte de fier, cătarămi, cuțite, pumnale etc. Destul de bogat și datat sigur este mormântul tumulului nr. 7. Au fost găsite plăci de aur, fragmente de amfore romane, vase romane acoperite cu angobă roșie, o fibulă de bronz, mărgele, vase rituale de lut etc. (fig. 29). Primul mormânt se datează pe baza unei fibule din La Tène mijlociu, varianta B, după I. Kostrzewski⁸⁵, care este atestată în secolele II-I a.C.; al doilea, pe baza unei fibule din La Tène mijlociu, „varianta Neapol”, se datează în prima jumătate a secolului I a.C.; apariția și răspândirea acestora în regiunile nord-pontice se poate lega de activitatea lui Mitridate Eupator și de unitățile de mercenari celți din Asia Mică, care intraseră în solda regelui⁸⁶. Drept rezultat al acțiunilor militare și diplomatice ale comandanților lui Mitridate, Diofantos și Neoptolemos (ultimul opera chiar în împrejurimile Olbiei și Tyrasului), și sarmații din stepele nord-pontice, ca și vecinii lor bastarnii, au devenit aliații regelui bosporan. Printre altele, existența în complexe amintite din mormintele de lângă Holmscoe și Turlaki a mărgelelor și brățărilor, a căror perioadă maximă de utilizare se plasează în primele secole ale erei creștine nu exclude posibilitatea de a include aceste complexe și în următoarea grupă cronologică de la răscrucea celor două ere.

Harta etnografică care ilustrează dispunerea diferitelor neamuri în regiunile nord-pontice din acest timp se bazează pe *Geografia* lui Strabon (VII, 3, 17). El descrie consecutiv trei zone: „[. . .] Prima parte a întregii regiuni ce se întinde la nord între Istru și Boristene este pustiul geților. Apoi vin tirageții, iar după ei sarmații iazigi și cei care se numesc regali, apoi urgii. Cei mai mulți dintre ei sunt nomazi, doar puțini îndeletnicindu-se și cu agricultura. Se spune că aceștia locuiesc lângă Istru, adeseori și pe un mal și pe celălalt”. În continuare, Strabon descrie zona de silvo-stepă: „Înăuntrul țării se aflau bastarnii, care se învecinează cu tirageții și cu germanii [. . .]. Roxolani sunt cei mai de la miazănoapte dintre acei care locuiesc în câmpiile dintre Tanais și Boristene”. În tabloul descris de Strabon multe nu sunt clare. Cine sunt urgii? Urmează de citit „iazigii – sarmații”, „regali” (varianta grecească, în iraniană sai), sau „iazigii”, „sarmații-regali”, sau cu totul aparte – „iazigii”, „saramații”, „regalii”? Un anumit orizont al monumentelor sarmatice din secolele III-I a.C., cu excepția celor amintite mai sus, nu este stabilit până în prezent, iar descrierea lui Strabon nu are elemente de comparație. Nu-i clară și data tabloului înfățișat de Strabon. P. O. Karyškovskij și I. B. Klejman consideră, că geograful se folosea de izvoare contemporane decretului lui Protogenes⁸⁷, însă mai sigur, acesta, originar din Amisos Ponti și strănepot al unui comandant al lui Mitridate, putea cunoaște personal situația de la cumpăna secolelor II-I a.C. Chiar în acest timp apar și roxolani, prezenți în decretul din Chersones, dedicat lui Diofantos, sub denumirea de *revxinali*⁸⁸. De acest val (al doilea) de migrație a sarmaților spre apus este legată, probabil, răspândirea falerelor

⁸³ *Ibidem*, p. 21.

⁸⁴ I. T. Černjakov, A. N. Dzigovskij, V. P. Vančiušov, A. N. Bórdek, *op. cit.*

⁸⁵ M. B. Ščiukin, *Sarmaty na zemljach k zapadu ot Dnepra i nekotorye sobytija I v. v Central'noj i Vostočnoj Evrope*, în SA, 1; 1989, p. 70-80.

⁸⁶ V. E. Eremenko, N. E. Berlizov, *Latenskie importy v sarmatskich pamjatnikach: problema interpretacij*, în I

Kubanskaja archeologičeskaja konferencija, Krasnodar, 1989, p. 77-88.

⁸⁷ P. O. Karyškovskij, I. B. Klejman, *Drevnij gorod Tira*, Kiev, 1985, p. 69.

⁸⁸ D. A. Mačinskij, *Nekotorye problemy etnografij vostočnoevropejskich steppolej vo II v. do n.e.*, în Arch. Sbornik (Leningrad-Sankt Peterburg), 16, 1974, p. 122-133.

de argint lucrate în stilul greco-bactrian⁸⁹. Două falere de acest tip au fost descoperite nu de mult lângă satul Tvardița (r. Ciadâr-Lunga)⁹⁰.

Însă, Strabon putea introduce rectificări și în ceea ce privește situația contemporană lui. Este important că, la Strabo, pentru prima dată între Nipru și Dunăre au fost înregistrați iazigii, deși apartenența celor înmormântați lângă Nicolskoe, Holmscoe și Turlaki, pe această bază, este puțin probabilă. Poate fi vorba, probabil, numai de unele grupe separate, care pătrundeau în „pustia geților” prin care, comentatorii lui Strabon, de obicei subînțeleg stepa Bugeacului. Monumente ale iazigilor, menționați de Strabon, până acum nu au fost descoperite. Mai la nord, în silvo-stepa pruto-nistreană pătrunderea sarmaților în secolele II-I a.C. e puțin probabilă; acest teritoriu a fost populat și de bastarni, purtătorii culturii Poienești-Lucașovca. Așadar, primele două valuri ale migrației sarmaților spre apus, de la răscrucea secolelor IV-III a.C.⁹¹ au avut numai unele ecouri slabe în spațiul menționat.

În jurul anilor 50 a.C. Burebista cucerește orașele grecești de pe țărmul Pontului, distruge Olbia și ajunge, probabil, până în delta Niprului. În cursul acestui război poate au fost afectați și bastarnii, care în acest timp erau aliații cetăților grecești⁹². În anul 29 a.C. proconsulul Macedoniei, Marcus Licinius Crasus a respins o invazie a bastarnilor conduși de Deldon. Luptele cu bastarnii au continuat și în anii 28-27 a.C.⁹³ Toate aceste evenimente au contribuit, probabil, la încetarea funcționării necropolelor de la Poienești și Lucașovca, aproximativ pe la mijlocul secolului I a.C.⁹⁴ Slăbirea puterii bastarnilor, ca și a geților, a căror regat s-a destrămat după moartea lui Burebista, în anul 44 a.C., a făcut posibilă pătrunderea sarmaților spre vest și o ocupare mai amplă a teritoriului situat la apus de Nistru. În anul 16 a.C., în timpul consulatului lui Licinius Rufus, pentru prima oară este atestată o confruntare directă a romanilor cu sarmații care trecuseră Dunărea⁹⁵. Deși această relatare ne este păstrată numai la Dio Cassius (IV, 20, 3; V, 30, 3-4), care a trăit cu 200 ani mai târziu, trimiterea concretă la anul consulatului trezește încrederea în această mărturie.

Mai puțin sigure sunt informațiile aceluiași autor despre invazia sarmaților în Imperiu în anii 6 și 7 p.C., când romanii se aflau în război cu marcomanii lui Marobodus, în aceeași vreme, când în spatele unităților lor militare conduse de către Tiberius izbucnise și răscoala panonilor și dalmaților, care cu mari greutate a fost înăbușită. Precizăm, că nici Velleius Paterculus, care își făcea serviciul militar sub conducerea lui Tiberius, nici Tacitus, care a descris amănunțit mersul războiului cu Marobodus și răscoala panonilor și dalmaților, nici Plinius, care primea informații de la guvernatorii Moesiei, Tib. Plautius Silvanus Aelianus și Flavius Sabinus, nu vorbesc despre aceste invazii. Chiar dacă ele au avut loc, este puțin probabil să fi fost de mare anvergură.

Însă, după cum se vede, activitatea militară a sarmaților se intensifică, fiindcă Strabon ne informează, că geții sunt nevoiți să emigreze „de pe o parte pe alta a Istrului”, deoarece „... scii, bastarnii și sarmații, după ce îi învingeau, treceau și fluviul odată cu cei alungați de ei, statornicindu-se chiar, unii dintre aceștia, fie în insule, fie în Tracia” (VII, 3, 13). Și, în sfârșit, Ovidiu, exilat de Augustus la Tomis în anul 8 p.C., unde a locuit aproape 10 ani, observă că, iazigii, care treceau pe dreapta Dunării, circulau pașnic pe străzile orașului sau, adesea, jefuiau împrejurimile lui (*Tristia*, III, 10, 34; V, 7, 13-14, 56; V, 12, 58; *Scrisori*, III, 2, 40). În Dobrogea, până în prezent, monumente sarmatice timpurii nu se cunosc, iar iazigii cunoscuți lui Ovidiu apar probabil numai în monumentele primei grupe, concentrată majoritar în partea de nord a spațiului pruto-nistrean, la Ostrovți⁹⁶, Lencăuți, Chelmenți⁹⁷, Bezeni-Scăeni⁹⁸ și Costești⁹⁹. Din monumentele aflate mai la sud se poate atribui cu certitudine acestui timp numai mormântul nr. 9 (T.1) de lângă Dubăsarii Vechi, care conținea o fibulă de tip La Tène tardiv, varianta 0, după J. Kostrzewski¹⁰⁰. Deci, cel de al treilea val al migrației sarmatice spre vest, care a

⁸⁹ M. B. Shchukin, *op. cit.*, în *B.A.R.*, International Series 542, Oxford, 1989, p. 97.

⁹⁰ Informație V. S. Beilekči.

⁹¹ D. A. Mačinskij, *loc. cit.*

⁹² T. V. Blavatskaja, *Zapadnopontijskie goroda VIII-I vv. do n.e.*, Moskva, 1952, p. 172.

⁹³ T. D. Zlatkovskaja, *Mezija v I-II vekach našej ery*, Moskva, 1951, p. 24-29.

⁹⁴ M. Babeș, *Date arheologice și istorice privind partea de nord-est a Daciei în ultimele secole înainte de erea noastră*, în *SCIVA*, 36, 1985, 3, p. 183-214.

⁹⁵ V. V. Latyšev, *Izvestija drevnyh pisatelej o Skifij i Kavkaza*, în *VDI*, 2, 1948, p. 275.

⁹⁶ V. V. Smiško, *Sarmats'ki pochovannija vilja s. Ostrivec', Stanislavskoj oblasti*, în *MDPAV*, 4, Kiev, 1962, p. 54-70.

⁹⁷ G. I. Smirnova, *Kurgany u ss. Lenkovcy i Kel'mency. Srednestrovskom Pravoberež'e*, în *Drevnie pamjatniki kul'tury na territorij SSSR*, 3 (în curs de apariție).

⁹⁸ E. A. Rikman, *op. cit.*, 1966, p. 71-72; V. Grosu, *op. cit.*, 1982, p. 8.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 10.

¹⁰⁰ V. Grosu, *op. cit.*, 1990, p. 42, fig. 7/11; J. Kostrzewski, *Die ostgermanische Kultur der Spätlatenezeit*, *Mannus-Bibliothek*, 18-19, Leipzig-Würzburg, 1919.

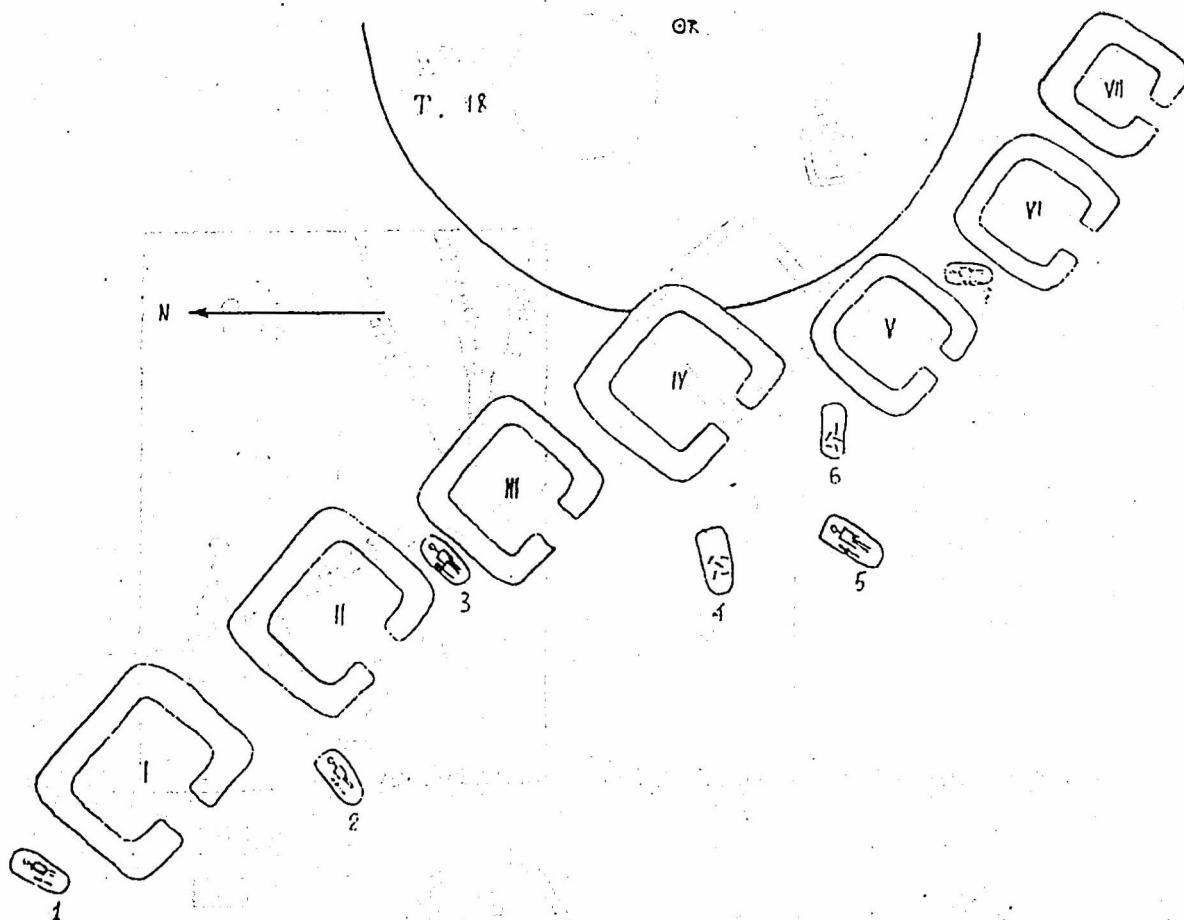

Fig. 20. Planul cimitirului „militar” sarmatic de la Badragii Noi: I-VII, construcții de pământ; 1-7, morminte.

început aproximativ în jurul anului 16 a.C., a cuprins și teritoriul pruto-nistrean, fiind primul documentat în acest areal.

Situația în regiunile nord-pontice se schimbă simțitor între anii 18 și 79 p.C. Pentru a ne convinge de aceasta este de ajuns să comparăm hărțile etnografice ale lui Strabon (până la anul 18 p.C.) și Plinius Secundus, care a murit în anul 79 p.C.¹⁰¹ La Strabon iazigiile sunt atestați spre vest de Nistru, roxolaniile – între Borysthenes și Tanais (VII, 3, 17), aorșii – între Maeotida și Marea Caspică, iar serii – mai la sud, în apropierea Caucazului (XI, 5, 7-8). Pe când la Plinius aorșii-hamaxobi, roxolaniile și, pentru prima dată apăruți pe scena istoriei, alanii, ocupă „regiunile apropiate de țarm”, situate mai la nord de Istru (IV, 80). Serii lui Plinius se aflau în peninsula Crimeea sau lângă limanul bugo-niprean, alături de sciții-sardi (IV, 83). „Iar în părțile mai de sus, între Dunăre și Pădurea Hercinică, până la lagărele de iarnă de la Carnuntum din Pannonia și la hotarele de acolo cu germanii; câmpiile și șesurile sunt stăpânite de sarmații iazigi, iar munții și pădurile de daci, împinși de primii până la râul Pathissus (Tisa)” (IV, 80), adică Câmpia Pannoniei. Datarea se poate preciza prin menționarea de către Seneca a alanilor: „[. . .] sau Istrul, care dă puțință de fugă sălbaticilor alani” (*Tieste*, 630). Seneca moare în anul 62 și, prin urmare, se pare că, alanii pătrunseseră peste Dunăre mai înainte. Nu e exclus faptul, că în genere această mișcare a triburilor sarmatice spre vest s-a desfășurat într-un scurt interval de timp, de 2-3 ani, trei evenimente din anii 49-50, care a avut loc în diferite părți ale lumii sarmatice, fiind unite printr-un lanț de legături cauzale.

¹⁰¹ M. B. Ščiukin, *À propos des contacts militaires entre les Sarmates et les Germains à l'époque romaine (D'après l'armement et spécialement les umbo de boucliers et les lances)*,

în *Actes de Colloque International „L'Armée romaine et les Barbares du IV-e au VII-e siècles”*, Paris (în curs de apariție).

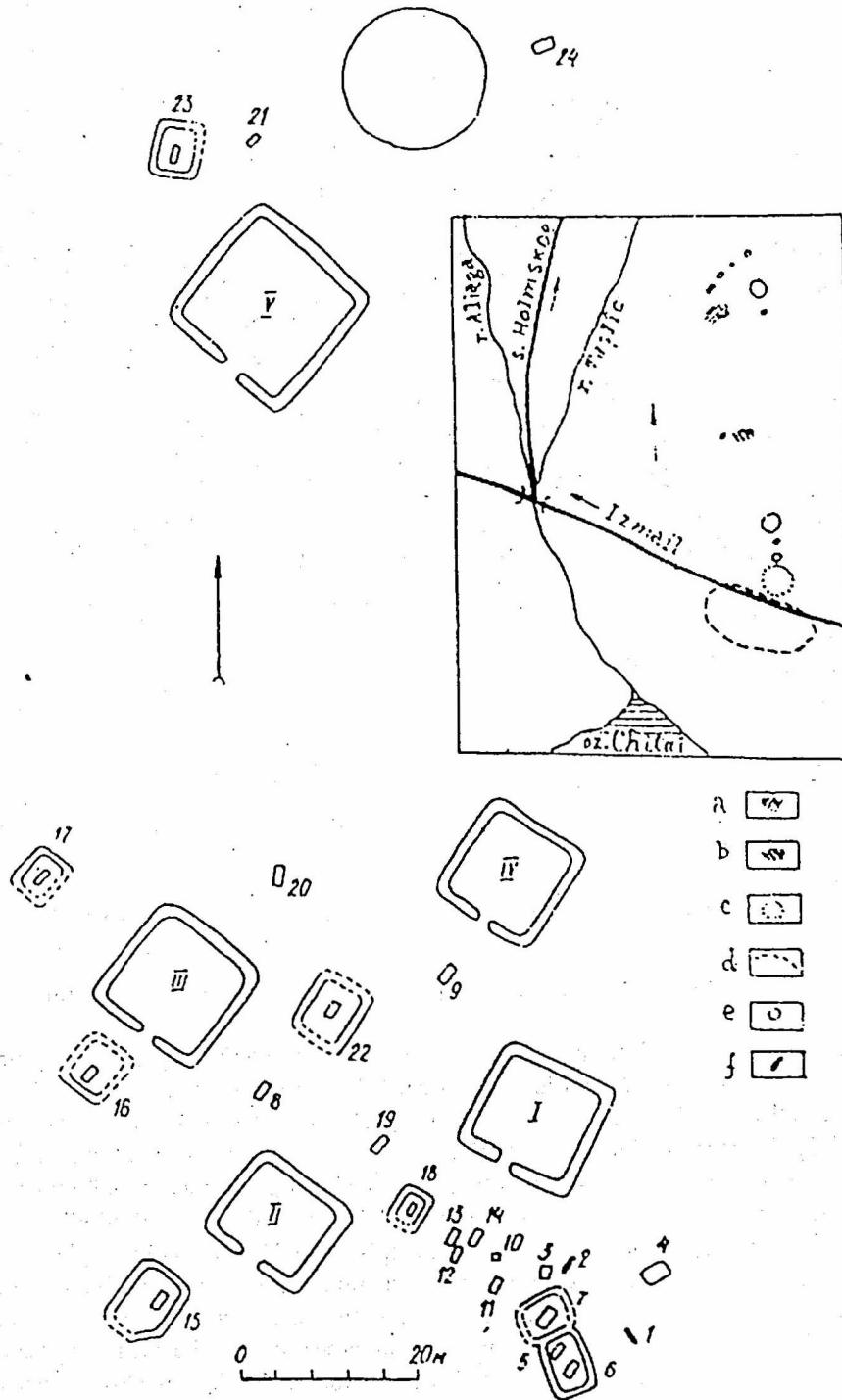

Fig. 21. Amplasarea monumentelor arheologice de lângă satul Holmscoe și planul cimitirului sarmatic: a, cimitirul sarmatic; b, cimitirul Sântana de Mureș-Cerneașov; c, zona de concentrare a grupilor gospodărești din așezarea Holmscoe II; d, așezarea Holmscoe III; e, tumul; f, morminte care nu aparțin cimitirului; I-IV, construcții; 1-24, morminte.

Fig. 22. Tezaurul de lângă satul Bravicieni (r. Orhei): 1, verigă de cupru cu reprezentarea unui cap de cal; 2-7 și 13-14, verigi de argint; 8-10, piese de harnașament; 11-12, plăcuțe de argint; 15, zăbală de fier; 16, psalie de bronz.

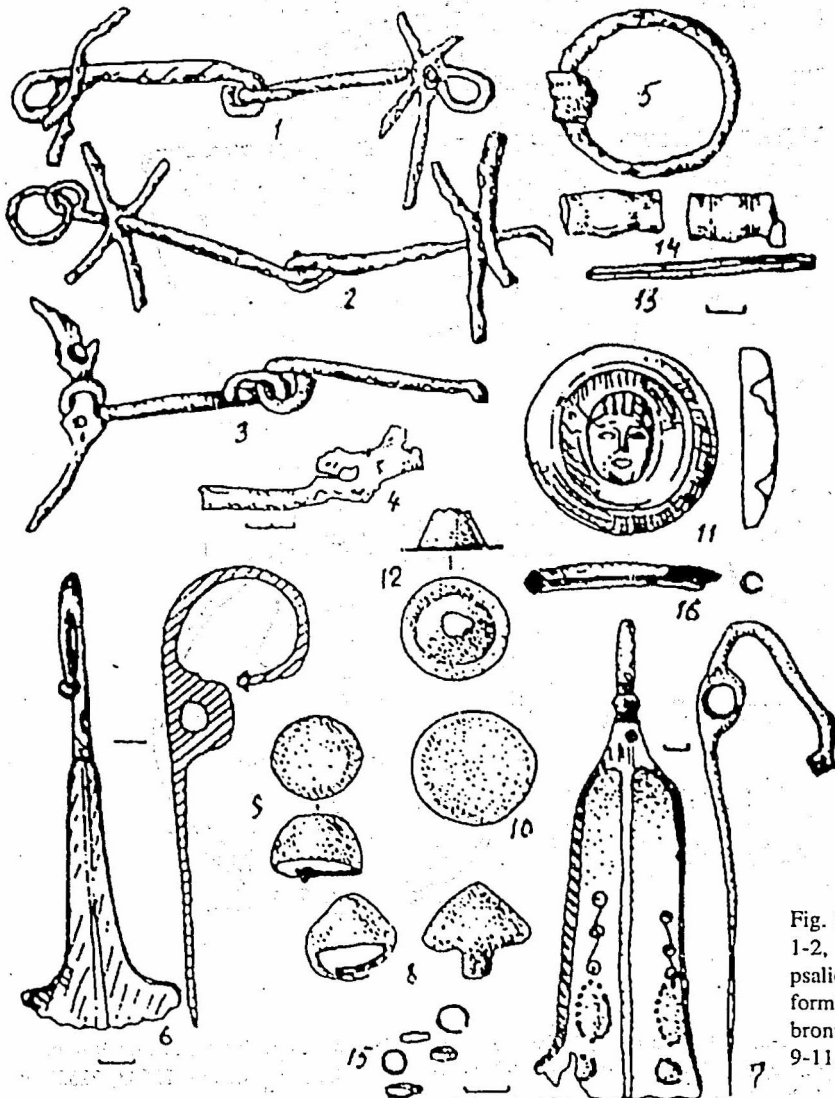
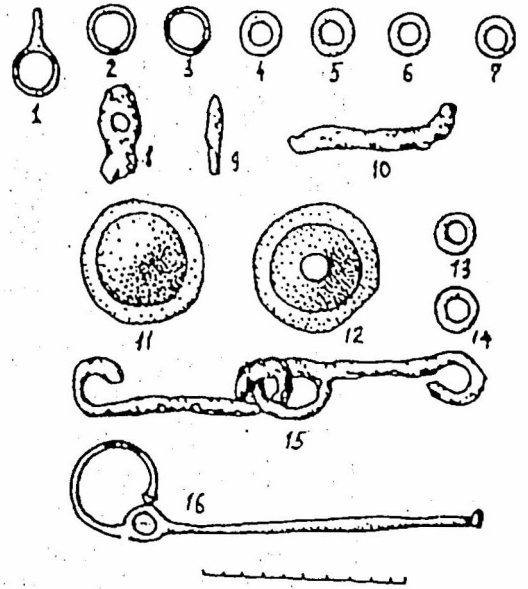

Fig. 23. Tezaurul de lângă satul Velikoploskoe: 1-2, zăbale cu psalii cruciforme; 3, zăbală cu psalie în formă de „C”; 4, fragment de psalie în formă de „C”; 5, verigă de zăbală; 6, fruntar de bronz; 7, fruntar de argint; 8, placă de argint; 9-11, plăci de bronz; 12, obiect neidentificat; 13-15, pandantive; 16, tub de fier.

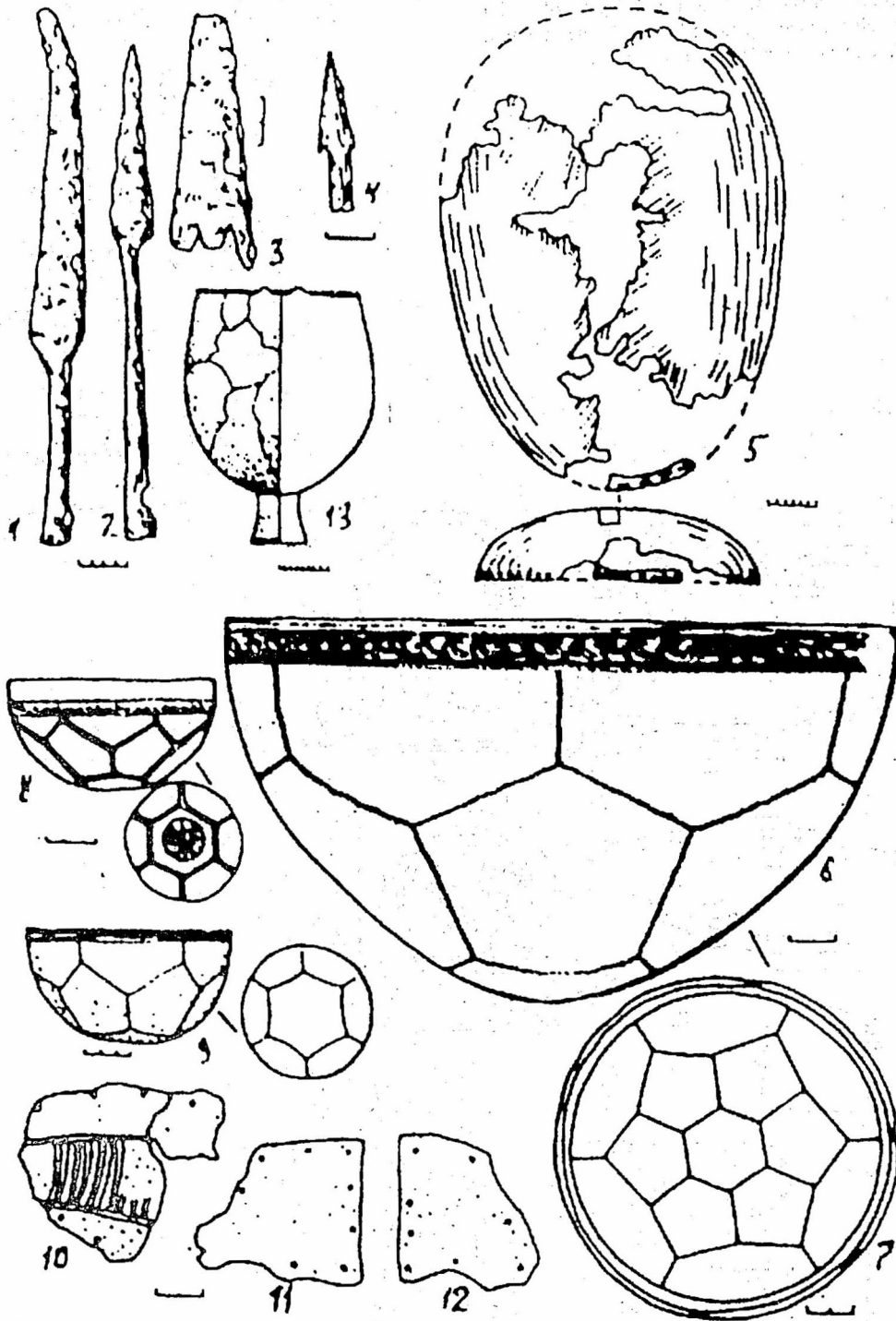

Fig. 24. Tezaurul de lângă satul Velikoploskoe: 1-2, vârfuri de lănci; 3, fragment de dardă; 4, vârf de săgeată; 5, îmbrăcămintea scutului; 6-7, cupă de argint; 8-9, cupe de tip „Megara” din colecțiile Muzeului de Arheologie Odessa (Nr. Inv. 22533, 225529); 10-12, îmbrăcăminte de aur a vaselor de lemn; 13, cazan.

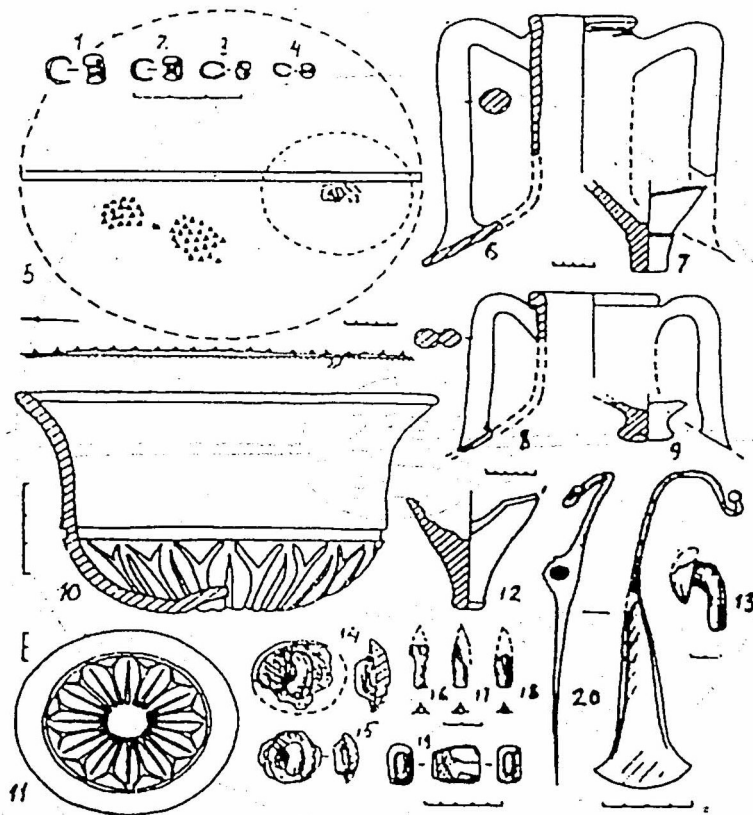

Fig. 25. Tumulul nr. 20 de lângă satul Semionovca: 1-4, pandantive de bronz; 5, planul și profilul tumulului; 6-9 și 12, fragmente de amfore; 10-11, cupă de sticlă; 13, cui de fier; 14-15, plăcuțe de fier; 16-18, vârfuri de săgeți din fier; 19, îmbrăcăminte de centură din fier; 20, fruntar de bronz.

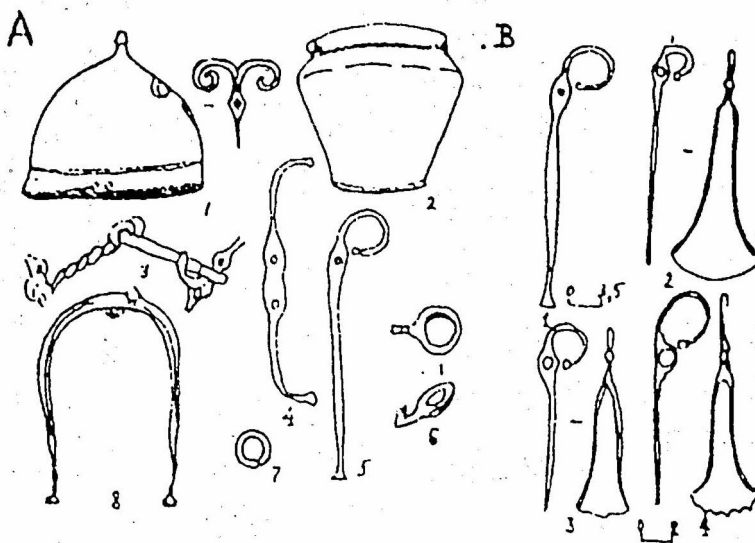

Fig. 26. Țezaurul de la Marievka (A): 1, coif; 2, căldare; 3, zăbală; 4, psalic; 5, fruntar; 6-7, verigi; 8, pinten. Fruntare (B): 1, Marievka; 2-3, Bubueci; 4, Velikoploskoe.

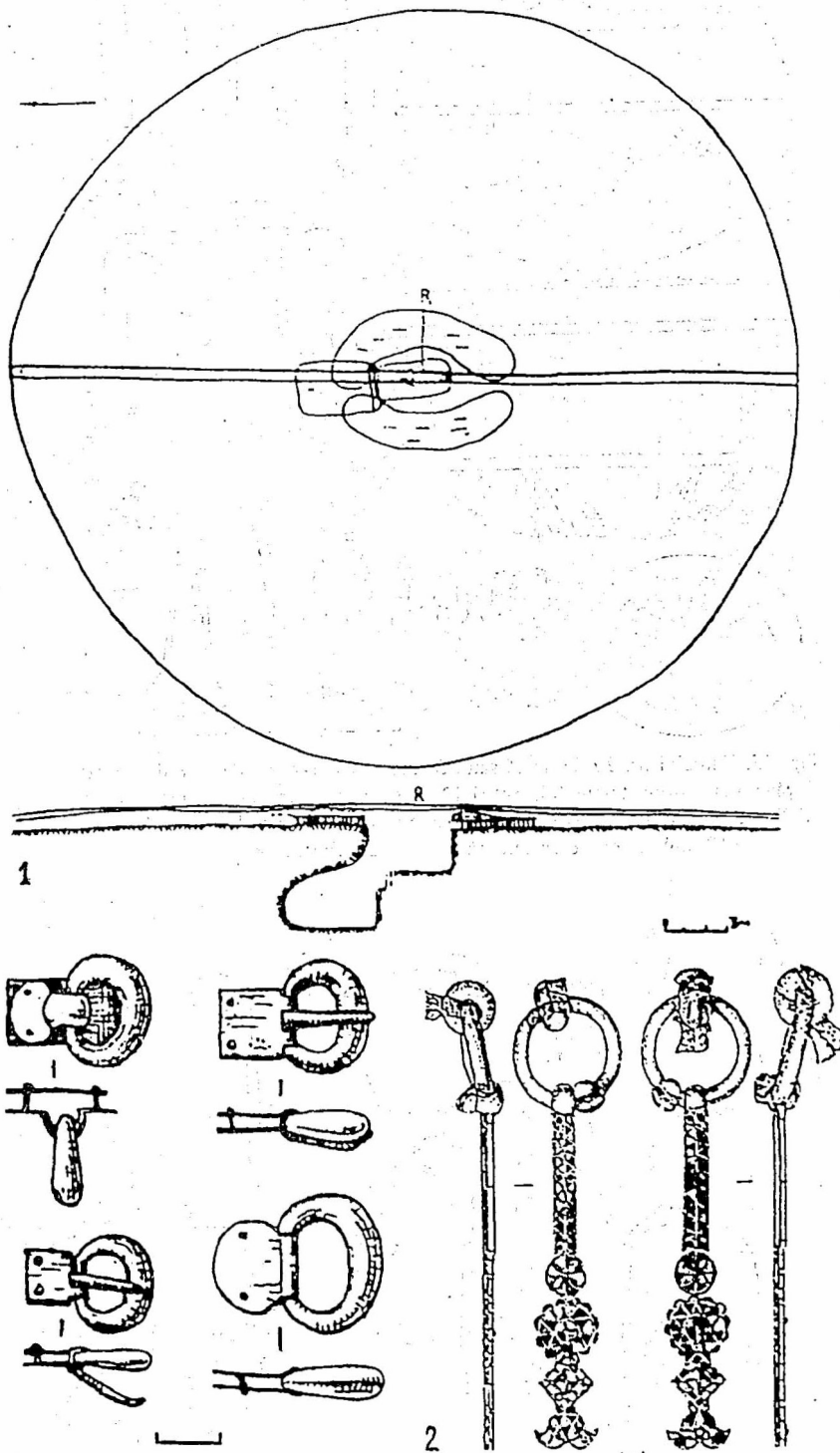

Fig. 27. Tumulul nr. 14 de la Cazaclia: 1, planul și profilul tumulului; 2, piese de harnașament (vezi și fig. 3/1, 2).

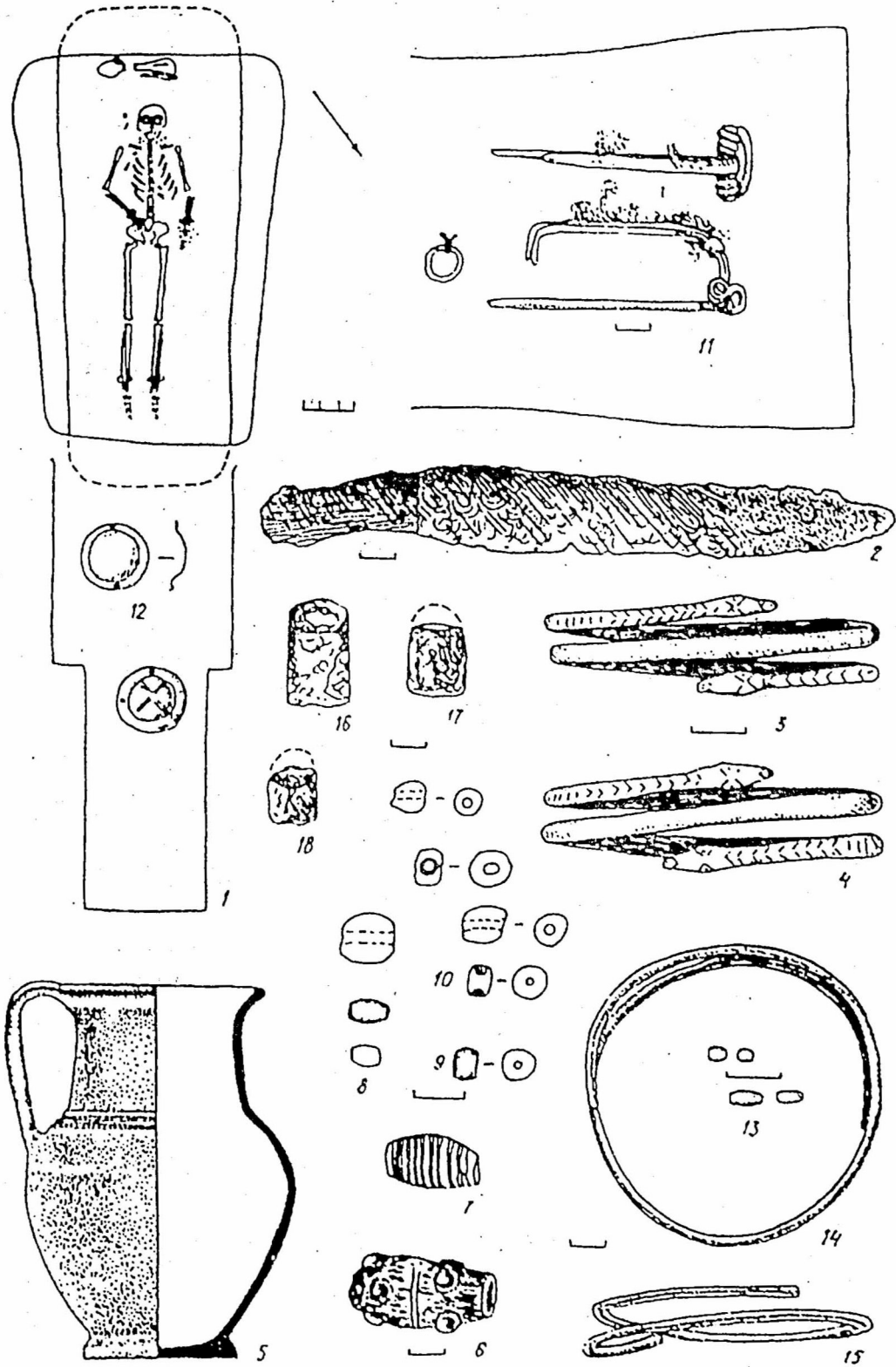

Fig. 28. Mormântul nr. 4 din cimitirul sarmatic de lângă satul Holmscoe.

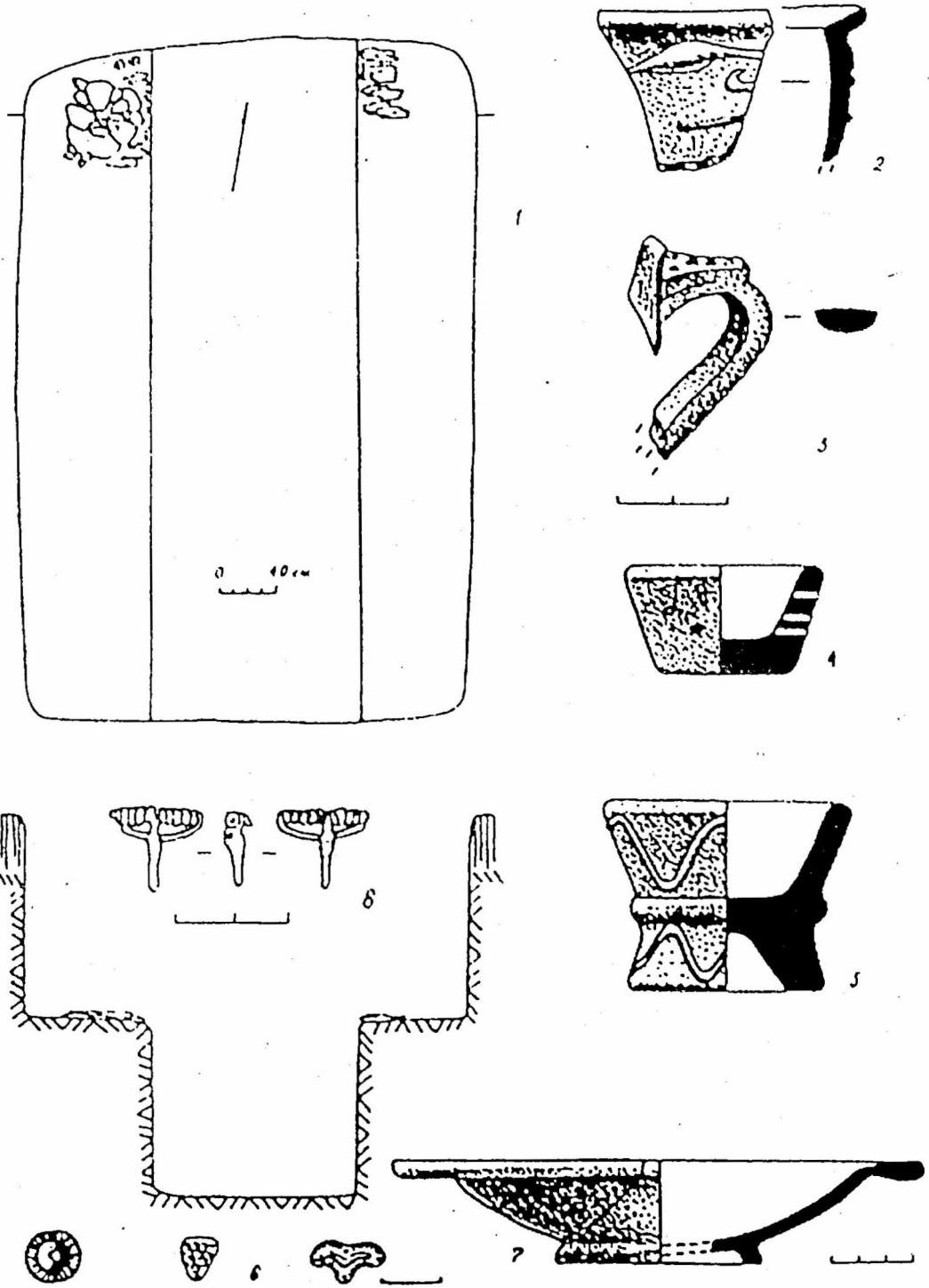

Fig. 29. Tumulul nr. 7 din necropola de lângă satul Turlaki.

În acest caz se poate construi următorul tablou istoric. Regele Bosporului Mithridates al VIII-lea a continuat planurile străbunului său, Mithridates Eupator, de a uni forțele barbarilor din Pont pentru lupta cu Roma. Mithridates era susținut de Olbia¹⁰². Aceste planuri au fost dezvăluite romanilor de către fratele său Cotys. În anul 45 p.C., în Panticapaion au debarcat trupe romane. Cotys a fost proclamat rege și Mithridates a fugit la barbari. El a fost susținut de siraci. Atunci, romanii s-au adresat dușmanilor siracilor, aorsilor. În anul 49 p.C., cu forțele unite, ei i-au zdrobit pe siraci și pe Mithridates (Tacitus, *Anale*, XII, 15-21). Conflictul dintre siraci și aorsi din anul 49 p.C. se pare că a destabilizat situația din stepe și a favorizat declanșarea migrațiilor ulterioare. Acesta va fi patrulea val de migrare, datorat aorsilor și alanilor. Tot în anul 49 p.C. începe baterea la Olbia a unor noi monede, de către regele cu nume iranian Farzoios. Peste șase ani el proclamă suveranitatea regatului său, care reprezenta o simbioză dintre polisul grecesc și lumea barbară, în acest context trebuind privită și emisia monedei sale de aur, cu toată titulatura, cu portretul său și tamgăua proprie neamului său¹⁰³. Iazgii, probabil, sub presiunea valului nou de migratori și la chemarea regelui suebilor, Vannius, trec Carpații și apar pe teritoriile Ungariei și Slovaciei de astăzi, unde acționează în anul 50 p.C., ca aliați ai lui Vannius în luptele sale cu Iygii și hermundurii (Tacitus, *Anale*, XII, 29-30).

Cum se reflectă din punct de vedere arheologic aceste schimbări în situația politică din regiunea nord-pontică? În primul rând, pe teritoriul pruto-nistean de astăzi se observă o creștere bruscă a numărului monumentelor sarmatice. De noile triburi sarmatice, probabil, în primul rând trebuie puse în legătură monumentele grupei a treia cronologică, din a doua jumătate a secolului I p.C. Acestea sunt: Zârnești și Semionovca, cu fibule dacice de tipul Poienești; Costești, cu fibulă provincială din perioada Claudius-Nero; Negureni și complexele timpurii ale necropolelor de lângă Cuconești Vechi și complexele din Budești, Cobusca-Veche etc. În ceea ce privește a doua grupă cronologică, ea unește monumentele cu datare largă și, doar prin elaborarea unei cronologii mai detaliate, o parte dintre ele pot fi incluse în grupa datată în a doua jumătate a secolului I p.C., sau în cea precedentă, de la hotarul dintre cele două ere.

Dintre monumentele celei de-a treia grupe cronologice e necesar să menționăm tumulul nr. 10 de lângă Cazaclia¹⁰⁴, care se datează precis cu ajutorul unui vas de bronz, de tipul Eggers 99-100, aparținând etapei B1 a sistemului cronologic european, mai precis din anii 40-70 p.C.¹⁰⁵ Acesta este cel mai timpuriu mormânt-catacombă din spațiul nostru și dacă socotim, că ritualul funerar care folosește catacombele este caracteristic alanilor, atunci se poate atribui acest tip de mormânt acestora, cunoscuți, de asemenea, din informațiile transmise de Plinius și Seneca. Cea mai mare parte a mormintelor din a treia grupă cronologică aparține, probabil, supușilor lui Farzoios, dacă este de acceptat, că descoperirea monedelor bătute de el conturează granițele aproximative ale „regatului” său: „la râul Prut, lângă satul Brânzeni (r. Edineț), în nordul Moldovei”, „lângă Berdicev” și „în regiunea Herson, pe malul stâng al Niprului”¹⁰⁶. Probabil, limita de nord-vest a acestui „regat” este marcată prin descoperirea de lângă Zadrosti (reg. Ternopol) a coloanei de piatră cu înălțimea de 5 m și care avea „semne sarmatice”, dintre care unul amintește de tamgăua lui Farzoios¹⁰⁷.

Apariția în stepele nord-pontice a unei forțe politice noi nu putea să nu-i neliniștească pe romani. Devenind în anul 57 p.C. legat al Moesiei, Tiberius Plautius Silvanus Aelianus a hotărât să pună situația sub control, așa cum reiese clar din descrierea activității acestui comandant și administrator de pe epitaful consacrat lui (CIL, XIV, 3608)¹⁰⁸. În primul rând, el „a mutat mai mult de 100.000 de transdanubieni cu femeile, copiii,

¹⁰² A. I. Boltunova, *K nadpisi IPE6 II N=400*, în *VDI*, 1, 1954, p. 168-176.

¹⁰³ P. O. Karyškovskij, *Z istorij Greko-vidnosik u pivnično-zachidnomu Pričernomor'ij*, în *Arheologični pam'jati USSR*, 11, Kiev, 1962; idem, în *Arheologičeskie pamjatniki Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja*, Kiev, 1982; A. V. Simonenko, B. I. Lobai, *Sarmaty Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja v I v.n.e. (Pogrebenija znati u s. Porogi)*, Kiev, 1991; M. B. Ščiukin, *Carstvo Farzoja. Epizod iz istorij Severnogo Pričernomor'ja*, în *Arch. Sbornik (Leningrad – Sankt Peterburg)*, 47, 1982; V. Grosu, *Novye dannye o carstve Farzoja i Nisimeja*, în *MIAEM*, Chișinău, 1992, p. 141-148.

¹⁰⁴ V.S. Beilekči, S.M. Agul'nikov, A.I. Čirkov, *op.cit.*, p.11.

¹⁰⁵ H. J. Eggers, *Der römische Import im freien Germanien*, Hamburg, I, 1951, p. 144, 172; R. Wołagiewicz, *Napływ importów rzymskich do Europy na północ od środkowego Dunaju*, în *Arch. Polski*, XV, Warszawa, I, 1970, p. 236; M. B. Shchukin, 1989.

¹⁰⁶ P. O. Karyškovskij, *op. cit.*

¹⁰⁷ V. S. Dračiuk, *Stela so znakami s. Terebovel'sčiny*, în *SA*, 2, 1967, p. 244.

¹⁰⁸ V. Pârvan, *Histria IV. Inscriptii găsite în 1914-1915*, în *AARMSI*, s. II, XXXVIII, 1916, p. 569; D. M. Pippidi, *Tiberius Plautius Silvanus Aelianus și frontiera Dunării de Jos în sec. I e.n.*, în *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1958, p. 137-170.

principii ori regii lor dincoace de fluviu, spre a plăti tribut”. Probabil, aceasta era populația, care a fost supusă presiunii exercitate de către cel de al patrulea val al migrației sarmatice. Ulterior, Tib. Plautius Silvanus Aelianus, în anul 62 p.C., „a înăbușit o mișcare a sarmaților chiar de la începutul ei, . . . a adus regi până atunci necunoscuți ori dușmani poporului roman pe malul (Dunării) pe care îl păzea, spre a-i pune să se închine steagurilor romane . . . Astfel a statornicit el pacea provinciei și a lărgit hotarele ei. A făcut apoi și pe regele scythilor să ridice asediul cetății Chersonesus, care e dincolo de Borysthenes”. Ultimele afirmații dovedesc că în drum spre Chersonesus, Tib. Plautius Silvanus Aelianus a forțat Niprul, deși nu se poate exclude și o ofensivă combinată, cu sprijinul flotei romane staționate în Crimeea¹⁰⁹. Așa sau altfel, mișcându-se pe uscat, sau pe corăbii de-a lungul țărmului, și trimițând numai din când în când detașamente de infanterie marină, el „a înăbușit mișcarea sarmaților”, neocolind în calea sa nici Tyras, nici Olbia. Chiar în acel an încetează să fie bătută moneda de aur a lui Farzoios¹¹⁰.

Concomitent, Tib. Plautius Silvanus Aelianus a desfășurat și o energică activitate diplomatică: „a trimis înapoi regilor bastarnilor și roxolanilor pe fiii lor prinși ori luați înapoi de la dușmanii lor, iar regilor dacilor pe frații lor”, prinși se prea poate de același Farzoios și sarmații aparținând celui de-al patrulea val migrator; și însuși Tib. Plautius Silvanus Aelianus „de la unii dintre dânșii a luat în schimb ostatici”. În legătură cu aceasta un mare interes îl prezintă mormântul bogat din împrejurimile localității „Roșava Dragana” din Bulgaria¹¹¹, unde, după ritualul tracic a fost înmormântată o persoană cu armamentul complet al unui cataphractor sarmat cu un inventar format din vase romane de bronz, coif cu mască, de centurion roman, spadă, împodobită cu turcoază și aur în stilul animalier sarmatic și cu nituri din nefrită pentru fixare, de proveniență chineză; decorul spadei conține și tamgalele regilor Farzoios și a urmașului său, Inismeus. Posibil, aici a fost îngropat unul dintre ostaticii sarmați amintiți.

Morminte aparținând reprezentanților familiei Farzoios-Inismeus au fost descoperite și pe teritoriul „regatului” lor, pe malul stâng al Nistrului de Mijloc. Astfel se poate menționa mormântul de lângă Hrușcă, unde tamgaua lui Farzoios este reprezentată pe fundul unei fiale sau falere de argint¹¹² (fig. 2c și 14) și două alte morminte bogate de lângă Poroghi, cu o mulțime de obiecte cu turcoaze și aur, unele dintre acestea având, de asemenea, tamgaua lui Inismeus¹¹³ (fig. 2c). Obiecte asemănătoare celor descoperite în bazinul Nistrului au fost descoperite nu numai pe Don, în așa-numitele complexe „Hohlači” și „Dači”¹¹⁴, ci chiar și mai departe, spre est, în mormintele Tillea-Tepe¹¹⁵ și în „colecția siberiană”¹¹⁶.

Împreună cu spada din „Roșava Dragana” toate acestea ar putea demonstra, că la cel de-al patrulea val de migrație a sarmaților au participat și cei originari din regiunile răsăritene mai îndepărtate ale lumii sarmatice. Din epitaful lui Tib. Plautius Silvanus Aelianus reiese că, sarmații celui de al patrulea val au intrat în contact direct cu romanii, și de aceea descoperirile din mormintele lor de vase romane din bronz (Cazaclia, Cucuștii Vechi, Olănești, Cobusca Veche, Troeni) nu sunt neobișnuite.

Odată cu moartea lui Nero, în anul 68 p.C., în Imperiul roman începe războiul civil, iar trupele din Moesia fiind implicate, granița nu s-a mai bucurat de o apărare sigură. Folosindu-se de situație, Farzoios reîncepe baterea monedei sale la Olbia și abia către anul 83 p.C., după cum relatează Dio Chrysostomos, orașul reușește să se elibereze de sub puterea „regilor sciți”. La începutul anului 69 cataphractorii roxolani invadează Moesia. Ciocnirea lor cu ostașii legiunii a III-a Gallica, care era în marș, venind din Iudeea spre Italia, este descrisă de către Tacitus (*Istoriei*, I, 79). Roxolanii au fost respinși, însă, în toamna aceluiași an, ei revin, în alianță cu dacii¹¹⁷. După încheierea războiului civil prin victoria lui Vespasianus, noul împărat trimite pe Rubrius Gallus, care reușește în anul 70 să-i izgonească, după un șir de lupte grele, pe sarmații din Moesia¹¹⁸. Chiar și mai târziu, în toată vremea împăraților Flavi, sarmații continuă să amenințe imperiul. Dio

¹⁰⁹ V. M. Zubar, *Pro pochiv Plavtia Sil'vana v Krym*, în *Arheologija-Kiev*, 63, 1988, p. 19-27.

¹¹⁰ P. O. Kariškovskij, *op. cit.*, 1962, p. 120-121.

¹¹¹ H. Buiukliev, *Trakijskijat mogilen nekropol pri Čatalka, Starozagorski okrug*, în *Raskopki i proučvanija*, 16, 1986, p. 14-17.

¹¹² V. Grosu, *op. cit.*, 1986, p. 258-261.

¹¹³ A. V. Simonenko, B. I. Lobai, *op. cit.*, p. 62, fig. 10, 16, 33 și fig. 37.

¹¹⁴ E. I. Bepalyi, *Sokrovšče sarmatskich kurganov*, în *Don*, 10, Rostov na Donu, 1988, p. 140-141.

¹¹⁵ V. I. Sarianidi, *Afganistan: sokrovišča bezymjannyh carej*, Moskva, 1980, p. 114-154.

¹¹⁶ M. B. Ščiukin, în *SA*, 1, 1989, p. 70-80.

¹¹⁷ *Istoria Romîniei*, 1, București, 1960, p. 293.

¹¹⁸ V. V. Latyšev, *Izvestija drevnich pisatelej o Skifij i Kavkaze*, în *VDI*, 4, 1947, p. 276.

Cassius relatează că în anii 89-92 romanii au suferit înfrângeri serioase din partea sarmaților, când a fost nimicită o întreagă legiune¹¹⁹.

Și iazigii – vecinii de vest ai Daciei – și vecinii de est – roxolanii – se manifestă ca aliați ai regelui dacilor Decebal, în lupta sa cu Roma¹²⁰. În iarna dintre anii 101-102 cavaleria roxolană participă la campania lui Decebal din Moesia Inferioară¹²¹. Însă, după înfrângerea dacilor, sarmații se folosesc de aceasta, și ocupă, se pare, o parte din spațiul geto-dac răsăritean. Din acest moment, după cum crede Gh. Bichir, aici apar monumente sarmatice¹²².

La începutul secolului II p.C. roxolanii izbutesc să obțină din partea Romei o plată regulată sub forma unor daruri, și se răzvrătesc (107-117), când există tendința de a fi micșorat (*Historia Augusta, Hadrianus*, 6). În anul 117, Hadrianus încheie cu regele roxolanilor Rasparaganus o înțelegere despre mărirea stipendiului¹²³, însă cu toate acestea roxolanii, ca și iazigii continuă să atace granițele noii provincii române, Dacia, chiar guvernatorul acesteia C. Iulius Quadratus Bassus pierind pe câmpul de luptă¹²⁴ și numai spre sfârșitul anului 118, după încheierea armistițiului cu roxolanii, romanii reușind să încheie pace și cu iazigii¹²⁵.

În spațiul pruto-nistean multe necropole aparținând sarmaților celui de-al patrulea val, continuă să funcționeze și în secolul al II-lea (Seliște, Bocani, Cuconeștii Vechi I și II, Taraclia II ș.a.). Cel mai târziu mormânt din necropola de la Cuconeștii Vechi II (nr. 21/1), judecând după cataramele descoperite aici, se datează spre a doua jumătate a secolului III, însă nu este exclus, ca activitatea sarmaților, la începutul secolului II, să fi fost determinată și de noi afluxuri de populații venite dinspre răsărit. În acest timp sunt distruse un șir de „horodiști” ale sciților târzii, situate pe malurile Niprului inferior¹²⁶, iar mai spre vest apar acum monumentele de tipul Mologa, cu trăsături accentuate ale culturii sciților târzii¹²⁷, pe când în spațiul pruto-nistean apar necropolele sarmatice de la Bocani¹²⁸, Brânzeni¹²⁹, Cuconeștii Vechi I și II¹³⁰, mormintele de la Pervomaisc (azi Ialpujeni), Olănești¹³¹, ca și din alte localități, aparținând celei de-a patra grupe cronologice. Pătrunderea unei noi populații se observă în acest timp și în Ungaria¹³².

În anul 167 încep războaiele marcomanice a căror arenă principală de desfășurare a fost Dunărea de Mijloc și în care au fost implicate, într-o măsură mai mare sau mai mică aproape toate populațiile „barbare” din Europa Centrală și de Est¹³³. Au participat la aceste războaie și diferite grupări de triburi sarmatice. Ele au participat îndeosebi la cel de-al doilea „război marcomanic” din anii 178-180, pe care Iulius Capitolinus (*Historia Augusta*) l-a supranumit „sarmatic”¹³⁴. Din informațiile transmise de Dio Cassius¹³⁵ se știe că, în cursul acestui război, Marcus Aurelius a încheiat pace separată cu iazigii și le-a permis să facă negoț cu roxolanii de la est de Carpați, prin teritoriul provinciei Dacia, însă în fiecare caz concret fiind necesar acordul guvernatorului provinciei (LXXI, 19, 2). După moartea lui Marcus Aurelius, fiul său, Commodus, încetează războiul în anul 180 și încheie pace cu toată lumea barbară¹³⁶. Însă pacea n-a durat mult. Început încă din timpul „războaielor marcomanice” procesul de deplasare spre sud a nenumeratelor triburi ale Europei de Nord a continuat. În anii ‘30-‘40 ai secolului al III-lea, goții, și alte triburi germanice sau nu, încep înaintarea spre țărmul Mării Negre și, apoi, invadează Peninsula Balcanică¹³⁷. După aceasta, începe perioada așa-numitelor războaie „götice” sau „scitice”. Sarmații participă

¹¹⁹ Idem, *Izvestija drevnich pisatelej o Skifij i Kavkaze*, în *VDI*, 3, 1949, p. 228; *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964, p. 683.

¹²⁰ T. D. Zlatkovskaja, *op. cit.*, p. 71-72; I. T. Kruglikova, *Dakija v epochu rimskoj okkupacij*, Moskva, 1955, p. 62.

¹²¹ R. Vulpe, *Studia Thracologica*, București, 1976, p. 234-265.

¹²² Gh. Bichir, *Les Sarmates au Bas-Danube*, în *Dacia*, N. S., 21, 1977, p. 167-197.

¹²³ V. V. Latyșev, 1949, p. 256; *Istoria României*, I, 1960, p. 349.

¹²⁴ *Istoria României în date*, I, București, 1971, p. 34.

¹²⁵ *Istoria României*, I, 1960, p. 449.

¹²⁶ M. B. Ščiukin, *K istorij Nižnego Podneprov'ja pervye veka našej ery*, în *Arch. Sbornik (Leningrad – Sankt Peterburg)*, 12, 1970, p. 54-68.

¹²⁷ A. V. Gudkova, M. M. Fokceev, *Poselenie i mogil'nik rimskogo vremeni Mologa II*, în *Pamjatniki rimskogo i*

srednevekovogo vremeni v Severo-Zapadnom Pričernomor'e, Kiev, 1982, p. 55-109.

¹²⁸ Gh. B. Feodorov, *op. cit.*, 1956, p. 49.

¹²⁹ V. Grosu, *op. cit.*, 1985, p. 129.

¹³⁰ V. A. Dergaciov, *op. cit.*, p. 86; V. Grosu, *op. cit.*, 1982, p. 16.

¹³¹ E. A. Rikman, I. Gh. Hâncu, *op. cit.*, p. 36; A. I. Meliukova, *op. cit.*, p. 195.

¹³² M. Parducz, *Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns*, I, în *AAH*, XXV, 1941, pl. XIII, 2, 5, 11, 13; pl. XIV, 1-7, 11; idem, *Szarmata temető Hodmezövasarhely – Feherton*, în *ArchErt.*, 1946-1948, pl. L, 3.

¹³³ K. Godłowski, „*Superiores barbari*” und die Markomannenkriege im Lichte archäologischen Quellen, în *SlovArch*, 32, 1984, 2, p. 327-350.

¹³⁴ V. V. Latyșev, *op. cit.*, 1949, p. 258.

¹³⁵ *Izvoare privind istoria României*, I, p. 703.

¹³⁶ *Istoria României*, I, 1960, p. 453.

¹³⁷ *Izvoare . . .*, I, p. 733-735.

activ la aceste invazii, fiind adesea pomeniți în izvoare sub numele de alani. Puțin mai târziu, Ammianus Marcellinus relatează nu întâmplător, că ei „au adoptat un singur nume și acum toți în genere se numesc alani pentru obiceiurile lor și felul de viață primitiv și armamentul identic”¹³⁸.

Cea de-a cincea grupă cronologică a monumentelor sarmatice, concentrată îndeosebi în partea de sud a teritoriului dintre Nistru și Prut, reprezentată de mormintele de la Vinogradovca, Novoseliscoe, Șabolat, Cazaclia (T. 14) și altele, corespunde acelor triburi sarmatice care au participat la războaiele „gotice” și, chiar a celor de mai târziu, până la începutul secolului IV. Perioada C₂ (260-310) corespunde celei de-a cincea grupe și este sincronă cu scutul care are un umbo oval, din mormântul nr. 1 (T. 17) de la Vinogradovca¹³⁹, cu cătărămile de formă ovală, șlefuite în stilul „Novosen arsc”¹⁴⁰, cu obiectele timpurii ale stilului cu incrustații cu email de culoare portocalie și verde, găsite în tumulul 14 din satul Cazaclia¹⁴¹ (fig. 3/1-2), cărora li se adaugă pandantivele în formă de semilună din tumulul 26 de lângă satul Novoseliscoe¹⁴², ca și cu un șir de alte descoperiri. În ceea ce privește tumulul nr. 14 de lângă satul Cazaclia, mormântul său este cel mai târziu din zona cercetată până în prezent. Mormântul-catacombă din tumulul nr. 14 de lângă Cazaclia se datează pe baza câtorva piese de harnașament (fig. 3/1, 2 și fig. 27), cum au fost 4 catarama de argint și verigi de argint prinse câte două, pe care atârnavă câte o placă lungă incrustată cu email. Asemenea piese de harnașament fac parte din grupa podoabelor de stil policrom. Astfel de obiecte au mai fost descoperite și în cavourile bogate de lângă Kerči, care se datează la sfârșitul secolului IV și în prima jumătate a secolului al V-lea¹⁴³. În stepele nordpontice, pentru prima dată astfel de piese apar în secolul I p.C., odată cu înaintarea în aceste locuri a alanilor. Pe meleagurile noastre asemenea produse se ivesc în perioada invaziei hunilor și a triburilor antrenate de către aceștia în migrația lor spre apus (ostrogoți, sarmați, alani etc.)¹⁴⁴.

Aceste monumente sunt sincrone cu etapa inițială de formare a culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, care s-a răspândit pe o mare întindere la nordul Mării Negre. Din secolul IV, când cultura Sântana de Mureș-Cerneahov s-a încheiat definitiv, o mare parte a sarmaților, după cum se constată, poate fi identificată cu unii din purtătorii acestei culturi, aportul lor devenind un element de bază. Cu toate acestea, probabil, o anumită parte, și-a păstrat particularitățile etnografice și conștiința etnică. Ammianus Marcellinus, la finele secolului IV, vorbește încă despre o grupă deosebită a „alanilor europeni”, care locuiau lângă Tyras, alături de costoboci (XXII, 8, 42). Alanii au jucat apoi un rol important și în etapa mai târzie a migrației popoarelor. Numele altor triburi sarmatice dispăre acum din izvoarele scrise.

LES SARMATES DANS L'ESPACE GÉTO-DACE ORIENTAL

RÉSUMÉ

Sept siècles durant (fin du IVe s.av.J.-C. – fin du IVe s. après J.-C.) la principale force des steppes euroasiatiques a été constituée par les nomades connus par les auteurs antiques sous le nom de Sarmates ou Sauromates. Leur avancement vers l'ouest s'est déroulé en vagues successives, qui sont arrivées jusqu'au Danube. Comme le montrent les découvertes, ils arrivent en grand nombre en Dacie orientale, surtout aux Ier-IIe siècles après J.C. Dans cet espace on a trouvé jusqu'à présent 165 monuments sarmates (fig. 1), la plupart étant constitués de tombes. Tous les enterrements sont d'inhumation, fait dans des tumuli plus anciens, dans des tumuli construits par les Sarmates ou dans des cimetières planes.

Le rituel des enterrements est assez compliqué. On a identifié cinq types de tombes: 1. En fosses étroites, rectangulaires ou ovales, caractéristiques aux enterrements des tumuli plus anciens et aux cimetières planes. 2. Le même type de fosses, mais avec des

¹³⁸ V. V. Latyšov, *op. cit.*, p. 303.

¹³⁹ V. V. Gudkova, E. T. Suničiuk, G. N. Toščev, M. M. Fokeev, *Otčet o rabote Izmail'skoj novostroečnoj ekspedicii IA AN USSR v 1983 godu*, raport în Arhiva Muzeului Arheologic Odessa, 1984; K. Godłowski, *The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe*, Kraków, 1970, pl. III, 1; M. B. Ščiukin, *op. cit.*, *Actes des Colloque International „L'Armée romaine ...*

¹⁴⁰ E. L. Goročovskij, *Sarmatskoe pogrebenie v Novych Sanžarach na Poltavščine*, în *Oblastnaja naučno-praktičeskaja konferencija, posvjaščennaja 100-letija so dnja roždenija M. L. Rudinskogo. Tezisy dokladov*, Poltava, 1987, p. 56-59.

¹⁴¹ V. S. Beilekči, S. M. Agul'nikov, A. I. Čirkov, *op. cit.*; I. A. Bažan, M. B. Ščiukin, *O proischoždenij i chronologij uzdelij polichromnogo stilja „kluzone” epochi velikogo pereselenija narodov*, în *Arch. Sbornik (Leningrad – Sankt Peterburg)*, 30, 1990.

¹⁴² A. V. Gudkova, E. T. Suničiuk, *Raskopki Budžakskoj archeologičeskoj ekspedicii Odesskogo archeologičeskogo obščestva, Orlovskij kurgannyj otrjad u s. Novosel'skoe Renijskogo r-na v 1984 g.*, Odessa, 1985; M. B. Ščiukin, T. N. Ščerbakova, *K chronologij mogil'nika Dančeny. Mogil'nik Černjachovskoj kul'tury III-IV vv. n.e.*, Chișinău, 1986, p. 198-199.

¹⁴³ I. P. Zaseckaja, *Zolotyje ukraščeniya gunskoj epochi*, Leningrad, 1975, p. 19, fig. 6.

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 25-28.

marches latérales, et qui sont toujours propres aux enterrements des tumuli plus anciens et des cimetières planes. 3. Fosses de grandes dimensions, rectangulaires, à marches latérales, et que l'on a trouvées dans les tombes principales des tumuli dressés par les Sarmates. 4. Aux mêmes tombes on peut voir aussi des fosses à niches sous leur paroi ouest. 5. Tombes en catacombes que l'on trouve sous les tumuli construits par les Sarmates, surtout dans la paroi nord de la fosse d'entrée. Les tombes et les fosses d'entrée sont orientées sud-nord.

L'orientation des squelettes a été précisée pour 234 cas (55,72%). La plupart avaient la tête vers le nord (209=49,76%). Les autres, orientés vers le sud (15=3,58%), l'ouest (8=1,90%) et l'est (2=0,47%) étaient de beaucoup moins nombreux. La position du squelette la plus fréquemment rencontrée était étendu sur le dos, les membres le long du corps. Du total de 234 (55,72%) squelettes entiers, 175 (42%) présentaient cette position. Le reste des squelettes (50=11,88%) avaient des situations diverses, selon la disposition des mains et des pieds (fig. 2a).

L'inventaire révèle d'étroites liaisons avec les autres groupes sarmates, situés vers l'est. De même, l'analyse de l'inventaire nous permet d'attribuer certaines découvertes aux différentes vagues sarmates en migration.

Le déferlement vers l'ouest des Sarmates est constaté vers la fin du IVe siècle et la début du IIIe siècle av.J.-C. (Diodore, II, 43,7). C'est de cette époque que date la tombe d'enfant trouvée près du village de Nicolscoe (rayon de Slobozia), dans l'inventaire duquel il y a aussi une fibule. La Tène moyen (fig. 3/3), de la seconde moitié du IIIe et début du IIe siècle av.J.-C. La tombe n° 4, située près du village d'Holmscoe et le tumul n° 7 du cimetière de Turlaki sont datés pour une période plus récente. Le premier monument est ainsi placé aux IIe-Ier siècles av.J.-C. (fibule La Tène moyen, variante B-Kostrzewski), tandis que le second dans la première moitié du Ier siècle av.J.-C. (fibule La Tène moyen, variante «Naples»). À cette époque-là les Roxolans sont mentionnés par Strabon et le décret de Chersonèse, dédié à Diophante, où ils apparaissent sous la forme corrompue de Revxinales. À cette deuxième vague de migrants sarmates peuvent être attribuées également les phalères en argent découvertes près du village de Tvardița (le rayon de Ciadâr-Lunga). En guise de conclusion, on peut affirmer que les deux premières vagues sarmates déferlant vers l'ouest faiblement représentées dans l'espace de la Dacie orientale.

La troisième vague de la migration sarmate qui se déplace vers l'ouest après l'année 16 av.J.-C. a affecté dans une plus grande mesure la région carpato-dnistréenne. Depuis cette époque datent les monuments sarmates d'Ostrovți, de Lencăuți, de Chelmenți, de Bezeni, de Costești et de Dubăsarii Vechi (tumulus I, tombe 9). L'événement respectif est contemporain avec l'exil d'Ovide à Tomis, celui qui saisit la présence des Sarmates Jazyges dans ces parages. Après le début du Ier siècle après J.-C., les Iazyges, poussés, paraît-il, par une autre vague faite de Roxolans et les Aorses-Hamaxobes, sollicités aussi par le roi des Suèves, Vannius, passent les Carpates vers la Hongrie et la Slovaquie d'aujourd'hui. Dans l'espace de la Dacie orientale se multiplient brusquement les monuments sarmates attribués à cette période. Le troisième groupe chronologique de découvertes peut être mis en relation avec cette nouvelle vague de migrants et il est daté dans la seconde moitié du Ier siècle après J.-C. De ce groupe font partie les monuments de Zărnești et Semionovca (fibules daces de type Poienești), Costești (fibule provinciale de la période Claude-Néron), Negureni et la phase de début des nécropoles de Cuconești Vechi, Butești, Cobusca Veche et d'autres aussi. La plupart de ces découvertes paraît avoir appartenu à des tribus sarmates soumises à l'autorité de certains rois comme Pharsaios et Inismeus, comme le montrent aussi les monuments de Hrușca et Poroghi.

C'est un fait déjà connu, dans l'hiver des années 101-102, la chevalerie roxolane participe à la campagne de Décébale de la Mésie Inférieure. Par la suite, il paraît que les Roxolans aient profité de la défaite des Daces pour pénétrer toujours plus avant, ils passent le Prut, en arrivant jusque dans la Plaine Roumaine, comme l'attestent certains monuments sarmates que l'on y a trouvés (*apud* Gh. Bichir).

Le quatrième groupe chronologique de découvertes peut être mis en rapport avec un nouvel afflux oriental de Sarmates, comme le prouvent les cimetières de Bocani, Brânzeni, Cuconești Vechi I et II ou les tombes de Pervoimasc, Olănești et d'autres. Un nouvel apport sarmate est constaté à cette époque dans la Plaine Pannonienne.

Les monuments du cinquième groupe par ordre chronologique sont concentrés surtout au sud de la région d'entre le Prut et le Dniestr, comme, par exemple, ceux de Vinogradovca, Novoselscoe, Șabolat, Cazaclia (tumul 14) et d'autres. Les Sarmates de cette période prennent part aux attaques des Goths contre l'Empire romain, à partir du IIIe et jusqu'au début du IVe siècle après J.-C. et ils sont connus sous le nom d'Alains. Les monuments de ce groupe sont contemporains avec l'étape initiale de la culture Černyachov-Sântana de Mureș. À cette époque, une partie des Sarmates commencent à cohabiter avec les races germaniques, mais les Alains, en raison de leur statut de derniers venus, ont encore gardé pour quelque temps leur individualité.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. La carte des tombes sarmates d'entre le Prut et le Dniestr: 1, cimetières planes; 2, tombes secondaires dans des tumuli anciens; 3, tumuli sarmates; 4, stèles en pierre à signes sarmates; 5, découvertes isolées, attribuées aux Sarmates. Les numéros correspondent à ceux du tableau I et l'annexe.

Fig. 2. Quelques constructions funéraires sarmates.

Fig. 3. Objets à part trouvés à: Cazaclia, tum. 14, tombe 2 (1, 2); Nicolscoe, tum. 1, tombe 7 (3) et Bădragii Noi, tum. 8, tombe 5 (4).

Fig. 4. Céramique travaillée à la main: 1, Seliște (tombe 65); 2, 9, Pașcani; 3, Seliște (en couche); 4, 8, Tocmagiu (tombe 2); 5, Grădiște (tum. 1, tombe 9); 6, Vișoara, 7, Mărcăuți; 10, Tocmagiu (tombe détruite); 11, Negureni (tombe d'homme).

Fig. 5. Céramique tournée à pâte grise: 1-2, Mărcăuți; 3, Negureni (tombe d'homme); 4-5, Seliște (les tombes 77 et 67); 6, Tiraspol (tombe détruite); 7-8, Grădiște (tum. 1, tombe 21); 9, Congaz (tum. 1, tombe 2).

Fig. 6. Céramique rouge et de provenance romaine : 1 et 8, Hăncăuți (tum. 2, tombe 1); 2, Izvoare; 3, Bocani (tombe 10); 4, Cuconeștii Vechi II (33); 5, Gotești (tombe détruite); 6, Bocani (tombe 5); 7, Risipeni; 9 et 14, Olănești (tum. 13, tombe 3; tum. 4; tombe 4); 10, Cuconeștii Vechi I (5); 11, Drochia; 12, Tălmaza (tombe détruite); 13, Șcerbaca (tum. 2, tombe 1); 15, Taraclia (tum. 1, tombe 3).

Fig. 7. Amphores (A) : 1, Poroghi (tum. 2, tombe 1) ; 2, Ursoaia (tum. 4, tombe 1) ; 3, Vinogradovca (tum. 16, tombe 1); 4, Corpaci (tum. 1, tombe 1) ; 5, Bălăbănești (tum. 3) ; 6, Cazaclia (tum. 10, tombe 1). Lampes et d'autres types céramiques (B) : 1, Scăieni; 2, Brânzeni (tombe 3); 3, Opaci (tum. 9, tombe 3); 4, Bocani (tombe 17); 5, Vărvăreuca; 6, Cărnășeni (tum. 3, tombe 1).

Fig. 8. Pots en métal (A) : 1, 5 și 6, Olănești (tum. 4, tombe 4); 2, Cobușca Veche (tumulus détruit); 3, Cuconeștii Vechi (tum. 3, tombe 1); 4, Cazaclia (tum. 10, tombe 1). Pots en verre (B) : 1, Bocani (tombe 10); 2, Negureni (tombe de femme); 3 et 5, Pervomaïsc (tum. 1, tombe 1); 4, Opaci (tum. 9, tombe 3); 6, Tochile-Răducani (tum. 1, tombe 4).

Fig. 9. Armes (A) : 1, Copceac (tum. 3, tombe 1); 2, Mărcăuți; 3, Hăncăuți (tum. 2, tombe 2); 4, Cahul (tum. 1, tombe 1); 5 et 6, Dumeni (tum. 9, tombe 13). Miroirs (B) : 1, Costești (tum. 7, tombe 1); 2, Bezeni; 3, Grădiște (tum. 1, tombe 9); 4, Cioburciu (tum. 1, tombe 5); 5, Pașcani; 6, Dumeni (tum. 14, tombe 3); 7, Mărcăuți.

Fig. 10. Objets de parure et pièces de ceinture : 1 et 3, Olănești (tum. 13, tombe 3); 2, Taraclia II (tum. 2, tombe 6); 4 et 7, Cazaclia (tum. 14, tombe 2); 5, Carabetovca (tum. 1, tombe 1); 6, Dubăsarii Vechi (tum. 1, tombe 9); 8 et 17, Bocani (tombe 10); 9 et 11, Pașcani; 10 et 12, Cuconeștii Vechi II (tombe 33); 13, Cioropcani; 14, Seliște (tombe 39); 15, Bezeni; 16, Șcerbaca (tum. 2, tombe 5).

Fig. 11. Perles et pendants : 1, 2, 7 et 10, Taraclia II (tum. 4, tombe 6; 7 = tum. 2, tombe 9); 3 et 5, Hrușca; 4, 6 et 11, Seliște (tombe 39); 8, Tochile-Răducani (tum. 2, tombe 9); 9, Văratc (tum. 1, tombe 6); 12, Pașcani.

Fig. 12. Fibules : 1, 13 et 18, Olănești (tum. 4, tombe 4; tum. 16, tombe 1; tum. 13, tombe 3); 2, Zărnești (tum. 1, tombe 5); 3, Butești; 4 et 6, Șcerbaca (tum. 3, tombe 3; tum. 2, tombe 1); 5, Bezeni; 7, 8, 9 et 15, Bocani (7, 8 = tombe 10; 9 = tombe 9; 15 = tombe 15); 10, Hrușca; 11, Costești (tum. 7, tombe 1); 12, Vlădiceni (tum. 5, tombe 1); 14, Cuconeștii Vechi II (tum. 40, tombe 2); 16, Seliște (tum. 65); 17, Poroghi (tum. 2, tombe 1).

Fig. 13. Fusaioles : 1, Scăieni; 2, Sevirovo; 3, Seliște (tombe 39); 4, Grădiște (tum. 1, tombe 21); 5, Taraclia II (tum. 9, tombe 2); 6, Prăjila; 7, Bocani (tombe 10); 8, Pașcani; 9, Sărata Veche (7); 10, Cimișlia.

Fig. 14. Objets du complexe de Hrușca : 1-20, petites plaques en or ; 21, pendentif-amulette en or ; 22, perle en cornaline ; 23, fibule en bronze ; 24, phiale en argent.

Fig. 15. Le plan et le profil du tumulus près du village de Corpaci : I, couche d'argile tassée surmontant la tombe ; II, argile extraite de la fosse de la tombe ; III, fossé ; IV, le sol surmonté de tumulus ; V, fragments d'amphores romaines ; VI, la terre de remblai ; VII, pierres ; VIII, le sol stérile ; IX, pierre funéraire à signe sarmate (fig. 2) ; X, la couche du tumulus ; XI, le profil du fossé. 1, 2 et 3, crânes de chevaux ; 4, 5 et 7, fragments d'os humains du crâne et de la paume de la main ; 6, fragment d'un poignard en fer ; 8, fragment du bord d'un pot travaillé à la main ; 9, charbon de bois, fragmentaire.

Fig. 16. Le tumulus n° 3 près du village de Semionovca (plan, profil et inventaire).

Fig. 17. Le tumulus sarmate près du village de Mirmoc : I-IV, les côtés du fossé ; a, le fossé ; b, le sol stérile extrait du fossé ; c, fosse de pillage ; d, sol stérile ; e, tchernoïsiom ; f, la terre de remblai du fossé.

Fig. 18. La nécropole de Cuconeștii Vechi II : 1, 2 et 3, constructions de l'aire du cimetière ; 4, cruche trouvée dans le fossé de la construction n° 1.

Fig. 19. Le plan général des cimetières sarmate et Sântana de Mureș de Petrești I.

Fig. 20. Le plan du cimetière «militaire» sarmate de Badragii Noi : I-VII, construction en terre ; 1-7, tombes.

Fig. 21. La disposition des monuments archéologiques placés près du village d'Holmscoe et le plan du cimetière sarmate : a, le cimetière sarmate ; b, le cimetière de Sântana de Mureș-Cerneahov ; c, la zone de concentration des fosses ménagères de l'établissement d'Holmscoe II ; d, l'établissement d'Holmscoe III ; e, tumulus ; f, tombes qui n'appartiennent pas au cimetière ; I-V, constructions ; 1-24, tombes.

Fig. 22. Le trésor trouvé près du village de Bravicieni (rayon d'Orhei) : 1, anneau en cuivre avec la représentation d'une tête de cheval ; 2-7 et 13-14, anneaux en argent ; 8-10, pièces de harnachement ; 11-12, petites plaques en argent ; 15, mors en fer ; 16, levier de mors en bronze.

Fig. 23. Le trésor trouvé près du village de Velikoploskoe : 1-2, mors avec leviers cruciformes ; 3, mors avec levier en forme de «C» ; 4, fragment de levier de mors en forme de «C» ; 5, anneau de mors ; 6, frontail en bronze ; 7, frontail en argent ; 8, plaque en argent ; 9-11, plaque en bronze ; 12, objet non-identifié ; 13-15, pendants ; 16, tube en fer.

Fig. 24. Le trésor trouvé près du village de Velikoploskoe : 1-2, pointes de piques ; 3, fragment de pique courte ; 4, pointe de flèche ; 5, la couverture du bouclier ; 6-7, coupe en argent ; 8-9, coupe de type «Megara» des collections du Musée d'Archéologie d'Odessa (no. Inv. 22533, 225529) ; 10-12, couverture en or des pots en bois ; 13, chaudière.

Fig. 25. Le tumulus n° 20 près du village de Semionovca : 1-4, pendants en bronze ; 5, le plan et le profil du tumulus ; 6-9 et 12, fragments d'amphores ; 10-11, coupe en verre ; 13, clou en fer ; 14-15, petites plaques en fer ; 16-18, pointes de flèches en fer ; 19, couverture de ceinture en fer ; 20, frontail en bronze.

Fig. 26. Le trésor de Marievka (A) : 1, heaume ; 2, chaudron ; 3, mors ; 4, levier de mors ; 5, frontail ; 6-7, anneaux ; 8, éperon. Frontaux (B) : 1, Marievka ; 2-3, Bubueci ; 4, Velikoploskoe.

Fig. 27. Le tumulus n° 14 de Cazaclia : 1, le plan et le profil du tumulus ; 2, pièces de harnachement (voir aussi la fig. 3/1, 2).

Fig. 28. La tombe n° 4 du cimetière sarmate près du village d'Holmscoe.

Fig. 29. Le tumulus n° 7 de la nécropole trouvée près du village de Turlaki.